

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DİNLERDE SU İLE ARINMA VE HİRİSTİYANLIKTAKİ
VAFTİZ ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Dr. Öğretim Üyesi Abdulkadir KIYAK Serhat KARAKURT

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİNLERDE SU İLE ARINMA VE HİRİSTİYANLIKTAKİ VAFTİZ ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir KIYAK

Hazırlayan
Serhat KARAKURT

Jürimiz 13.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu Yüksek Lisans Tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

1. Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU
2. Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KARAŞAHİN
3. Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir KIYAK

İmza

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanlığın başlangıcından günümüze kadar olan süreçte tarihi veriler değerlendirildiğinde tarihin hiçbir döneminde dinsiz bir topluma rastlanılmamıştır. Bu dinler teolojik ve ritüel boyutta birbirlerinden çok farklı bir görünüm arz etmekle beraber, kutsal kavramının bu dinler için ortak nokta olduğu söylenebilir. Hangi din ya da inanç olursa olsun muhakkak kutsalı içerisinde barındırır ve kurtuluşu kutsalda görür. İnanç sahibi insan, yeryüzündeki varlıkları, mekanları, zamanları ve ritüelleri kutsal ve profan şeklinde ayırır. Bu sebep ile kutsal, insanların inanç dünyalarında son derece önemli bir yere sahiptir. Dinlerin kutsal kitaplarında ve mitolojilerinde alemin ve canlı yaşamının sudan yaratıldığı ile ilgili pek çok ifadeye rastlanılmaktadır. Ayrıca suyun canlı yaşamı için hayati bir öneme sahip olması ile su, kutsal bir fenomen haline gelmiştir. Bu kutsallık ve bir yaratılış unsuru olma suyun, günahlardan arınmak ve manevi kirliliklerden kurtulmak için yapılan ritüellerde kullanılan en yaygın fenomen olmasını sağlamıştır. Hristiyanlıkta suyun kutsal bir değerinin olmasına karşın su, sakramental değerini vaftiz ritüeli ile kazanmaktadır. Başlangıçta basit bir inisiyasyon töreni olarak gerçekleştirilen vaftiz, tarihsel süreç içerisinde anlam ve şekil bakımından birçok değişikliğe uğrayarak günümüze kadar gelmiş ve Hristiyanlıktaki en önemli sakrament olmuştur.

Bu çalışmada suyun bir arınma vasıtası olarak dinlerdeki konumu ve Hristiyanlık inancındaki vaftiz ritüeli tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Bu çalışmanın gerçekleştirilme sürecinde bilgi birikimi ve deneyimini benden esirgemeyen kıymetli danışman hocam Dr. Abdulkadir Kıyak’a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

SERHAT KARAKURT

MALATYA-2019

ÖZET

Kutsal kavramı dini inançların merkezinde yer almakta ve din ile ilgili olan hemen hemen her şey kutsal ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda kutsal zaman, kutsal kitap, kutsal yer, kutsal su vb. ifadelerle dinler tarihi ile ilgili yapılan çalışmalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Çalışmada fenomenolojik yöntemin ağırlıklı olarak kullanılması ve fenomenolojik yaklaşımın odak noktasının kutsal olması sebebi ile birinci bölümünde kutsalın ne olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Suyun, canlı yaşamının varlığı için sahip olduğu önem hemen hemen bütün dinlerde suya bir kutsallık atfedilmesine sebep olmuştur. Gerek dinlerin kutsal metinlerindeki ifadelerden gerekse mitolojilerden kaynaklı olarak su, yaşamın başlangıç maddesi olarak görülmüş ve yaşamın kaynağı olduğuna inanılmıştır. Su, dinlerde yenilenme, temizlenme ve arınma gibi fonksiyonlara sahip olmuş, insanların inanç dünyalarında manevi kirlilerden arınarak saf ve temiz hale gelmenin temel aracı olarak görülmüştür. Su, çeşitli dinlerde ibadetlerden önce, ölüm törenlerinde, inisiyasyon törenlerinde, cinsel münasebet durumlarında, manevi kirlilik olarak kabul edilen çeşitli durumlarda, vs. kullanılan belki de en yaygın inanç fenomeni olmuştur. Bu düşünceden hareketle çalışmanın birinci bölümünde suyun muhtelif dinlerde manevi temizlenme aracı olarak kullanıldığı inisiyasyon törenleri, ibadet öncesi törenler, ölüm törenleri gibi birçok ritüelde suyun arınma vasıtası olarak kullanıldığı bölümler incelenmeye çalışılmıştır.

Hristiyanlık, Yahudilik içerisinde bir reform hareketi olarak doğmuş, özellikle de Havariler Konsilinden sonra Yahudilikten ayrılarak ayrı bir din haline gelmiştir. Bu konsilden sonra Yahudilikte görülen su ile arınma ritüelleri Hristiyanlık bünyesinden kalkmaya başlamıştır. Hristiyanlıkta suyun sakramental bir anlam kazanması vaftiz ritüeli ile gerçekleşmektedir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde bir inisiyasyon töreni olarak gerçekleştirilen vaftiz tarihsel süreç içerisinde bir takım anlamsal ve şekilsel değişikliğe uğramıştır. Bugün vaftiz Hristiyanlıkta yapılan en önemli sakrament olarak kabul edilmekte ve içerisinde birçok sırrı barındırdığına inanılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Hristiyanlıkta vaftizin anlamı, vaftizin tarihsel kökeni, vaftiz mekanları, vaftizin yapılma şekli ve zamanı gibi konular yer yer Yeni Ahit ışığında ve mezhepsel farklılıklara da değinerek ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Su, Arınma, Vaftiz, Günah, Dinler Tarihi, Hristiyanlık,

ABSTRACT

The concept of sacred is at the center of religious beliefs and almost everything related to religion is associated with sacred. In this situation, holytime, holy book, holy place, holy water and etc. Are found in studies related with the history of religious. For this reason, in the first part of the our studies which we tried to reveal what is sacred. The existence of water for living life has led to a holiness in almost all religions. Water, both from the expressions in the sacred texts of religions and from mythologies, it was seen as the starting material of life and believed to be source of life. Water, was accepted like renewal, cteaning and purification in the religous and it was seen as the basic means of becoming püre and clean by the spiritual dirt in the worlds of faith. It may be the the most cömmen belief phenomenon that water is used in various religions before worship, in death ceremonies, initiation ceremonies, in situations of sexual relations are considered as a spiritual pollution. According to this thought, in the second part of our study, it is tried to examine the prts where water is used for means of purification in many ritual such as initiation ceremonies, pre-worship ceremonies, death ceremonies; water is used as a means of spiritual cleaning in various religions.

Christianity was born as a reform movement in Judaism, especially it become a seperate religion seperated from Judaism after the Apostle Council. After this council, the rituals of water purification in Judaism began tor ise slowly from Christianity. In Christianity, the sacramental meaning of water is given by baptismal ritual. In the early days of Christianity baptism as an initiation ceremony has undergone a number of semantic and formal changes in the historical process. Today, baptism is regarded as the most important sacrament in Christianity and it is believed to contain many secrets. In the third part of our study, the meaning of baptism in the Christianity, the historical origin baptism, the manner and time of baptism such as the new place the New Tastament light and sectarian differences were also tried to be worked.

Key Words: Water, Christianity, Baptism, Sin, History of Religions Washout.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
RESİMLER DİZİNİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
KUTSAL SU VE ARINMA	5
1.1. Kutsal	5
1.2. Kutsal Su ve Arınma.....	10
1.2.1. Eski Mısır Dininde Su İle Arınma.....	13
1.2.2. Hinduizm’de Su İle Arınma.....	15
1.2.3. Cayinizmde Su İle Arınma.....	17
1.2.4. Sihizmde Su İle Arınma	17
1.2.5. Zerdüştlükte Su İle Arınma	17
1.2.6. Eski Türk Dininde Su İle Arınma	18
1.2.7. Şintoizmde Su İle Arınma	20
1.2.8. Sabiilikte Su İle Arınma	21
1.2.8.1. Masbuta	23
1.2.8.2. Rişama.....	23
1.2.8.3. Tamaşa	23
1.2.9. Yahudilikte Su İle Arınma	24
1.2.9.1. Mikve.....	26
1.2.9.2. Taşlih Ayini	28

1.2.9.3. Yahudilikte Su ile Yapılan Diğer Arınma Ritüelleri	28
1.2.10. İslâmiyet'te Su ile Arınma	29
1.2.10.1. Abdest	31
1.2.10. 2. Gusül Abdesti	33
1.2.11. Yezidilikte Su İle Arınma	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	36
HİRİSTİYANLIKTA VAFTİZ	36
2.1. Hıristiyanlıkta Kutsal Su ve Arınma	36
2.2. Vaftizin Anlamı	38
2.2.1. Asli Günah - Vaftiz İlişkisi.....	46
2.3. Hıristiyanlıkta Vaftizin Kökeni	53
2.3.1. Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışının Pagan Kökenleri.....	53
2.3.2. Pavlus ve Hıristiyan Vaftizine Olan Etkisi	57
2.3.3. Hıristiyanlıktaki Vaftiz İnancında Yahudilik ve Heterodoks Yahudi Gruplarının Etkisi.....	59
2.3.4. Yeni Ahit'te Hıristiyan Vaftiz İnancının Dayanakları.....	64
2.4.Vaftiz Mekanları	67
2.5. Vaftizin Yapılma Şekli, Zamanı ve Tekrarı	70
2.5.1. Vaftizin Yapılış Şekli	70
2.5.2 Vaftizin Yapılma Zamanı.....	73
2.5.2.1. Çocuk Vaftizi.....	74
2.5.3. Vaftizin Tekrarı	77
2.6. Hıristiyanlıkta Vaftiz Dışında Su İle Yapılan Arınma Ritüelleri.....	78
2.7. Vaftiz İle İlişkisi Bakımından Konfirmasyon	78
2.8. Vaftizci Yahya	80

SONUÇ	83
EKLER:	87
KAYNAKÇA.....	95

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. El Greco'nun "Baptism of Christ" (İsa'nın Vaftiz Edilişi) Adlı Tablosu	87
Resim 2. Bir Ortodoks Kilisesinde çocuk vaftizi.....	87
Resim 3. Vaftiz havuzu	88
Resim 4. Efes Meryem Ana Vaftizhanesi 6.yy.....	89
Resim.5. Roma dönemine ait bir bazilikanın vaftizhanesi, Stobi, Makedonya (4. yüzyıl)	90
Resim 6. Almanya/Köln.....	91
Resim 7. Alahan Manastırı vaftizhanesi içinde bulunan haç formu vaftiz havuzu	92
Resim 8. Vaftiz davet kartı.....	93
Resim 9. Bir kilisedeki vaftiz kurnası	93
Resim 10. Bir yetişkin vaftizi.	94

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser

C. : Cilt

ev. : Çeviren

Ed. : Editör

M.S : Milattan sonra

M. : Milattan önce

s. : Sayfa

Ss. : Sayfa sayısı

d. :Doğum

. : Ölüm

TDK : Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu: Bu çalışmada, dinlerde suyun manevi kirliliklerden ve günahlardan arınma amacıyla kullanımı ve bu kullanımın altından yatan sembolik anlamlar ele alınmıştır. Ayrıca Hristiyanlıktaki vaftiz ritüeli tarihsel süreç içerisinde işlenerek vaftiz ritüelinin geçirdiği değişim ve diğer su ile arınma ritüelleri arasındaki benzer ve farklılıklar konu edilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi: İnanan insan için her dini tecrübe, arkasında kişide güçlü etkiler bırakan bir anlama sahiptir. İbadet ve ritüeller bu soyut anlamların taşıyıcısı olmakta ve dinin esas anlatımını teşkil etmektedirler. Bu anlamlar, yapılan ibadet ve ritüelleri salt şekilcilikten kurtarmakta ve inanan insanın inanç dünyasının özünü oluşturmaktadır.

Din kavramı insanlığın fitratında bulunan ve ondan uzak kalamayacağı zorunlu bir kavramdır. Çünkü akıl sahibi olan, düşünebilen ve üretebilen bir varlık olan insan için hayatta cevaplanması gereken birtakım sorular mevcuttur. Özellikle insanın nasıl var olduğu, neden var olduğu ve özellikle de ölümden sonra ne olacağı gibi birtakım sorular insanlığı düşünmeye ve araştırmaya sevk etmiştir. İnsanlığın başlangıcından günümüze kadar uzanan bu süreçte insanlık, bir takım sonuçlara ulaşmıştır. İnsanlığın varlığını tabiat ile iç içe sürdürmesinden dolayı tabiat objeleri gerek günlük hayatta gerekse de insanların inanç dünyalarında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Güneş, ateş, toprak, ağaç, su vs. gibi tabiat objeleri insanlar tarafından kutsallaştırılmış ve bir inanç unsuru haline gelmişlerdir. Özellikle su, insanlık için varoluşsal bir öneme sahip olmasından dolayı bizatihi kutsal sayılmış ve özellikle arınma törenlerinde kullanılan en yaygın fenomen olmuştur.

Bu çalışma, tabiat nesnelerinden biri olan su fenomeninin, muhtelif dinlerdeki manevi kirlilerden ve günahlardan arındırma fonksiyonu üzerinde durarak suyun evrensel bağlamda ortak bir anlama sahip olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışmada Hristiyanlıkta vaftiz ritüeli tarihsel süreç içerisinde ele alınarak, hem Hristiyan vaftizinin tarihsel süreç içerisindeki değişimi hem de Hristiyan vaftizinin diğer arınma ritüelleri ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyularak literatüre katkı sunmak amaçlanırken, pek çok dinde görülen su ile arınma ritüellerinin manası ile Hristiyanlıktaki vaftiz uygulamasının anlamı ortaya koyularak ritüellerin şekilsel özellikleri ve anlamları arasındaki ilişkiyi de ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi: Çalışmada dinler tarihi araştırma yöntemlerinden karşılaştırma yöntemi kullanılmakla beraber, din fenomenolojisi yöntemi çalışmanın temel yöntemini teşkil etmektedir. Karşılaştırma yöntemi yeryüzündeki dinlerin benzer ve farklı yönlerini tarafsız bir şekilde ortaya koymaya çalışmaktadır. Din fenomenolojisi ise kutsalın farklı sembolik ifadelerinin incelenmesi yolunda uygulanan bir yöntemdir. Kişinin kendi inanç ve değer yargılarını bir kenara bırakarak insanların kutsala verdikleri uygun cevapları, farklı biçimleri, sembolik tutum ve davranışları özü ve aslı itibarıyla anlamak ve incelediği fenomenin özünü kendi sınırları içerisinde bütüncül olarak tasvir etmektir. Din fenomenolojisi herhangi bir fenomeni ya da dini ritüeli tarihsel süreç içerisinde ele alırken aynı zamanda fenomenlerin ya da ritüellerin farklı dinlerdeki yerini inceleyerek ritüel ya da fenomenin arkasındaki özü, manayı aramaktadır. Din fenomenolojisinin odak noktasının kutsal olması ve kutsalın ritüellerde açığa çıkması sebebi ile çalışmada su ile yapılan ritüellere yer verilmiş ve bunların arkasında yatan anlam incelenmiştir. Çalışmada su ile ilgili olarak yer yer dinlerin kutsal kitaplarına başvurulmuş özellikle vaftiz konusunda Hristiyan Kutsal kitabı olan Yeni Ahit yoğun bir şekilde başvurulmuş kaynak olmuştur. Ayrıca konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranmış ve konunun daha iyi anlaşılması için vaftiz ile ilişkili görsellerden faydalanılmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar: Çalışma konusu kapsamında birçok dinde ve inançta görülen su ile arınma ritüellerine yer verilerek bu konuda genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. İslâmiyet ve Yahudilik gibi ilahi dinler Hristiyanlık ile olan münasebetleri dolayısıyla daha detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Hristiyanlıkta vaftiz ritüeli vaftizin anlamı, vaftiz mekanları, vaftizin yapılma şekli gibi başlıklar altında incelenmiştir. Dinlerde günah itirafı, ateşle arınma, hac, kurban gibi pek çok arınma ritüeli bulunmasına rağmen çalışmada sadece su ile arınma ritüeli konu edilmiştir.

Önceki Çalışmalar: Türkçe literatürde su ile arınma ritüelleri ile ilgili doğrudan kaynak bir eser ile karşılaşılmamıştır. 2007 yılında Zeynep Sezal tarafından yazılan ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsüne sunulan “ **Su Simgeciliği ve İlâhi Dinlerde Arınma**” isimli yüksek lisans tezinde ağırlıklı olarak suyun çeşitli dinlerdeki sembolik anlamlarına yer verilmiş ve ilâhi dinlerdeki arınma törenleri incelenmiştir. Hristiyanlıkta vaftiz konusunda doğrudan vaftiz başlıklı birkaç makale dışında eser ile karşılaşılma genellelikle Hristiyanlık tarihi ve Hristiyanlık teolojisi ile ilgili eserlerde doğrudan ya da dolaylı olarak vaftiz konusuna değinilmiştir.

Bu sebep ile çalışmamızda bize doğrudan ya da dolaylı olarak yol gösteren eserler hakkında bilgi verilmiştir.

2015 yılında Mustafa Güre tarafından yazılan ve Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulan “ **Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar**” isimli yüksek lisans tezinde, İslâmiyet, Yahudilik ve Hristiyanlıktaki doğum, ölüm ve evlilikle ilgili ritüeller arasındaki benzerliklere ve farklılıklara yer verilmiştir.

Şinasi Gündüz tarafından yazılan ve ilk baskısı 2006 yılında gerçekleşen “**Hristiyanlık**” adlı eserde Hristiyanlığın tarihçesi, teolojik öğretileri, ibadet anlayışı, mezhepsel farklılıklar bağlamında ve Yeni Ahit ışığında ele alınmıştır.

2014 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nde yayımlanan ve Kürşat Haldun Akalın tarafından kaleme alınan “ **Hristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültündeki Vaftiz ve Günah Çıkarma Ayinleri**” isimli makalede, Hristiyanlıktaki vaftiz ritüeli ile İsis Kültündeki ve diğer sır dinlerindeki inançlar arasındaki benzerliklere dikkat çekilmiştir. Makale özellikle vaftizin kökeni konusunda çalışmaya ışık tutmuştur.

Mircea Eliade tarafından kaleme alınan ve Türkçeye Lale Arslan Özcan tarafından kazandırılan “**Dinler Tarihine Giriş**” adlı eserde su ile ilgi sembolik anlatımlara, su kozmogonilerine ve suya dalma ritüellerine, su ve su simgeleri adlı özel bir başlık altında değinilmiştir.

2003 yılında yayımlanan ve Ali Erbaş tarafından kaleme alınan “**Hristiyanlıkta İbadet**” adlı eserde Hristiyan ibadetleri ve sakramentleri detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Eserde vaftiz konusuna kapsamlı bir şekilde değinilmiş ve Hristiyanlıkta vaftiz ritüelinin önemi ortaya koyulmuştur.

1993 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nde yayımlanan ve Mustafa Erdem tarafından yazılan “ **Hristiyanlıkta Vaftiz Üzerine Araştırma**” isimli makalede özellikle Ortadoğu bölgesinde yapılan vaftiz törenleri ve Yahudilikte yapılan vaftiz törenleri gibi konular üzerinde durularak Hristiyanlık öncesi vaftiz anlayışı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca makalede bu törenlerin Hristiyanlık ile olan ilişkisine değinilmiş, Hristiyanlıktaki vaftiz anlayışı tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır.

Ali Erbaş tarafından yazılan ve 2004 yılında AKEV Akademi Dergisi'nde yayımlanan “ **Muhtelif Dinlerde Su Motifi**” isimli makalede çeşitli mitolojilerde yer alan su ile ilgili imgelemelere yer verilerek çeşitli dinlerde suya yüklenen sembolik anlamlar incelenmiştir.

1996 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan ve Huzeyfe Sayım tarafından kaleme alınan “**Dinlerde Kozmogoni ve Yaradılış Açısından Suyun Yeri**”, isimli makalede çeşitli dinlerdeki suyun kozmogonik ve simgesel anlamlarına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTSAL SU VE ARINMA

1.1. Kutsal

Fenomenolojik yöntemin, dini ritüellerin arkasında yatan anlama odaklanması yani ritüellerde tezahür eden kutsalı araması ve çalışmada suya yüklenen kutsal anlamlara yer verilmesi sebebi ile çalışmada kutsalın ne olduğu kısa bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sacer kelimesi Latince, “ilahî kudretin alanına ait” anlamında kullanılan ve kutsala karşılık gelen bir kavramdır. Profanus kelimesi ise sacer kelimesine zıt anlamda kullanılan ve dini hayatın dışında kalan dünyevi olanı ifade etmek için kullanılır. Bununla birlikte kutsal dini anlamda “sacer” kelimesinden değil, onun türevi olan “sacrare” den gelir ve takdis etmek anlamındadır.¹

İngilizcede kutsalı ifade etmek için birkaç farklı kelimenin kullanıldığı görülmektedir. Çoğunlukla İngilizcede kutsalı ifade etmek için “sacred” ve “holy” kelimeleri kullanılır. Her ne kadar ikisi de kutsalı ifade etse de aralarında anlam farkı bulunmaktadır. “holy” kelimesi Hristiyanlığa ait olan dini kavramlar için kullanılırken “sacred” kelimesi Hristiyanlığın dışında kalan diğer dinlerdeki kutsalı ifade etmek için kullanılır. İslâmiyet’te ise kutsalı ifade etmek için “mukaddes”, “mübârek” ve “kuddüs” kelimeleri kullanılmaktadır. Arapçada “k-d-s” kökünden türetilen kutsallık ifadeleri sadece Allah’a atfedilir. O, kuddüs yani kutsalların en yücesidir. Diğer varlıklar kutsallığını ondan alır.²

Almancada “heilig”, Fransızcada “saint”, İngilizcede “holy”, Türkçede ise “mukaddes” kelimesi ile ifade edilen kutsal kelimesi felsefede, bütünüyle yeryüzünde olanlardan başka ve onlardan üstün olan doğaüstü, tanrı adına olan her şeyin ifadesi olarak görülebilir.³

Kutsalın ne olduğunu ortaya koymak çok da kolay bir iş değildir. Dinlerin gözle görülebilen, algılanabilen kısımlarıyla ilgili yapılan tanımlamaların odak noktası kutsal ve profan (kutsal dışı)dır. Kutsalın ne olduğunun ortaya konulabilmesi için öncelikle

¹ Kalın, Fetullah, Rudolf Otto’da Din, Kutsallık ve Mistik Tecrübe, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s. 71.

² Adam, Baki, “Kutsal Nedir?”, Halk İnanışları, Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Grafiker Yayınları, Ankara 2017, ss.46-66, s. 46.

³ Akarsu, Bedi, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1988, s. 121.

dinlerdeki dini görüngü dediğimiz fenomenlerin ne olduklarının ortaya konulması gerekmektedir. Dinsel görüngülerde yer alan olguların ise ilk biçimlerine yakın, mümkün olduğunca orijinal olanlarını ayırmak gerekir. Tarihsel süreç içerisinde bu fenomenlerin bir dizi değişimlere uğraması ve orijinallerinden uzaklaşması kutsala dair yapılan çalışmaları zorlaştırmaktadır. Ayrıca kutsal olguların (mitler, ritüeller, kozmolojiler, ilahi biçimler, kutsal ve tapılan nesneler) çokluğu kutsalın kavramsal çerçevesinin çizilmesini zorlaştırmakta ve kutsala dair yapılan çalışmaları güçleştirmektedir.⁴

Duyu organları ile kavranabilen ve algılanabilen nesnelerin insanların inanç dünyalarındaki karşılıkları birbirinden farklıdır. Uzamsal türdeşlik olarak ifade edilen durum inanan insan için dünyayı ontolojik açıdan kuran bir özelliktir. İnanan insan için kutsal, kutsal uzamın keşfedilmesiyle ortaya çıkar. Musa Tuva Vadisi'ne girdiği zaman; Tanrı (Musa'ya): “*Fazla yaklaşma*” dedi. “*Çarıklarını çıkar; çünkü bastığın yer kutsal topraktır.*”⁵ Buradaki ifadedden bir adım önceki toprak ile bir adım sonraki toprağın özsel olarak birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla burada anlamlı uzam (kutsal) ve kutsanmamış şekilsiz uzam gibi bir ayrıma gidilmektedir. Kutsal, inanan insan için ontolojik anlamda bir yapıcılığa sahiptir. Bu bakımdan kutsalın yansımaları inanan insan için dünya hayatını şekillendirir. Bu durum kutsala sosyolojik bir nitelik kazandırmaktadır.⁶ Bunun en güzel örneği ise totemizmdir. Klan dediğimiz toplumsal grupların bir hayvan, bitki ya da kayayı kutsallaştırmaları ve sosyal hayatı buna göre düzenlemeleri kutsalın aynı zamanda sosyolojik bir fonksiyonunun olduğunu göstermektedir. Ayrıca herhangi bir dini değere sahip olmayan insanlar da hayatın olağan akışı içerisinde farklı nesnelere, kişilere, ideolojilere güçlü bir bağ ile bağlanır ve onun için büyük fedakarlıklar yaparak onu kutsallaştırabilir.⁷ Bu sosyolojik boyut aynı zamanda kutsalın tanımsal çerçevesinin çizilmesini güçleştirmektedir.

Kutsal ile ilgili bir başka görüş ise insanların dini ritüellerin açıklanmasında, kutsalı yapay bir kavram olarak üretmeleri ve birçok dini ritüelde değişik şekillerde ortaya çıkan anlamların tamamını kutsal kavramına yüklemeleridir. Böylece kutsal iyicil, kötücül, faydalı, zararlı, saf ve kompleks bir öz olarak anlaşılmıştır. Bu süreçte büyü dini

⁴ Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2015, s. 27.

⁵ Mısırdan Çıkış 3/5.

⁶ Eliade, Mircea, *Kutsal ve Kutsal Dışı*, Çev. Ali Berktaş, Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s. 21-22.

⁷ Gündüz, Şinasi, “Kutsal Hakkında Konuşmak (Dinsel Söylemde Mitos)”, *Milel Ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2009, IV (1), ss. 9-26.

törenlerin ve kutsalın esası olarak kabul edilmiştir. James George Frazer(d.1854-ö.1941) bu görüşü savunmuştur.. Ona kutsal iyicil ve kötücül olmak üzere iki yönlü ve tabiatüstü bir güçtür. Frazer dinleri bu görüş doğrultusunda açıklamaya çalışmıştır.⁸

Kutsal, sadece tanrıları ya da metafizik varlıkları ifade etmez. Bir dinsel ritüel, ağaç, pınar, ev kısacası her şey kutsal olabilir.⁹ Kutsalı belirleyicilik açısından incelediğimizde ise karşımıza iki unsur çıkmaktadır. Bu unsurlar insanın ve kutsalın kendisidir. Kabile dinlerinde insan unsuru ön plana çıkarken, ilahi dinlerde Yüce Varlığın (tanrının) kendisi ön plana çıkmaktadır. İslâmiyet ve Yahudilik gibi ilahi dinlerde tanrı kutsalın kendisidir. Bu dinlerde dinin kaynağı, emredicisi ve belirleyicisi tanrıdır. İnsan ise bu dinlerin muhatabıdır.¹⁰ Kabile dinlerinde kutsalın belirleyicisinin insan olmasının sebebi, bu dinlerin kutsal kitap ve peygamber anlayışına sahip olmamalarıdır.

Bazı alanlarda kutsal kelimesinin asıl ifade ettiği anlamın dışında kullanılması kutsalın özü itibari ile ne ifade ettiğini ortaya koymamızı güçleştirmektedir. Özellikle etikten yani ahlaktan bahsederken kutsal kelimesinin kullanılması ve ahlaki değerlerin de mutlak iyi ve yüce bir anlam ifade etmesi kutsal kavramının da karşımıza öz itibari iyi olarak çıkmasına sebep olmaktadır. Kant (d.1724 - ö.1804), ahlak felsefesinde görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getiren, itaat eden iradeye “kutsal irade” demektedir. Bu sebep ile ahlakı kutsaldan ayırıp kutsalı yeni bir şekilde ifade etmek gerekir. Çünkü kutsal kelimesi Antik dillerde, Sami dillerinde ve Yunancada hisle anlaşılabilen aşırı bir anlam ifade etmektedir. Zira bu ifadeler içinde bulundurdıkları ahlaki unsurlar ile hiçbir zaman tam manası ile kutsalı ifade etmemektedirler.¹¹ Rudolf Otto(d.1869-ö.1937), kutsalı ifade etmek için “numinous” kavramını kullanır. Otto, numinousu açıklarken rasyonalizmi inkâr etmemekle birlikte, onun özünün ancak his yoluyla açıklanabileceğini ifade eder. Numinousun subjektif bir gerçekliğe dayandığını ve başkalarına öğretilmeyen, fakat başkalarının aklında hissettirilebilen bir durum olduğunu belirtir. Numinous kelimesinin mantıklı bir tanımının yapılamayacağını ifade eden Otto, onu açıklarken ürkme, korkma, ilgi çekicilik gibi kavramları kullanır. Numinous insanı hem ürküten hem rahatlatan hem

⁸ Vergote, Antonie, “Kutsal”, Çev. Asım Yapıcı, Halife Keskin, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, II (2), ss. 207-235.

⁹ Durkheim, Emile, *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*, Çev. Özer Ozan Kaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2010, s.65.

¹⁰ Güç, Ahmet, “Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları I (Sempozyum)*, 1998, s. 337-354.

¹¹ Otto, Rudolf, *Kutsala Dair*, Çev. Sevil Ghaffari, Altı Kırk Beş Yayınları, İstanbul 2014, s. 35-36.

büyüleyen, her şeyden farklı, bireyin çeşitli durumlarda tecrübe ettiği karmaşık bir durumdur.¹²

Kutsal kavramındaki anlam kargaşasının sebebini Robertson Simith (d.1846-ö.1894) yaptığı çalışmalarla ortaya koymaya gayret etmiştir. Simith Avustralya yerlileri ile yaptığı çalışmalarda dinsel güçleri iyilikçi ve kötülükçü güçler olmak üzere ikiye ayırmıştır. İnsanların yücelttiği, düzen koruyucu, hayat ve sağlık veren güçler iyilikçi güçlerdir. Bu grupta koruyucu tanrılar ve hayvanlar bulunmaktadır. Bu güçlere insanlar saygı, sevgi ve kıymet duygusuyla yaklaşır. Bu güçlerle ilgili diğer varlıklar da aynı derecede inanan insanlarda etkili olmaktadır. Din görevlileri, mabetler ve ritüellerde kullanılan eşyalar gibi. Kötücül güçlerde ise inanan insanda korku ve iğrenme duygusu hakimdir. Ölüler, adet kanı, büyücülük ise kötücül güçlerdendir. Kutsal kavramını karmaşıklaştıran ise bu güçler arasındaki dönüşümlerdir. Ölü ruhların başlangıçta kötücül bir güç olduğuna, fakat ölüm törenlerinin bitiminden sonra koruyucu perilere dönüşerek iyicil bir güç haline geldiğine inanılır. Başlangıçta korku duyulan ölü bedeni daha sonra kutsallaştırılmıştır.¹³

Kutsal tanımlamalarının çağdaş anlamdaki kaynağı ise din fenomenolojileridir. Rudolf Otto (d.1869-ö.1937) birçok dindeki farklı muhtevayı, anlamları ve pratikleri bir araya getirerek kutsalı, korkutucu ve büyüleyici yönlerin oluşturduğu bir sır olarak tanımlamıştır. Vander Leeuw (d.1890-ö.1950) ise ayinler fenomenolojisine bağlı olarak kutsalı bir güç olarak tanımlamıştır. Mircea Eliade (d.1907-ö.1986) ise kutsalda sürekliliğe vurgu yaparak onu dönemsel değil, devamlılık arz eden bir unsur olarak tanımlamıştır. Sembolizm ve mitler ise kutsalın aktarıcısı olmuştur.¹⁴

Kutsal, sadece ibadetlerde, nesnelerde, kişilerde ve mabetlerde ortaya çıkmaz. Kutsalın meydana geldiği bir diğer kavram zamandır. İnanan insan açısından zamanı kutsal zaman ve kutsal olmayan zaman şeklinde kategorize etmek mümkündür. Kutsal zaman kutsalın meydana geldiği andır. Kutsal zaman profan zamanla kesintiye uğrasa da devamlılık arz eder. Dini ayinlerin ilk defa icra edildikleri zaman ne kadar eski olursa olsun, şimdiki zamanda tekrar edilebilir olması kutsal zaman kavramına bir süreklilik kazandırmaktadır. Örneğin Hristiyanlıktaki ekmek şarap ayini ne kadar eski olursa olsun günümüzde her pazar günleri Hristiyanlar tarafından yapılmakta ve bu ayinlerdeki

¹² Kalın, Fetullah, a.g.e, s. 98.

¹³ Durkheim, Emile, a.g.e, s. 556, 558.

¹⁴ Vergote, Antonie, a.g.e, s. 209-210.

ekmek ve şarabın İsa'nın kanına ve ekmeğin etine dönüşmesi inancı her ritüelde tekrar edilerek kutsalın tezahürü süreklilik kazanmaktadır.¹⁵

İlahi dinlerde kutsalın kendisi ve belirleyicisi bizatihi Allah olduğundan Eski Ahit ve Kur'ân-ı Kerim'de kutsal zamanlar bildirilmiştir. İnsanlığın ilk dönemlerinde insanların tabiatı bizatihi tanrının tezahürü olarak görmeleri insanların kutsal zamanı tabiat olayları ile ilişkilendirmelerine sebep olmuştur. Bu dönemde insanlar baharın gelişi, ekin ve hasat dönemi gibi dönemleri kutsal kabul edip kutlamalar yapmıştır.¹⁶

Kutsallık kavramı ile kutsallık atfetmek kavramı birbirinden farklıdır. Musa'nın vahyi Tuva Vadisi'nde almasından dolayı Tuva Vadisi, ya da Kur'ân-ı Kerim'de İsrâ suresinde¹⁷ Mescîd-i Aksâ'dan etrafını mübarek kıldığımız şeklinde bahsedilmesi bu mekanlara kutsallık atfedilmesine sebep olmuştur. Tanrı kutsal iken onunla ilişkili olan ritüellere, mabetlere, kitaplara, zamanlara ve diğer şeylere ancak kutsallık atfedilebilir. Fakat tanrıyı kutsal kabul eden bir kişi tanrıyla ilişkili olmayan herhangi bir nesneyi de kutsallaştırabilmektedir. Örneğin hurafeler, dilek ağaçları vs. Kutsal dini hayat ile ilişkili görürken profanı dini hayatın zıddı olarak görmek mümkündür.¹⁸ Tanrı bilinen ve görülen her şeyden bambaşkadır. İnsanın onu doğrudan deneyimlemesi ise mümkün değildir. O halde tanrıya ait olan kutsal sıfatı nasıl olabilir de ondan başka bir nesneye, mabede, ritüele, zamana ya da herhangi bir şeye verilebilir? Dolayısıyla insanın algıladığı şey aslında kutsalın kendisi değil kutsalın yansımasıdır. Yahudilik ve Hristiyanlıkta kutsal, tanrıya ait bir ifadedir. Diğer varlıkların kutsallığı sonradandır. Tanrı kendi kutsallığını diğer varlıklara yansıtarak onlara doğüstü bir anlam kazandırır.¹⁹

Yukarıda bahsettiğimiz tanımlamalara ve açıklamalara baktığımızda kutsalın ortak bir tanımını yapmak mümkün gözükmemektedir. Kanaatimizce dinin temel odak noktasının kutsal olması kutsalın tarihini dinin tarihi kadar eski kılmaktadır. Din kavramı ise insanlık tarihi ile başlar. Çünkü tarihin hiçbir yerinde dinsiz bir topluma rastlanmamıştır. Tarihsel süreç içerisinde insanların doğayı, olayları ve varoluşlarını

¹⁵ Baran Tekin, Dila, Cengil, Muammer, "Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, XV (29), ss.33-63.

¹⁶ Baran Tekin, Dila, Cengil, Muammer, a.g.e, s.35

¹⁷ İsrâ 17/1.

¹⁸ Güç, Ahmet, "Kur'an'da Kutsallık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, IX (9) ss.245-252.

¹⁹ Çevik, Mustafa, "Kutsalın Anlam Alanı", *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, sayı:13, s.130-142.

açıklama biçimlerindeki çeşitlilikler, insanlığın ilk zamanlarından günümüze kadar farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda ortaya çıkan dinlerin tarihsel süreç içerisinde değişime uğraması, dinler arası etkileşim sebebiyle bir dinden başka bir dine geçen insanların eski dinlerinin bazı özelliklerini değiştirerek yeni dinlerine aktarmaları, gibi sebepler kutsalın ne olduğunu ve ilk halinin ne şekilde olduğunu ortaya koymamızı güçleştirmektedir. Kutsal ile ilgili bir tanım yapmamız güç olsa da bir tanım yapmamız gerektiğinde kutsalı şu şekilde tanımlamamız mümkündür: Kaynağını tanrıdan ya da insanlardan alan nesnelerde, zamanlarda, mekanlarda, metafizik varlıklarda ya da herhangi bir şeyde tezahür eden, bir aşkınlıktır.

1.2. Kutsal Su ve Arınma

Suyun, canlıların varlığı ve canlı yaşamının devamlılığı için varoluşsal bir öneme sahip olması birçok dinde suya mukaddes anlamlar atfedilmesine sebep olmuştur. İlkel kabile dinlerinden ilahi dinlere kadar gerek bu dinlerin kutsal kitaplarında gerek mitlerinde su ile ilgili önemli ifadeler görmek mümkündür.

Yeryüzündeki dinler ve inançlar incelendiğinde bu inançlarda su ile ilgili benzer anlamlara sahip inanışlar görülmektedir. Su dinlerde varoluşun merkezindeki asli kaynak yani yaratılışın özü olmakla beraber “yaşam”, “ebedilik”, “yenilenme”, “iyileşme”, “temizlenme”, “doğurganlık” ve “kutsallık” gibi anlamlar ile ilişkilendirilmiştir. Özellikle Hint ve Grek felsefelerinde yeryüzünde her şeyin mukaddimi olan su bir biçime sahip olan her şeyin biçimsiz özü olarak görülmüştür.²⁰ Su kendisinde bulundurduğu potansiyel güç ile toprağı, insanları ve hayvanları dölleyerek canlı yaşamını verimlileştirir. Su şifa kaynağıdır. Ölümden sonraki yaşamın anahtarıdır.²¹

Suyun canlılığın başlangıç maddesi yani bir yaratılış unsuru olarak görülmesi, dinlerde yapılan arınma törenleri ya da vaftiz törenleri ile yaratılış ve su arasında bir bağın kurulmasını sağlamıştır. Dinlerde görülen suya dalma ilk biçime dönmeyi, sudan çıkma ise biçimin ilk ortaya çıkış halini yani yenilenmeyi, yeniden doğumu simgelemektedir. Su hem çözücü, şekil değiştirici hem de canlılığın kaynağı olarak düşünüldüğünde tufan

²⁰ Gürkan, Salime Leyla, “Su” *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXXVII, İstanbul 2009, ss. 440-442.

²¹ Eliade, Mircea, *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)*, çev. Mustafa Ünal, Serhat Kitabevi, Konya, 2005, s. 225-226.

sembolizmi ile günahlardan arınma sembolizmi daha iyi anlaşılacaktır. Günah sebebi ile insanlığın kirlenen doğası kendini tufan suları ile çözüp yeniden canlılık ve berraklık kazanmıştır.²²

Suya dalma ve sudan çıkma ritüelleri ile ulaşılmak istenen amaç, aslında su ile başlayan ve zaman içerisinde yıpranan ve eskiyen biçimsel varlığın, ilk oluştuğu andaki gibi tekrar saflığa dönmesini sağlamaktır. Bu ritüellerin aralıklarla tekrarlanmasıdaki amaç alemin ve insanlığın simgesel olarak yeniden doğumunu sağlamaktır.²³

Su, tarih boyunca ilk biçime dönüşü sağlamasından dolayı hastalıkları iyileştiren bir fenomen olarak görülmüştür. Suyun hastalıkların tedavisinde kullanılması, yaratılışın ilk unsuru ve kaynağı olan su ile kişinin birleşerek büyüsel olarak tekrar var olması esasına dayanmaktadır. Su bütün biçimleri kendine çekme ve yok etme kudretine sahiptir. Bu sebep ile su insanların hastalığına şifa olmaktadır.²⁴

İbadet öncesi su ile yapılan arınma ritüelleri birçok inançta görülmektedir. İnsan doğumundan itibaren tarihsel süreç içerisinde günaha düşer ve çeşitli sebepler ile kirlenir. Bu sebep ile kişi inandığı kutsal ile etkileşime geçmeden önce günahlarından bir anlığına bile olsa su ile arınmaktadır. Zira su varlıkları ilk biçime döndürme ve onu yenileme kudretine sahiptir. Bu sebep ile ibadet öncesi su ile arınma kişiyi manevi anlamda temizleyerek kişinin kutsal ile temasa geçmeye hazır olmasını sağlamaktadır.²⁵ Ölüm törenlerinde de suyun kullanılması yine suyun işlevsel boyutuyla ilgilidir. Hemen hemen bütün dinlerde ölüm bir son ya da yok oluş olarak görülmemiştir. Ölüm dinlerde yeni bir başlangıç olarak görülmektedir. Dolayısıyla ölüyü gömmeden önce gerçekleştirilen ritüellerde su, yeniden canlandırma gücüyle kişiye bu yeni hayatın kapılarını açmaktadır.²⁶

Eski tarım toplumlarında iyi bir ürün elde etmek ve verimliliği arttırmak için suya dalma ritüeli gerçekleştirilmiştir. Bu dönemlerde tanrıça heykelleri suya batırılarak tanrıçanın güçlerinin birleştirildiğine inanılmıştır. Frigyalı Anatanrıça Kybele'nin

²² Gürkan, Salime Leyla, a.g.e, ss.440-442.

²³ Eliade, Mircea, İmgeler ve Simgeler, Çev. Mehmet Akif Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, ss.171-172.

²⁴ Eliade, Mircea, Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi), s.232-233.

²⁵ Eliade, Mircea, Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi), s.234.

²⁶ Eliade, Mircea, Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi), s.238-239.

heykelleri ya bir akarsuda ya da gölde yıkanır. Katolikler, İsa figürlü bir haçı ya da Meryem Ana heykellerini bereketi arttırmak ve susuzluktan kurtulmak amacıyla suya daldırmışlardır. VIII. yüzyıldan beri uygulanan bu ritüel kilisenin karşı çıkmasına rağmen XX. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.²⁷

Suyun, farklı toplumlar da dini amaçlı kullanımı değişik şekillerde gerçekleşmiş fakat suyun fonksiyonu bu inançlarda benzer olmuştur. Örneğin günlük yaşam içerisinde suyu bir temizlik vasıtası olarak kullanmayan Güney Afrika yerlileri, suyu gelenek ve göreneklerin herhangi birinin ihlal edilmesinden doğan manevi kirliliği gidermek için kullanmaktadırlar. Zulular ise ölüm merasimlerinin ardından ruhsal kirlilikten kurtulmak amacıyla yıkanmaktadırlar.²⁸ Çeroki Kızılderilileri de yılın belli dönemlerinde arınma şenlikleri düzenlemiş ve bu şenliklerde çeşitli arınma banyoları yapmışlardır. Bu banyolar sırasında suya giyinik bir şekilde girilir ve giysiler suya bırakılır. Böylece Çerokiler manevi kirliliklerden kurtulduklarına inanmışlardır. Gineli zenciler her yıl yaptıkları bir ritüel arınma ile kötülükleri yaşadıkları bölgelerden kovduklarına inanmışlardır. Şeytan kovma amacıyla yapılan bu törenin ardından kadınlar tahtadan ve topraktan yapılmış bütün kap kacaklarını manevi kirliliklerden arındırmak amacıyla su ile yıkayıp ovalamışlardır.²⁹ Suyun günahlardan arındırıcılık özelliği bulunduğu na dair inancı Eski Yunan din düşüncesinde de görmek mümkündür. Eski bir yazlı belgede yer alan “*Elbiselerinle nehre gir, sonra dışarı çık, elbiselerini değiştir ve arkana bakmadan git.*” ifadelerinden suyun arındırıcılık gücüne duyulan inanç görülmektedir.³⁰ Bazı toplumlar da kadınların özel durumları manevi anlamda kirlilik kabul edilmiş ve önemli dini törenlere kadınların katılmasına kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin Harranlı putperestlerde önemli sır törenlerine kadınların katılmasına izin verilmezdi. Kadınlar manevi anlamda kirlilik kabul edilirdi. Cinsi münasebet ve kadınların ay halleri de manevi anlamda kirlilik

²⁷ Kaya, Metin, “Kapadokya Bölgesindeki Vaftiz Konulu Duvar Resimleri” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri, 2014, s.21.

²⁸ Kaya, Metin, a.g.e, s.20

²⁹ James, Jonh, Frazer, Antındal (Dinin ve Folklorun kökleri), Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.34-35.

³⁰ Turan, Neriman, “Yeni Ahit Işığında İlk Hristiyan Toplumunun İnanç ve İbadet Anlayışı” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2002, s.43

olarak görülür ve bunun için su ile arınma ritüelleri yapılırdı. Aynı zamanda cesede dokunmak da yıkanmayı gerektirirdi.³¹

Su, Meksika yöresinde günahları temizleyen bir inanç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bebeklerin vaftiz töreninde okunan dua suyun arındırıcılık özelliğine işaret etmektedir. Bu ritüel sırasında bebek suya daldırılmadan önce “*Bu suyu al, çünkü Tanrıça Çalçihuitlycue Çalçihuitlatonac senin annendir. Bu su seni, anne ve babanın günahlarından kurtarsın.*” denir. Böylece bütün günahlardan arınarak su tanrıçasına adanmış olur.³²

Suyun sembolik anlamda bir arınma vasıtası olarak görülmesi Adem ile Havva’yı anlatan ve I. yüzyıl sonlarına doğru tarihlenen bir eserde görmek mümkündür. Eser’e göre Adem ile Havva’nın cennetten çıktıktan sonra Adem’in Ürdün, Havva’nın ise Dicle Nehri’nde uzun süre durmaları günden kurtulma ve yeni bir başlangıç olarak görülmektedir.³³ İnsanların suya atfettikleri yüce anlamlar zaman içerisinde su ile ilgili efsanelerin ve hatta kişileştirme yapılarak su tanrıalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Buna örnek olarak tüm su kaynaklarının tanrısı olan Akheleos örnek verilebilir. Suyun kutsallaştırılması ile suya kurbanlar adanmıştır. Truvalılar için mühim kabul edilen Küçük Menderes’e (Skamendros) hayvanlar kurban edilmiş ve canlı atlar suya atılmıştır.³⁴

1.2.1. Eski Mısır Dininde Su İle Arınma

Su, Mısır Mitolojisi’nde kozmogonik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Mısır’da alemin, gök, yer ve yer altı olmak üzere üç bölümden oluştuğuna inanılmıştır. Bu mitolojiye göre gök yeryüzündeki okyanuslara benzetilmiş ve gök cisimlerinin bu okyanusta seyahat ettiklerine inanılmıştır. Eski Mısır efsanelerine göre alemde hiçbir canlı yok iken ilk canlılık okyanuslarda toprağın meydana gelmesi ile başlamıştır. Bu ilk toprak aynı zamanda yaşamın başlangıcını sembolize etmektedir. Okyanusun ise canlılık

³¹ Gündüz, Şinasi, Anadolu’da Paganizm (Antik Dönemde Harran ve Urfa), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, s.83.

³² Eliade, Mircea, Dinler Tarihine Giriş, s.199.

³³ Çetinkaya, Haluk, “Vaftiz İşleminin Kökeni, Vaftizhanelerin Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye’den Bilinmeyen Bir Örnek: Mudanya Vaftizhanesi”, Güneş Karadeniz’den Doğar. Sümer Atasoy’a Armağan Yazılar, Hel Yayıncılık, Ankara 2013. ss.53-65

³⁴ Sümer, Selinda, “İstanbul Ortodoks Ermeni Kiliselerinde Vaftiz Mekânları “ (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2006, s. 8.

öncesi bütün yaratılanların neslini içinde barındıran bir anne gibi görüldüğünü söylemek mümkündür.³⁵

Mısır Mitolojisi'nde su, tanrısal özelliklere sahip bir fenomen olarak görülmüştür. Mısırlılar göllerde, akarsularda, pınarlarda, ilahi bir iyenin var olduğuna inanmışlardır. Piramit metinlerinde Nil Nehri bir tanrı olarak tasvir edilmiştir. Mısır halkı Nil Nehri'ne tapınmış ve ona kurbanlar sunmuşlardır. Hinduizm'deki Ganj Nehri'ne yüklenen anlamlara benzer ifadeler Nil Nehri ile ilgili inançlarda görülmektedir. Nil Nehri'nin insanları günahlarından arındırdığına inanılır. Bu sebeple Osiris efsanesine göre ölen insanı günahlarından arındırmak için üzerine Nil Nehri'nin sularından dökülür.³⁶ Eski Mısır'da su ile arınma ritüeli uygulanan bir diğer durum ise kadınların hamilelikleri sırasında ve doğum sonrasında gusle benzeyen ve 14 gün süren bir yıkanma banyosunun olmasıdır.³⁷

Eski Mısır'da hayatın olağan akışı içerisinde kirlenen vücudun ve zihnin temizlenmesi bir zaruret olarak görülmüştür. Bu sebep ile Mısır Paganizm'inde su, her tören ya da dini ritüel öncesi insanları günahlarından ve kirliliklerinden arındıran bir inanç unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrıca Herodotos Mısır'da kadınlarla cinsi münasebette bulunanların yıkanmadan kutsal bir yere gitmelerinin yasak olduğunu bildirmiştir.³⁸ Eski Mısır'da mabet ziyaretleri öncesinde ve Tanrı heykellerine tanzimde bulunulmadan önce su ile arınma banyoları yapmak mecburidir. Bu amaç için tapınaklarda yapılmış arınma havuzlarına rastlanılmaktadır. Tapınak alanına giren din adamları kutsal kabul edilen bu havuzlarda arınmaktadırlar.³⁹

Eski Mısır dininde su, çocukların vaftiz edilmesi ritüelinde bir inanç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğum öncesi çocuğun anne karnında bazı izler almış olabileceği düşüncesi ile çocuklar vaftiz edilmişlerdir. Eski Mısır toplumunda suyun bir diğer önemli fonksiyonu inisiyasyon törenlerinde kullanılan bir fenomen olmasıdır. Piramit yazıları

³⁵ Sayım, Huzeyfe, "Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, (9), s. 127-138.

³⁶ Sezal, Zeynep, "Su Simgeciliği ve İlahi Dinlerde Arınma" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2007.

³⁷ Şener, Mehmet, "Gusül", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.XIV, İstanbul, 1996, ss.213-214.

³⁸ Altunay, Erhan, Paganizm 2 (Mezopotamya- Mısır), Hermes Yayınları, İstanbul 2017, s.217-218.

³⁹ Çetinkaya, Haluk, a.g.e, s.53.

Mısır hükümdarlarının Osiris olarak yeniden dünyaya gelmeden evvel vaftiz edildiklerini yazmaktadır.⁴⁰

1.2.2. Hinduizm’de Su İle Arınma

Hinduizm’de su hem kutsal bir fenomen olarak hem de bir yaratılış unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Eliade’nin Hintçe kutsal metinlerden aktardığına göre şu ifade Hinduizm’deki inanışları özetler gibidir: “*Su sen bütün şeylerin ve bütün varlıkların kaynağısın.*”. Suyun hayatın kaynağı olduğu Hindu metinlerinde görülmekle beraber günlük hayatta da açık bir biçimde suyun dinsel yaşamdaki önemi görülmektedir.⁴¹

Hinduizm’de yoga, belli dini simgeler takımının seslendirilmesi ve su ile temizlik gibi birçok arınma ritüelleri vardır. Konumuz gereği burada sadece su ile arınma konusu üzerinde duracağız. Hindu kutsal metinlerine göre temizlik Tanrı Brahman ile temasa geçmeden önce yapılması gereken bir ön koşuldur.⁴² Bu sebep ile arınma ritüellerini günlük ibadetlerde, ölüm törenlerinde, düğün ve çeşitli bayramlarda görmek mümkündür. Birçok dinde olduğu gibi Hinduizm’de de ibadet öncesi temizlik yapılmaktadır. Dindar bir Hindu ibadet öncesi ya da putlara tapınmaya başlamadan önce yıkanarak temizlenir ve arınır⁴³ Cinsel münasebet sonrası Hindu kadınları yıkanma ritüeli uygulamaktadırlar.⁴⁴

Hindistan’da bütün nehirler kutsal sayılır. Özellikle Ganj ve Yemuna Nehirleri ayrı bir öneme sahiptir. Nasıl ki Nil Nehri Mısır medeniyetinin can damarı olmuşsa Hindu medeniyeti de bu iki nehir üzerinde yükselmiştir. Bu sebeple Hindular bu iki nehre büyük saygı duymaktadırlar.⁴⁵

Hinduizm’de su ile arınma ritüellerinin en önemlisinin Ganj Nehri’nde yıkanmak olduğu söylenebilir. Hinduizm’de Ganj Nehri’nin Himalayalar’ın kızı olan bir tanrıça olduğuna inanılır. İçerisine giren her şeyi ve herkesi mukaddes kıldığına inanılan Ganj Nehri’nin sularının Tanrı Vişnu’nun ayak parmağından çıktığına inanılır. Ölen insanların

⁴⁰ Akalın, Kürşat Haldun, “Hristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültündeki Vaftiz Ve Günah Çıkarma Ayinleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, (42), s. 41-76.

⁴¹ Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 196.

⁴² Aydın, Mahmut, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi (Tarih, İnanç Ve İbadet)*, Ensar Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 121.

⁴³ Ebu’l Hasen En- Nedvi, *4 Rükün*, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul 2013, s. 101.

⁴⁴ Kahraman, Abdullah, “Kutsal Dinlere Mahsus Bir Temizlik Şekli: Gusül Abdesti”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası*, 2006, sayı:6, s. 33-48.

⁴⁵ Kaya, Korhan, *Hinduizm*, Dost Yayınevi, Ankara 2001, s. 63.

külleri günahlardan arındırdığına inanılan bu cennet suyuna atılır.⁴⁶Hindular özellikle yılın belli dönemlerinde belli yerlerde Ganj Nehri'ne girerek hac ibadetini yerine getirerek günahlarından arınmaktadır.⁴⁷ Nisan ve mayıs aylarında kutlanan Vaişakhi Bayramı'nda Hindular nehirlerde ve göllerde arınma banyoları yapar. Bu bayramın önemi Ganj Nehri'nin bu dönemde yeryüzünde var olduğuna inanmalarından gelmektedir.⁴⁸Dünyanın en büyük dini organizasyonlarından biri kabul edilen Kumph Mela Bayramı Ganj Nehri'nde kutlanır. Kökeni Hint Mitolojisine dayanan Kumph Mela 12 yılda bir kutlanır. Bir söylenceye göre iblisler ve tanrılar bir okyanusu çalkaladıklarında Dhanvantari elinde bir kupa(kumph) ile ortaya çıkar. Bu kupada ab-ı hayat suyu bulunur. İblislerinde bu sudan istemeleri üzerine Vişnu kupayı kaçıtır. Bu sırada kupada bulunan sudan dört damla yere düşer. Bugün bu damlaların düştüğüne inanılan yerlerde Uccain, Nasik, Haridvar ve Allahabad kentleri bulunur. Kumph Mela Bayramı'nda özellikle bu kentlerde suya giren milyonlarca Hindu hacı olur ve günahlarından arındığına inanır.⁴⁹

Hinduzim' de suyun manevi anlamda temizleyici bir güce sahip olduğunu doğum sonrası kadınların uyguladıkları ritüel anlamdaki yıkanmalarda görmek mümkündür. 40 gün süren bu kirlilik bulaşıcıdır ve mümkün olduğunca kadın diğer insanlardan tecrit edilir. Bu 40 günlük süreçte doğum yapan kadın çeşitli arınma banyoları yaparak yavaş yavaş bu kirlilikten kurtulur ve normal hayatına geri dönmeye insanlarla temas etmeye başlar. Kadının tamamen normal hayatına dönmesi kırk gün sürer.⁵⁰

Hinduizm'de karşımıza çıkan bir diğer su ile arınma şekli cenaze törenlerinde karşımıza çıkmaktadır. Cenaze yakma işleminin ardından cenazeye katılan kişiler ölüm töreninin sebep olduğu ateş nedeniyle oluşan maddi ve manevi pisliklerden arınmak amacıyla en yakın nehirde yıkanmaktadırlar. Cenazeye katılanlar giyinik bir şekilde suya dalar ve elbiselerini değiştirirler. Hinduizm'de cenaze merasimleri şartlara göre farklılık arz etmekle beraber özellikle Hindistan'ın güneyinde bulunan bazı bölgelerde adet

⁴⁶ Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, Konya 1998, s136.

⁴⁷ Demirci, Kürşat, "Hinduizm", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.XVIII, İstanbul 1998, ss.112-116.

⁴⁸ Kaya, Korhan, a.g.e. s. 50.

⁴⁹ Kaya, Korhan, a.g.e. s. 49.

⁵⁰ Güre, Mustafa, "Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2015, s. 8.

döneminde iken ya da lohusalık döneminde iken hayatını kaybeden kadınlar bu durumlardan doğan manevi pisliklerden arınmaları amacıyla içerisinde özel bir karışımın bulunduğu su ile yıkanmaktadırlar.⁵¹

1.2.3. Cayinizmde Su İle Arınma

Hindistan’da yaklaşık M.Ö 4.yy. da ortaya çıkan dini geleneklerden olan Cayinizm’de dini törenlerde su ile ilgili inanışlar önemli bir yer işgal eder. Zira Cayinistler’de ibadethanelerde yapılan ritüeller son derece önemlidir. Sabahın ilk ışıkları ile mabede gelen Cayinistler Tirthankara Heykellerinin önünde secdeye kapanarak heykellere tanzimde bulunurlar. Heykellerin yıkanması ile heykellere bazı takdimlerin yapılması önemli ibadetlerdendir.⁵²Cayinistler’in sabah erkenden yıkanarak mabede gelmeleri arzularından ve kötülüklerden arınmak maksadı ile yapılmış bir eylem olduğu söylenebilir.⁵³

1.2.4. Sihizmde Su İle Arınma

İslâmiyet ile Hinduizm’ in bir sentezi olan Sihizm’ de su ile ilgili arınma uygulamaları görülmektedir. Sihizm’de Amitsar Altın Mabedi son derece önemli bir yere sahiptir. Bu tapınağa yapılan ziyaretler hac fonksiyonu görmekle beraber mabedin içinde bulunan havuzda ibadet amaçlı yıkanılır. 3.Guru Rom Das bu havuza girenlerin günahlarından arınarak saf ve temiz olacaklarını ilan etmiştir.⁵⁴

1.2.5. Zerdüştlükte Su İle Arınma

Ortadoğu’nun en eski dinlerinden biri olan Zerdüştlükte ise işlenen günahın büyüklüğüne göre değişen arınma ritüelleri vardır. Günah itirafı gibi arınma ritüellerinin dışında su ya da süt gibi sıvı maddelerin kullanıldığı önce eller olmak üzere vücudun tamamının kafadan başlayarak yıkandığı arınma ritüelleri vardır.⁵⁵

⁵¹) Kutlutürk, Cemil, “Hinduzim’de Cenaze Törenleri(Anyeşti Samskara)”, *E- Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2016, VIII (15), s.177-196.

⁵² Kutlutürk, Cemil, “Cayinizm,” *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni: Aklî Düşünce ve Felsefenin Doğu’dan Doğuşu: Babil-Keldani-Çin-Hint-İran-İbranî Gelenekleri*, Ed. Bayram Ali Çetinkaya, 2015, İnsan Yayınları, İstanbul 2015, s. 755-772.

⁵³ Katar, Mehmet, “Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları”, *Dini Araştırmalar*, 1998, I(1), s. 59-75.

⁵⁴ Küçük, Abdurrahman, “Sihizm”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, XXVIII, ss. 391-417.

⁵⁵ Şahin, Salih, *Zerdüş Ne Buyurdu*, Aram Yayınları, Diyarbakır 2014, s. 80-81.

Zerdüştlükte önemli olan arınma ritüellerinden biri bareşnomdur. Zerdüştlükte Tanrı Ahura Mazda her şeyi özü itibari ile iyi olarak var etmiştir. Zerdüştlükte kötülüğün kaynağı ve temsilcisi ise başlangıçta şeytana karşılık gelen ve daha sonra tanrılaştırılan Angre Mainyu'dur. Zerdüştlükte ölen bir kişi de iyiliğe dair bir şey kalmadığına, Angre Mainyu ve kötülüklerin ölüyü ele geçirdiklerine inanır. Bu sebeple ceset kirli sayılır ve ateş, su, hava ve toprakla temas ettirilmemelidir. Bu sebeple Zerdüştlükte ölümlerini toprağa gömmek yerine dahme(dakhmeh) denilen silindir şeklinde ve şehrin dışında bulunan kulelerin tepesine bırakarak yırtıcı kuşların cesedi tüketmesini bekler. Daha sonra cesetten kalan kemikler dahmenin içine yerleştirilir. Yırtıcı kuşların cesedi daha çabuk tüketebilmeleri için bir kişi tarafından ceset parçalanır. İşte bu işi yapan kişi en ağır biçimde bir kirliliğe maruz kalmıştır. Bu kişinin 9 gün sürecek olan çeşitli yıkanma ritüellerinden olan bareşnom ayinini gerçekleştirmesi gerekmektedir.⁵⁶

Zerdüştlükteki su ile ilgili arınma ritüellerinden biri de Yahudilikteki Bat mitsva ve Bar Mitsva törenlerine benzeyen dine kabul töreni olan navjot töreni öncesinde yapılmaktadır. Bir nevi erginlenme töreni olarak kabul edeceğimiz navjot, belirli bir yaşa gelen kız ve erkek çocuklarını dini anlamda sorumlu kılmak için gerçekleştirilmektedir. Navjot töreni öncesi kız ve erkek çocuklar kutsanmış su ile banyo yaparak bedenini, tövbe duası yaparak aklını arındırır.⁵⁷

Zerdüştlüğün kutsal kitabı Avesta'ya baktığımızda hayızlı kadınlara dokunan çocukların önce ellerini sonra vücudunu yıkaması emredilir.⁵⁸ Zerdüştlükte hayızlı kadınların kirli kabul edilmeleri Yahudilik ve Sabiilikte de olan bir durumdur. Birçoğu dinde olduğu gibi ibadet öncesi hazırlık yapmak Zerdüştlükte de vardır. İbadet öncesi eller, yüz ve ayaklar yıkanmaktadır.⁵⁹

1.2.6. Eski Türk Dininde Su İle Arınma

Dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşamış olan Türkler tarih boyunca çeşitli dinlere mensup olmuşlardır. Bu dinler arasında Geleneksel Türk Dini, Hristiyanlık, Yahudilik,

⁵⁶ Alıcı, Mehmet, "Mecusilik", Dinler Tarihi El Kitabı, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, ss. 240-266.

⁵⁷ Oymak, İskender, Zerdüştlük (İnanç, İbadet ve Adetler), Elazığ 2003, s.215.

⁵⁸ Avesta, Zerdüştlük Kutsal Metinleri, Çev. Fahriye Adsoy, İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları, İstanbul 2012 s.128 Vandidad-Fargard,16-7.

⁵⁹ Oymak, İskender, a.g.e, s. 186

Budizm, Maniheizm, İslâmiyet, ön plana çıkan dinlerdir. Bizim burada konumuz gereği üzerinde duracağımız din Geleneksel Türk Dini ya da Gök Tanrı Dini dediğimiz dindir. Geleneksel Türk Dini “*Türklerin Gök Tanrı temelinde yazılı bir kaynağa dayanmaksızın kendi iç kültürel dinamiklerinden doğan ve kuşaklar boyu aktarılarak günümüze kadar ulaşan gelenek ve görenekler ile şekillenmiş inançlar ve pratikler bütünüdür.*”⁶⁰ Geleneksel Türk Dini’nin Gök Tanrı inancı, atalar kültü, yer-sub inanışları ve kozmolojik unsurlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Konumuz gereği burada üzerinde duracağımız unsur yer-sub ya da yer-su dediğimiz inançlardır.

Türklerin yaratılış ile ilgili efsanelerinde alem sudan meydana gelmiştir. Canlılarda sudan yaratılmıştır. Suyun kutsal bir fenomen olarak kabul edilmesi alemin ve insanlığın yaratılışının su ile başlayıp su ile bitmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple su aynı zamanda Türklerin dini yapısında kozmogonik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶¹Yer-su inanışında Türkler tabiatı gizil güçlerin var olduğuna inanmışlardır. Bu gizil güç bu tabiat objelerinin(ağaçlar, nehirler, dağlar, pınarlar) kendisinde değil onların taşıdıkları iye dedir. Bu tabiat objelerinin iyilik ve kötülük yapmak, korumak ya da kahretmek gibi kudretleri vardır. Bu sebeplerden dolayı Türkler suyu kutsal bir varlık olarak kabul etmiş, bu nesnelere hürmet göstermiş, minnettarlık duymuş bazen de korkmuşlardır.⁶²

Türklerin suya atfettikleri bu kutsiyet tapınma boyutunda olmamıştır. Türklerin tabiat objelerini kutsal sayması onların müdafaa edilmesini de kutsallaştırmıştır. Bu anlayışı sonraki dönemlerde vatan şuuruna dönüşmüş ve vatan toprakları kutsallaştırılmıştır.⁶³Türklerin suyu kutsallaştırmaları günlük hayattaki temizlik anlayışlarına da yansımıştır. İbn Fadlan (d.877-ö.960) gibi bazı seyyahlar Türklerin günlük yaşamda suyu temizlik işlerinde kullanmadıklarını, suların temiz kalmasına özen

⁶⁰ Güngör, Harun, “İslam Öncesi Türklerde Din ve İnanışlar” , Anadolu’da Aleviliğin Dünü Ve Bugünü, Ed. Halil İbrahim Bulut, *Sakarya Üniversitesi Yayınları*, Sakarya 2010, s. 1-36.

⁶¹ Çağlar, Birsal, “Türk Mitolojisinde 4 Unsur Ve Simgeleri Üzerine Bir Araştırma” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli 2008, s.78.

⁶² Türkyılmaz, Atilla, “İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü Ve Günümüze Yansımaları”, *Bilim ve Kültür: Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2013 sayı.4, s.83-100.

⁶³ Kıyak, Abdulkadir, “ Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su kültü Ve Elazığ’daki İzleri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, II (4), s.22-39.

gösterdiklerini, suyu kirletenlere ise idama varacak derecede ağır yaptırımlar uyguladıklarını bildirmektedir.⁶⁴

Türklerin suyun kullanımına yönelik geliştirdikleri bu hassasiyet, suyun ancak belli merasimlere uygun şekilde kullanımını gerektirmektedir. Bir kimse su ile direkt olarak yüzünü yıkamaz. Önce ağız dolusu su alır ve onu eline dökerek temizlik işlemini gerçekleştirir.⁶⁵ Bugün bu törensel kullanım şeklini Başkurlarda ve Kırgızlarda görmekteyiz.⁶⁶ Geleneksel Türk Dini'nde su ile arınma ritüellerine pek rastlanmasa da bir iki örnek vermek mümkündür. Günümüzde de varlığını sürdüren bu inanışta Amuderya ve Sırderya bölgelerinde yaşayan Türkler ölülerini suya gömmekte ve onların günahlarından arınacağına inanmaktadırlar.⁶⁷ Suyun insanı kötülüklerden temizleyen olağanüstü bir madde olduğuna inanan Tuna Bulgar Türklerinin merkezi Madara'da insanları günahlarından arındırmak amacıyla yapılmış ritüel bir havuz bulunmaktadır.⁶⁸

1.2.7. Şintoizmde Su İle Arınma

Japon Mitolojisi'nde su, karşımıza kozmogomik bir unsur olarak çıkmaktadır. Japon yaratılış efsanelerine göre su tanrılardan evvel mevcut olmuş, tanrıların varlığından sonra ise tanrıların diğer varlıkları meydana getirmek için kullandıkları temel fenomen olmuştur.⁶⁹

Geleneksel Türk Dini'nde görülen yer su inanışlarının bir benzerini Şintoizm'de görmek mümkündür. Japonların milli dini kabul edilen Şintoizm'de Kamiler dini inancın merkezini oluşturur. Kami inancı tabiat(ağaçlarda, dağlarda, pınarlarda) sayısız tanrıların var olduğu temeline dayanır. Geleneksel Türk Dini'nde sular tanrılaştırılmazken Şintoizm'de sulara tanrılık atfedilmektedir.⁷⁰

⁶⁴ Rox, Jean Paul, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, çev. Aykut Kazancı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s.144.

⁶⁵ Oymak, İskender, "Anadolu'da Su Kültünün İzleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, XV (1), s.35-55.

⁶⁶ Türkyılmaz, Atilla, a.g.e s.91.

⁶⁷ Türkyılmaz, Atilla, a.g.e s.90.

⁶⁸ Karakaş, Selim, "Türklerin Orijinal Dinleri Meselesi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, XIII (2), s.463-477.

⁶⁹ Sayım, Huzeyfe, a.g.e s. 129.

⁷⁰ Özcoşar, İbrahim, "Makalelerle Mardin, IV. Önemli Simalar Dini Topluluklar", Mardin Tarihi(İhdas Kütüphanesi), 4(7-9), İstanbul 2007, s. 239.

Japonya’da Kamiler için yapılmış kutsal mekanlar olan ibadet merkezleri ‘‘jinjalar’’ bulunmaktadır. Ferdi ibadetlerin yapıldığı jinjulara kamilere büyük saygı gösterilmekte, kamilere dua ve çeşitli hediyeler takdim edilmektedir. Bu dua ve takdimelerin dışında buzlu su ile yıkanarak daha özel bir ibadet yapılmaktadır. Şintoizm’de maddi ve manevi olarak arınabilmek için evde ya da kutsal mekanlarda yapılacak her türlü ibadet öncesi elleri ve ağzı su ile yıkamak gerekmektedir.⁷¹

Şintoizm’de çağılayanların altında duranların arınacaklarına inanmalarının kami inancının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Ayrıca Şintoizm’de kutsal mekanlarda manevi arınmayı sağlamak amacıyla yapılmış içi su dolu tekneler bulunmaktadır.⁷²

Şintoizm’de işlenen kötülüklerin daha çok bu dünyada karşılığını bulacağına olan inanç Şintoizm’de bazı kefaret ve arınma ritüellerinin yapılmasını gerektirmektedir. Bu arınma biçimlerinden biri ‘‘Oho-harahe’’ ritüelidir. Periyodik olarak topluca icra edilen bu arınma ritüelinde kişisel olarak arınmak isteyen kişi ayinden birkaç gün önce mabetten beyaz bir kağıt parçası temin eder. Şahsi bilgilerini gömlek şeklinde kestiği bu kağıda yazarak bütün vücuduna sürer. Daha sonra kağıda üfleyerek günahlarını bu kağıda yükler ve mabede geri getirir. Mabede gelen bütün kağıtlar bir masa etrafında toplanır. Toplanan kağıtlar bir kayığa konularak günahlardan kurtulmak amacıyla engin denizlerin dibine gönderilir.⁷³ Böylece Deniz sularının günahları alıp götürerek onları saf ve temiz hale getirdiğine inanılır.

1.2.8. Sabiilikte Su İle Arınma

Sabiiler, dini ibadetleri dini tecrübenin yaşanabilmesini sağlayan eylemler olarak görürken Sabiilik’te en önemli ibadetin vaftiz olduğunu söylemek mümkündür. Sabii teolojisine göre yeryüzündeki akarsular ışık alemindeki akarsuların bir yansımasıdır. Işık alemi ile yeryüzündeki bir geçiş yeri olarak görülen akarsular, dünyadaki kirlerden ve ruhu kuşatan bütün olumsuzluklardan kurtulmak için yeni bir hayatın kaynağı anlamına gelmektedir. Bu amaçlarla Sabiiler belli dönemlerde ve şartlarda bu sulara dalarak arınmaktadırlar.⁷⁴ Sabiilikte vaftizle birlikte kişi kutsallık kazanırken bu kutsallık sadece

⁷¹ Katar, Mehmet, a.g.e, s.68-69

⁷² Özcoşar, İbrahim, a.g.e s.239

⁷³ Katar, Mehmet, ‘‘Dinlerde Kefaret Anlayışı’’ , *Dini Araştırmalar*, 1998, I (1), s.59-75.

⁷⁴ Alıcı, Mehmet, ‘‘Sabiilik’’, *Dinler Tarihi El Kitabı*, s.307.

insanlara özgü değildir. Suyu daldırılan her nesne de aynı zamanda kutsallık özelliği kazanmaktadır.⁷⁵

Sean Martin'in Sabii kutsal kitabı Ginza'dan aktardığına göre suyun alemin yaratılışında kullanılan en önemli unsur olduğunu da görmek mümkündür.

“Muhteşem Ürdün uyandı

Ab-ı hayat onun içinden akardı

Ab-ı hayattan da Ab-ı Nur ortaya çıktı

Yaşam uyandı

Ultralar(nurun çocukları) boşlukta süzöldüler”

Sabiiler vaftizin kaynağını tanrıdan alan soğuk sulara yapılmasının zaruret olduğuna inanmaktadır. Sabiilerin akarsularda vaftiz olma inancı onların ibadet mekanlarının yerlerini de etkilemiştir. Özellikle havanın çok soğuk olmadığı bahar ve yaz aylarındaki vaftiz törenleri için Sabii tapınakları akarsu kenarlarına inşa edilmiştir.⁷⁶

Sabii kaynaklarına göre vaftizin nasıl yapılması gerektiği süfli aleme bir ziyareti sırasında Hibil Zivaya uygulanarak gösterilmiştir. Ayrıca Sabii kaynaklarında Adem' in vaftiz edilişi de anlatılmaktadır. Sabiilikte yapılan vaftizin bedeni temizlik ile hiçbir ilgisi yoktur. Sabiilerin akarsuların hiçbir şekilde kirlenmeyeceğine dair olan inançları, onların bataklık derecesinde kirlenen sulara dahi vaftiz olmalarını engelleyememiştir. Sabiilikte vaftiz işlemi gerçekleştirilmesinin amacı hem dünyadaki kötülükler ile kirlenen insan ruhunun günahlardan arınmasını sağlamak hem de hayat suyuna dalarak Işık Kralı ile bütünleşerek onunla bir olmaktır.⁷⁷

Sabiilikte vaftiz 3 şekilde gruplandırılmaktadır. Bunlar: Masbuta, Rişama ve Tamaşa' dır.

⁷⁵ Cerrahoğlu, İsmail, a.g.e, s.111.

⁷⁶ Martin, Sean, Gnostikler (İlk Hristiyan Sapkınlar), çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010, s.83.

⁷⁷ Gündüz, Şinasi, Sâbiiler Son Gnostikler, Vadi Yayınları, İstanbul 2016, s.169-170.

1.2.8.1. Masbuta

Sabiilikteki vaftiz çeşitleri içerisinde en önemlisinin masbuta olduğunu söylemek mümkündür. Haftada en az bir defa bilhassa pazar günleri yapılması gereken masbuta bunun dışında cesetle temas, evlilik, doğum, dini günler, ağır rahatsızlıklar ve seyahat dönüşlerinde de gerçekleştirilmektedir. Teferruatlı bir yapıya sahip olan bu vaftiz töreni hakkında kısa bir bilgi vermekle yetineceğiz. Bir rahip yönetiminde toplu olarak yapılan vaftiz töreninde önce erkekler sonra da kadınlar vaftiz edilmektedir. Vaftiz sırasında beyaz tören giysileri giymek mecburidir.⁷⁸ Vaftiz işlemi akarsularda ya da bu akarsular için açılmış kanallarla meydana getirilen ve yeniden akarsuyla birleşen havuzlarda da gerçekleştirilebilmektedir.⁷⁹ İlk önce rahibin vaftiz olmasıyla başlayan süreç, daha sonra vaftiz olacakların rahip tarafından 3 defa suya daldırılması şeklinde sürdürülür.⁸⁰

1.2.8.2. Rişama

Bu vaftiz türünde herhangi bir din görevlisi olmadan kişi tek başına vaftizi gerçekleştirebilmektedir. Bu vaftiz şekli gün doğmadan ve ibadet öncesi yapılabilir. Vaftiz sırasında okunan bir dua da mevcuttur. Kişi akarsuya girmeden ilk başta ellerini ve sonra da üç defa yüzünü su ile yıkamaktadır. Daha sonra su ile alnını sağdan sola doğru silmektedir. Daha sonra iki parmağını akarsuya daldırarak üçer defa kulaklarını ve avucuna su alarak üç kez de burnunu yıkamaktadır. Üç kez ağzını su ile yıkadıktan sonra da üçer kez bacaklarını ve ayaklarını yıkamaktadır. Son olarak da sağ ayağını iki defa ve sol ayağını bir defa akarsuya daldırır böylece vaftiz işlemi tamamlanmış olur. Yıkanan uzuvlar ve yıkanma sayıları incelendiğinde hemen hemen İslam'daki abdeste benzediğini söylemek mümkündür.⁸¹

1.2.8.3. Tamaşa

Tamaşa vaftizi bir din adamına ihtiyaç olmaksızın gerçekleştirilen bir diğer vaftiz uygulamasıdır. Bu vaftiz vücudun suya üç kez batırılıp çıkarılması şeklinde gerçekleştirilir. Tamaşa vaftizi ciddi manevi kirlenme durumlarında yapılır. Cesetle temas, kadınların doğum yapması, adet döneminin bitimi gibi durumlarda

⁷⁸ Küçük, Abdurrahman, vd. , a.g.e, s.197.

⁷⁹ Gündüz, Şinasi, Son Gonstikler Sabiiler, s.172.

⁸⁰ Alıcı, Mehmet, "Sabiilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s.308.

⁸¹ Gündüz, Şinasi, Son Gonstikler Sabiiler, s.175.

yapılmaktadır.⁸² Ayrıca cinsel ilişki ya da rüya da ihtilam olmak gibi durumlarda hiç vakit kaybetmeksizin bu vaftizin yapılması gerekmektedir. Tamaşa vaftizini zaruri kılan durumların vuku bulması halinde tamaşa vaftizinden sonra bir din adamı gözetiminde hemen masbuta vaftizi yapılmalıdır. Bir süreliğine kişiyi manevi kirlilerden koruyan tamaşadan sonra ancak masbuta vaftizi yapılırsa kişi günahlarından arınmış olmaktadır. Ayrıca bu tür manevi anlamda kirlenmiş kişilerle temasta manevi kirliliği kişilere bulaştıracığından Sabii inancına göre bu kimseler ile temas edilmemelidir.⁸³

1.2.9. Yahudilikte Su İle Arınma

Yahudilik’ te su ile arınma konusuna geçmeden önce Yahudi kutsal metinlerinde geçen su ile ilgili birkaç ifadeye göz atmak gerekir. Tevrat’a baktığımızda suyun yaratılışa ve canlı yaşamına kaynaklık eden ilk maddesel formlardan biri olduğu görülür. Bu hususta Tanah’ta: *“Rab Tanrı göğü ve yeri yarattığında yeryüzünde bir yabanıl bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü Rab Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insan da yoktu. Yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu. Rab Tanrı Adem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu.”*⁸⁴ buyrulmaktadır.

Yukarıdaki ifadeye baktığımızda Tevrat’ta su, hem canlı yaşamının kaynağı olarak görülmekte hem de Adem’ in yaratıldığı toprakta bulunması sebebiyle insanın varoluşuna katılan ilk maddesel form olarak görülmektedir.

Tevrat’ta su aynı zamanda Tanrı’nın merhametinin ve cömertliğinin bir tecellisi olarak geçmektedir. *“Düşkünlerle yoksullar su arıyor ama yok. Dilleri kurumuş susuzluktan. Ben Rab, onları yanıtlayacağım. Ben İsrail’ in Tanrısı, onları bırakmayacağım. Çıplak tepeler üzerinde ırmaklar, vadilerde su kaynakları yapacağım. Çölü havuza kurak toprağı pınara çevireceğim. Çölü sedir, akasya, mersin ve iğde ağaçlarına kavuşturacağım. Bozkıra çam, köknar ve selviyi bir arada dikeceğim. Öyle ki*

⁸² Alıcı, Mehmet, “Sabiilik”, Dinler Tarihi El Kitabı, s.309.

⁸³ Gündüz, Şinasi, Son Gonstikler Sabiiler, s. 175-176.

⁸⁴ Tekvin, 2/4-7.

insanlar görüp bilsinler ki hep birlikte düşünüp anlasınlar ki bütün bunları Rab'bin eli yapmış, İsrail'in Kutsalı yaratmıştır.”⁸⁵

Tevrat'taki bu ifadelerden görüldüğü üzere Tanrı, su ile İsrailoğullarının susuzluğunu gidereceğini, su ile tabiatın bütün güzelliklerini onlara vereceğini bildirmiştir. Aynı zamanda Tanrı, burada suyu İsrailoğullarının düşünüp akıl etmeleri için bir imtihan vesilesi kılmıştır.

Tevrat'taki su ile ilgili şu ifadeler aynı zamanda Tanrı'nın kudretini göstermektedir:

“Gücüyle yeryüzünü yaratan, bilgeliği ile dünyayı kuran, akıyla gökleri yayan Rab'dır. O gürleyince gökteki sular çağıldar, yeryüzünün dört bucağından bulutlar yükselir. Yağmur için şimşek çaktırır, ambarlarından rüzgar estirir.”⁸⁶

Yahudilikteki su ile arınma ritüellerine geçmeden önce son olarak Tevrat'ta suyun arındırma özelliğine dikkat çeken şu ifadelerden bahsetmekte fayda vardır. “Sizi uluslar arasından alacak, bütün ülkelerden toplayıp ülkenize geri getireceğim. Üzerinize temiz su dökeceğim arınacaksınız. Sizi bütün kirliliklerinizden ve putlarınızdan arındıracağım.”⁸⁷

“ Yıkanın temizlenin ”⁸⁸

“Beni züfa ile temizle pak olurum, beni yıka kardan ak olurum.”⁸⁹

Yahudilikte düğün öncesi, ölüm törenleri, dine kabul törenleri, cünüplük, kadınların hastalık dönemlerinin bitimi, kutsal mekanlara girmeden önce kohenlerin(din adamları) abdesti ve ibadet öncesi abdest alma gibi bazı su ile arınma ritüelleri mevcuttur. Daha geniş kapsamlı olması sebebi ile Yahudilikte su ile arınma konusunda öncelikli olarak mikve kavramına değinmek istiyoruz.

⁸⁵ Yeşaya, 41/17-20.

⁸⁶ Yeremya, 10/12-13

⁸⁷ Hezekiel, 36/24-25

⁸⁸ İşaya, 1/16

⁸⁹ Mezmurlar, 51/7

1.2.9.1. Mikve

Yahudi ibadet hayatında son derece önemli bir yere sahip olan “mikve”, İbranice bir kelime olup suyun toplanması ya da birikmesi gibi anlamlara gelmektedir. Küçük bir arınma havuzu olarak niteleyebileceğimiz mikve çeşitli sebeplerden dolayı manevi olarak kirlenen insanın temizlenip arınması için vücudunun tamamını daldırdığı havuzdur. Tevrat’ta belirtilen kirliliklerden ötürü manevi arınmanın ve kap kacağın arındırılabilmesi yegane ortam mikve dir.⁹⁰

Mikveler belirli genişliklerde ve belirli hacimlerde yapılmak zorundadır. Yüksekliği asgari 120 cm ve hacmi en az 40 seah olmakla birlikte yapım kurallarına göre zemine kazınmış olmalıdır. Su seviyesinin hemen altında bor denilen bir kısım bulunur ve mikvelerin su kaynağı buradan sağlanır. Farklı şekillerde inşa edilebilecek olan mikvelerin bazılarında doğal kaynak suyu ile taşıma suyu birleşerek mikveye akar. Bazılarında ise bunlar farklı kaynaklardan akar. Genellikle mikvelerin suları yağmur sularından elde edilir.⁹¹

Bir kimsenin mikveye dalması “tevila” olarak adlandırılır. Tevila Yahudilikteki 613 emirden biridir. Yahudilikte 613 emir, Tevrat’ ta yapılması emredilen yasaları ve ilahi uygulamaları ifade eder ve mitzvot olarak adlandırılır. Mikveye dalmak da bir mitzvottur. İslam’daki gusül abdestine benzeyen tevila manevi anlamda arınmak isteyen kimsenin bütün bedeni ile suya dalması şeklinde gerçekleşir.⁹² Bir kimse mikveye dalmadan önce çok titiz bir şekilde beden temizliği yapmak zorundadır. Zira kişinin bedenindeki kirler manevi arınmanın etkililiğini azaltabilir. Bu sebeple kişi mikveye dalmadan önce sıcak su ile iyice yıkanmalı ve vücudunu görünen kirlerden temizlemelidir. Dolayısıyla bu dalış sembolik bir anlama sahip olup fiziksel temizlikle alakalı değildir. Mikveye dalış ölümü, suda nefessiz kalmak ölüme yaklaşmayı, sudan çıkış ise hayata dönüşü sembolize eder.⁹³

Bazı Yahudi alimlerine göre mikveye dalmak “chukkim” kategorisinde değerlendirilen bir mitzvottur. Bu kategorideki emirler insanın emredilme sebebini akıl

⁹⁰) Besalel, Yusuf, “Mikve” Yahudilik Ansiklopedisi, C.II, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2001, ss.406-407.

⁹¹ Alalu, Suzan, vd. , Yahudilikte Kavram ve Değerler, Gözlem Gazetecilik Ve Yayın A.Ş., İstanbul 1996, s250-251.

⁹² Ünal, Asife, “Yahudi Düğün Gelenekleri”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2016, V (2) , s. 225-241.

⁹³ Besalel, Yusuf, a.g.e, s. 407

ile kavrayamadığı ve üzerinde doğru bir yorum yapılmasının mümkün olmadığı tanrı emirleridir. Dolayısıyla mikveye dalmak kavranıldığı için değil, emredildiği için yapılan bir ritüeldir.⁹⁴

Ritüel anlamda kimlerin kirli kabul edilecekleri Tevrat'ta Levililer bölümünde açıkça belirtilmiştir. Buna göre, erkeğin erkeklik organından akıntı gelmesi, adamdan meninin gelmesi, adet kanaması olan kadın, adet dönemi dışında uzun süre kanaması olan kadın, bazı hayvanların leşlerine dokunanlar, lohusa kadın, cüzzam hastalığı gibi durumlar manevi anlamda kirlenme sebepleridir.⁹⁵ Bu kimselerin mukaddes bir yere girmeleri ya da mukaddes bir şeye dokunmaları yasaktır. Yahudilikte kirli kabul edilen insanların giysileri, yattıkları yerler ve oturdukları her şey kirli kabul edilir. Ayrıca kirlenmiş insanlara dokunanların yıkanmaları emredilir ve akşama kadar kirli kabul edilirler.

Mikveye dalma uygulaması yapılan bir diğer uygulama evlilik öncesi gelinin mikveye dalmasıdır. Mikve sadece ritüel anlamda kirliliklerin giderilmesinde bir araç değildir. Mikve evlenecek olanlar arasında manevi bağları güçlendiren ve onları gelecekteki felaketlerden koruyan özel bir arınma yöntemidir. Bu sebeple evlenecek olan gelin düğünden önceki son perşembe ya da bir gün önce maddi kirlerden tamamen temizlendikten sonra yardımcı bir kadın eşliğinde 7 defa mikveye dalar. Bu esnada tevila berahasını⁹⁶ ve evleneceği için ayrıca şeheyinu berahasını⁹⁷ okur.⁹⁸

Bazı İslam alimlerinin gusül abdestini taabbudi yani hikmeti bilinmeyen, emredildiği için yapılan şeklinde bir ibadet olarak görmeleri ile mikveye dalmanın chukkim olarak görülmesi benzerlik olarak kabul edilebilir. Bu gibi benzerliklere rağmen gusül ile mikveye dalma arasında ciddi anlamsal farklılıklar mevcuttur. Mesela İslâmiyet'te manevi anlamda kirli sayılan insanların bu kirliliği dokundukları eşyaya ya da insana sirayet ettirmesi söz konusu değildir. Ayrıca yıkanma sonucunda İslâmiyet'te

⁹⁴ Tezokur, M. Hadi, "Yahudi Dinsel Yaşamında Mükvenin Yeri Ve Önemi", Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları (Uluslararası sempozyum), 2012, VIII, ss.99-118.

⁹⁵ Levililer 11/14.

⁹⁶ "Evrenin hükümdarı ve Tanrı' mız sen mübareksin ki; bizi talimatlarınla kutsadın ve bize tevila yapmayı emrettin"

⁹⁷ Yeni başlangıçlar için yapılan bir minnet duası.

⁹⁸ Ünal, Asife, a.g.e, s. 228-229.

kirililik hemen ortadan kalkarken, Yahudilikte yıkanma sonrası bu kirililik belli bir müddet devam etmektedir.⁹⁹

Birçok dinde mevcut olan geçiş ritüelleri Yahudilikte de bulunmaktadır. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Musevi olmak isteyenlere ritüel bir banyonun zorunlu kılındığı bilinmektedir. Bu geleneğin günümüzde mikveye dalmak şeklinde sürdürüldüğü söylenebilir. Bu eylem kişinin geçmiş günahlarından ve yanlışlarından arınıp yeni bir yaşama sahip olmasının sembolik bir ifadesidir. Yahudilikte görülen mezhepsel farklılıklardan dolayı Reformist Yahudiler için bu tür ritüeller önemsenmezken Ortodoks Yahudiler için son derece önemlidir.¹⁰⁰ Ayrıca Yahudiliğin en eski gruplarından olan Esseniler de Musa'nın şeriatına girenler özel arınma havuzlarında yıkanmaktadırlar.¹⁰¹

1.2.9.2. Taşlih Ayini

Yahudilikte suyun günahları temizleme gücüne dair olan inancı Taşlih ayininde de görmek mümkündür. Şintoizm' deki gibi denizlerin, günahları engin derinliklerine alıp götüreceği yani günahları temizleyeceği şeklinde bir inanç mevcuttur. Bu ritüel Roş Aşana günü¹⁰² deniz, akarsu, ırmak, kuyu ya da pınar başında yapılır. Yahudiler bu ritüeli kadın ve erkeklerin ayrı gruplar halinde suyun ayrı yakalarında toplanarak Tevrat'tan bazı bölümler¹⁰³ okunarak gerçekleştirir. Bu bölümlerde Tanrı'nın merhamet sahibi olduğundan, İsrailoğulları'nın günahlarını denizin engin derinliklerine atarak geçmişte atalarını bağışladığı gibi onları da affedeceğinden bahseder. Bu bölümler okunurken günahlardan arınmanın ve kötülüklerden uzaklaşmanın bir nişanesi olarak bazı Yahudiler ceplerini 3 defa ters yüz eder. Daha sonra Tevrat'tan bazı bölümler okunarak ayin tamamlanır.¹⁰⁴

1.2.9.3. Yahudilikte Su ile Yapılan Diğer Arınma Ritüelleri

Yahudilikte ölüm sonrası defin işlemlerinden önce ölü yıkama ritüeli mevcuttur. Çeşitli dualar eşliğinde fiziksel kirlerinden arındırılan beden daha sonra ılık bir su ile yıkanır. Bu suyun miktarı önceden belirlenmiştir. Buradaki temel amaç fiziksel

⁹⁹ Levililer 15/4-28.

¹⁰⁰ Sezal, Zeynep, a.g.e, s.54.

¹⁰¹ Gürkan, Salime Leyla, a.g.e, s.440.

¹⁰² Yahudi takvimine göre yılbaşısıdır. Bayram olarak kutlanmaktadır.

¹⁰³ Mika 7/18-20.

¹⁰⁴ Katar, Mehmet, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Tövbe, Andaç Yayınları, Ankara 2003.

arınmadan ziyade manevi arınmadır. Fiziksel anlamda temiz olan bedenin tekrar yıkanarak temizlenmesi ana rahminden günahsız olarak gelen insanın bu manevi yıkanma ile öbür dünyaya saf ve temiz bir şekilde dönmesini sağlamak içindir.¹⁰⁵

Yukarıda ifade ettiğimiz arınma ritüelleri dışında ibadet öncesi gerek kohenlerin gerekse diğer insanların yaptıkları abdest benzeri ritüellerde mevcuttur. Kohenlerin mabet ibadetinden önce elleri ve ayakları yıkamak şeklinde gerçekleştirdikleri temizliğin yanı sıra kohenlerin suya dalması şeklinde gerçekleştirilir. Yom Kipur ibadetinde başkohen beş defa suya dalar. Diğer insanların mabet ibadeti için yukarıda bahsettiğimiz manevi kirliliklerden arınmış olmaları yeterlidir. İbadet öncesi sadece elleri yıkamak da Yahudilikteki arınma törenlerinden biridir. *“Emirleriyle bizi takdis eden ve ellerin yıkanmasına ilişkin emri bize veren, evrenin kralı, ya Rab Sen mübareksin”* denilerek başlayan ritüel sırayla sağ ve sol elin üzerine su dökülerek devam eder. Bu şekilde 3 vakit eller yıkanır. Abdestin geçerli olabilmesi için suyun doğallığından bir şey kaybetmemiş olması şarttır. Abdest alınacak suda belirli özelliklerin aranması yine İslâmiyet ile benzerlik göstermektedir. Yahudilikte İslâmiyet’te olduğu gibi suyun bulunmadığı zaruri durumlarda teyemmüm benzeri bir uygulama mevcuttur. Suyun bulunmadığı durumlarda kum, çakıl veya testere tozu kullanılabilir.¹⁰⁶

1.2.10. İslâmiyet’te Su ile Arınma

İslâmiyet’te su ile arınma ritüellerine geçmeden önce Kur’ ân-ı Kerim’ de geçen su ile ilgili ifadelere göz atmakta fayda vardır. Kur’ ân-ı Kerim’ de suyun fonksiyonları ile ilgili birçok ifadeye rastlamak mümkündür. Kur’ ân-ı Kerim’ de su, yaratılışa iştirak eden bir unsur olarak ifade edilmiştir. Enbiya Suresi’nde bunu açıkça görmek mümkündür.

*“İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan yaratıp meydana getirdiğimizi görmüyorlar mı? Hala inanmayacaklar mı?”*¹⁰⁷ Su, aynı zaman da Kur’ ân-ı Kerim’de Allah’ın cömertliğinin, azabının, kudretinin bir göstergesi ve düşünen insanlar için bir ibret vesilesi olarak yerini almıştır. Şu ayetlerde bunları açıkça görmek mümkündür:

¹⁰⁵ Rabinowicz, Harry “Death”, Encyclopedia Judaica, Ed. Fred Skolnik, Usa: Macmillan Reference, 2007, Vol 5, s. 510-513.

¹⁰⁶ Özen, Âdem, Yahudilikte İbadet, Ay Işığı Kitapları, İstanbul 2001, s.114-116

¹⁰⁷ Enbiya 21/30

“Size gökten su indiren O’ dur. İçeceğiniz su oradandır. Hayvanlarınızı otlattığınız bitkiler de o su sayesinde yetişir. Yine Allah sizin için ekin, zeytin, hurma, üzüm ve her türlü meyve yetiştirir. Gerçekten de bütün bunlarda düşünenler için ibretler vardır.”¹⁰⁸

“Ölü bir ülkeyi diriltmek ve yarattığımız nice hayvanları ve insanları sulamak için gökten tertemiz su indirmişizdir.”¹⁰⁹

“Bizim gözetimimiz altında ve vahyimizle gemiyi imal et. Zulmedenler konusunda bana hitapta bulunma çünkü onlar suda boğulacaklardır”¹¹⁰

“Dinleri bir oyun ve eğlence(konusu) edinenleri ve dünya hayatı kendilerini mağrur kılanları bırak. Onunla(Kur’an ile) hatırlat ki bir nefis, kendi kazandıklarıyla helake düşmesin; böylesinin Allah’ tan başka ne bir velisi ne de bir şefaatchisi vardır. Her türlü fidyeyi verseler de kabul olunmaz. İşte onlar kazandıkları nedeniyle helake uğrayanlar, küfre saptıklarından dolayı onlar için çılgınca kaynar sular ve acıklı bir azap vardır”¹¹¹

“ Rahmetinin önünde müjdecisi olarak rüzgarları gönderen O’ dur. O rüzgarlar yağmur yüklü ağır bulutları yüklenince onu kurak bir ülkeye gönderir, sonra onunla yağmur yağdırır ve onun her çeşit ürününü yetiştiririz. İşte biz ölüleri de böyle diriltiriz. Gerekir ki düşünür, ibret alırsınız”¹¹²

Kur’ân-ı Kerim’ de suyun kozmogonik¹¹³ bir unsur olarak kullanıldığını görmek mümkündür. Su alemin yaratılmasında kullanılan temel fenomen olmuştur. Hud Suresi’nde¹¹⁴ geçen “arşın su üzerinde iken” şeklinde bir ifadenin bulunması yerlerin ve göklerin sudan yaratıldığı şeklinde yorumlanmış ve diğer ayetlerde geçen “Biz her şeyi sudan yarattık”¹¹⁵ şeklinde desteklenmesi suyun İslam dininde kozmogonik bir unsur olduğunu göstermektedir.¹¹⁶

¹⁰⁸ Nahl 16/10-11

¹⁰⁹ Furkan 25/48-49

¹¹⁰ Hud 37

¹¹¹ En’am 6/ 70.

¹¹² A’raf 57.

¹¹³ Evrenin ilk oluşumuyla ilgili olan. Bkz. TDK.

¹¹⁴ Hud 11/7.

¹¹⁵ Enbiya 21/30.

¹¹⁶ Sayım, Huzeyfe, a.g.e, s.136.

Sabiilik ve Hinduzim gibi bazı dinlerin aksine İslam dininde su ile yıkanmanın hem zahiri hem de batini anlamları mevcuttur. İslam inancında su ile arınma karşımıza iki şekilde çıkmaktadır. Bunlar abdest ve gusüldür.

1.2.10.1. Abdest

Abdest kelimesi Türkçe olmayıp dilimize Farsça'dan geçen birleşik bir kelimedir. Kelime anlamı ise “el suyu” dur. İslam fıkında “Taharet-i suğra” yani küçük temizlik anlamına gelen abdest, bedenin görünen ve görünmeyen pisliklerden arındırılmasının özel bir şeklidir.¹¹⁷

Kur’ân-ı Kerim’ de abdest ile ilgili ayete baktığımızda özellikle namaz ibadetinin gerçekleştirilebilmesi için abdestin ön şart koşulduğu görülmektedir.

*“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz tam temizlenin. Hasta yahut yolcu iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse ya da kadınlara dokunmuşsanız (bu durumlarda) su bulamadığınız takdirde temiz toprakla teyemmüm edin. Toprağı yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affeden çok bağışlayandır.”*¹¹⁸

Ayeti kerimeden anlaşılaçağı üzere vücudun özellikle açıkta kalan kısımlarının temizlenmesi emredilmiş ve namaz ibadetinin gerçekleştirilebilmesi için abdest ve gusül şart koşulmuştur. Namazın dışında Kur’ân-ı Kerim okumak ya da ona dokunmak, tilavet secdesi yapmak, cenaze namazı kılmak ve Kabe’yi tavaf etmek gibi ibadetler için de abdest şarttır. İslâmiyet’te abdest alınacak suyun belirli özellikler taşıması gerekmektedir. İslam fakihleri suyun temizliğı konusunda farklı görüşler belirtmek ile beraber Hanefi fakihlerinin suların doğal nitelikte olup olmamaları bakımından mutlak ve mukayyed sular şeklinde bir ayrıma gittikleri görülmüştür.¹¹⁹

Mutlak sular tabiatında herhangi bir değışiklik olmamış, kar suyu, yağmur suyu, nehir suyu, deniz suyu gibi sulardır. Renk, tat ve koku gibi bazı özelliklerini

¹¹⁷ Eriş, Cahit, Abdest, Ezan ve Âdem’den Günümüze Namaz, Gülhane Yayınları, İstanbul 2014, s.32.

¹¹⁸ Maide 5/ 5-6.

¹¹⁹ Koca, Ferhat, İslam İbadet Esasları, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2013.

kaybetmemek şartı ile bu sular ile abdest alınabilir.¹²⁰ Mukayyed sular ise içerisine kirli olmayan maddelerin karışması ile tabiatında değişiklik meydana gelmiş sulardır. Bu tür sular doğallık özelliklerini kaybettiklerinden hükmi temizlikte kullanılamazlar. Gül suyu, meyve suyu, turşu suyu gibi bazı sular bu hükümdedir.¹²¹

İslam dininde abdest alınacak suların temizliğinde bazı özelliklerin aranması abdestin manevi bir anlam taşıdığı kadar maddi bir anlam taşıdığını da göstermektedir. Her ne kadar abdestin fiziksel temizlik ile ilgisi var ise de abdest maddi temizliğin ötesinde bir anlam ifade etmektedir.

Mutasavvıflara göre abdest, sadece su ile yapılan bir beden temizliği değildir. Mutasavvıflar “*Temizlik imanın yarısıdır*”¹²² hadisinden yola çıkarak beden temizliği ile manevi temizliği ilişkilendirmiş ve manevi kirlerden arındırılmamış bir bedeni temizliğin eksik bir imanın parçası olacağını ifade etmişlerdir.¹²³ Yine başka bir hadiste: “*Kim abdestli olduğu halde yeniden abdest alırsa, Allah Teala bu sebep ile kendisine on hasene (sevap, iyilik) yazar*”¹²⁴ Zaten abdestli olan yani bedeni kirlerden arınmış birinin tekrar abdest almaya teşvik edilmesi abdestin manevi fonksiyonunun bir sonucudur. Başka bir hadisi şerifte abdest suyunun günahları temizleyen bir unsur olduğu da göze çarpmaktadır.

“*Müslüman veya mümin bir kul abdest alır ve yüzünü yıkarsa gözleri ile bakarak işlediği bütün günahlar abdest suyu veya suyun son damlası ile yüzünden akar gider. Ellerini yıkadığında, onlarla tutarak işlediği günahlar abdest suyu veya suyun son damlası ile ellerinden çıkar gider. Ayaklarını yıkadığı zaman, onlarla yürüyerek işlediği günahlar abdest suyu veya suyun son damlası ile ayaklarından gider. Neticede bu kimse günahlarından arınmış olur.*”¹²⁵

Abdestle birlikte günahların suyla akıp gittiği görüşünden dolayı abdest suyu manevi anlamda kirli kabul edilmiştir. Bu sular kişinin günahları ile kirlendiğinden bu

¹²⁰ Topal, Şevket, “Taharet”, İslam İbadet Esasları, Ed. Talip Türkan, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 51-73

¹²¹ Koca, Ferhat, a.g.e, s. 82-83

¹²² Tahare-1

¹²³ Türk, İdris, “Abdest ve Guslün Deruni Anlamlarıyla İlgili Sufilerin Değerlendirmeleri”, *Bilimname*, 2012, s.205-222.

¹²⁴ Tirmizi, Taharet 44/58-59

¹²⁵ Müslim Taharet 32.

suların insana bulaşmasından mümkün olduğunca uzak durmak gerekmektedir.¹²⁶ Abdestin bazı küçük günahları affettirdiğine dair olan inancı bazı kıssalarda görmek mümkündür. Bir menkıbeye göre İmam Ebu Hanife abdest alan bir genci seyrettikten sonra bazı günahları terk etmesini söyler. Gencin bu günahları işlediğini nereden bildiğini sorması üzerine Ebu Hanife bedeninden akan abdest suyundan cevabını verir.¹²⁷

İslâmiyet'te suyun bulunmadığı durumlarda toprak ile teyemmüm edilebilmesi abdest ya da gusûl yerine geçtiğinden bu durum, abdestin maddi temizliğin ötesinde manevi bir arınma yöntemi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kişi abdest alarak manevi kirlilerinden arınır, Allah'ın huzuruna saf ve temiz olarak çıkar.¹²⁸

1.2.10. 2. Gusûl Abdesti

Gusûl abdesti İslam'da manevi kirliliklerden arınmanın bir diğer yoludur. Gusûl abdesti, sırası ile ağza ve buruna su alarak ve bütün vücudun kuru yer kalmayacak şekilde yıkanması ile gerçekleştirilir. İslamiyet'te kadın ve erkeklerin cünüplük hali, kadınların adet dönemlerini bitimi ve lohusalık döneminin sonunda gusûl abdesti almaları farzdır.

Cünüplük, genellikle cinsi münasebet sonucu kadın ve erkeklerden çıkan meni denilen sıvının oluşturduğu hükmi kirliliktir. Cünüp kimselerin gusletmeleri gerektiği Kur'ân-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir:

*“Ey iman edenler! Sarhoşken, ne dediğinizi bilinceye kadar; cünüpken yolcu olmanız hariç gusledene kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta ve yolculukta iseniz, yahut biriniz hacet yolundan gelmişseniz veya kadınlara yaklaşmışsanız da suya güç yetiştiremezseniz o zaman temiz bir toprağa teyemmüm edin, niyetle yüzlerinize ve ellerinize sürün. Gerçekten Allah çok affeden ve bağışlayandır.”*¹²⁹

Yukarıdaki ayette de açıkça belirtildiği üzere cünüp kimsenin temizlenmeden namaz kılması mümkün değildir. Namaz ibadetinin dışında Kur'ân okumak, camiye

¹²⁶ Karataş, Mustafa, İbadetlerde Ruh ve Şekil, Ensar Yayınları, İstanbul 2014, s.67.

¹²⁷ Kaya, Murat, Efendimizin Hayat Ölçüleri (250 Hadis Ve Tercüme Şerhi), Altınoluk Yayınları, İstanbul 2017, s. 67.

¹²⁸ Türk, İdris, a.g.e, s. 207-208.

¹²⁹ Nisa 4/ 43.

girmek, Kabe'yi tavaf etmek, gibi bazı ibadetleri de yapamamaktadır. Tabi bu durumlar mezhepsel farklılıklar gösterse de konumuz gereği bunlara değinmeyeceğiz.

Abdestte olduğu gibi gusül de maddi temizliğin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Cinsel münasebet sırasında nefis manevi âlemden uzaklaşır ve aldığı haz ile birlikte kirlenir. Bu kirliliğin giderilmesi ve kişinin maddi âlemden manevi aleme geçişinin kolaylaştırılması için gusül abdesti gerekmektedir. Bu sebeple gusül maddi değil manevi bir temizlenmedir.¹³⁰ Cinsi münasebet sonucu taraflardan meni gelmesi dahi kişilerin gusletmeleri gerektiği hadislerde belirtilmiştir. “İki sünnet yeri kavuştuğunda, boşalma yoksa dahi gusül vacip olur.”¹³¹ Bazı İslam âlimlerine göre abdest ve gusül taabbudi yani hikmeti akıl ile kavranılamayan farz kılındığı için yapılan bir ritüeldir.¹³²

İslam dinine yeni giren bir mühtedinin gusül abdesti alması, onun eski günahlarından ve yanlış düşüncelerinden arınmasının özel bir ifadesi olarak görülebilir.¹³³ Ölen kişiye gusül abdesti aldirmek İslam dininde de görülmektedir. Ölen kişiye defnedilmeden önce gusül abdesti aldırılmasının ölen kişinin eğer varsa hükmi kirliliklerden arınması ve manevi anlamda arınmış bir şekilde defnedilmesi için yapıldığını söylemek mümkündür.

1.2.11. Yezidilikte Su İle Arınma

İslam kaynaklarında genellikle Yezidilik, menşeyini İslâmiyet'ten alan birçok farklı geleneğin ve dini inançların birleşerek kaynaşması sonucu oluşan bir mezhep ya da dini akım olarak tanımlanmaktadır. Yezidiliği etkileyen dinler içerisinde Yahudilik, Hristiyanlık, Paganizm, İslâmiyet ve İran dinlerini saymak mümkündür. Dinin kurucularının Şeyh Adi b. Musafir'in müritleri olduğunu söylemek mümkündür. Temelde

¹³⁰ Demirci, Mehmet, İbadetlerin İç Anlamı, Vefa Yayınları İstanbul 2013, s.48.

¹³¹ Tirmizi, Taharet 80.

¹³² Kahraman, Abdullah, “ Kutsal Dinlere Mahsus Bir Temizlik Şekli: Gusül Abdesti”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası*, 2006, (6), s.33-48.

¹³³ Kasapoğlu, Abdurrahman, “ Abdestin Sembol Ve Dini Tecrübe Boyutu”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2006, XLII(4), s.93-108.

inanç esası Yezid bin Muaviye'nin kutsal bir varlık olduğu görüşüne dayanır. Burada tezimizin konusu gereği sadece Yezidilikte su ve vaftiz üzerinde duracağız.¹³⁴

Çocuk vaftizini Yezidilerde de görmek mümkündür. Yezidilikte vaftiz töreni herhangi bir su ile yapılmaz. Vaftiz, kutsal kabul edilen ve Irak'ın Musul kentinin kuzeyinde bulunan Laleş Vadisi'ndeki zemzem suyu ile yapılmaktadır. Suya batırma ya da su serpme şeklinde gerçekleştirilen ritüel din görevlisi tarafından icra edilmektedir. Çeşitli şartlardan dolayı Laleş'e gidemeyen Yezidiler buradan getirilen su ya da Şeyh Adiy'in türbesinden getirilen tozlar ile yerel suyun karışımı ile vaftiz olurlar.¹³⁵

Yezidilikte vaftiz işlemine Morh Kırın denilmektedir. Vaftiz ayini Kaniya Sippi denilen beyaz çeşmenin mukaddes suyu kullanılarak icra edilir. Vaftiz töreni bu sudan mesul olan pir denilen kişi tarafından icra edilir. Vaftiz sırasında pir dua okuyarak çocuğu üç defa suya daldırıp çıkartır. Kutsal kabul edilen bu mekana gitme şansı olmayanlar ise Kavallar denilen görevlilerin getirdikleri bu kutsal su ile vaftiz olurlar. Vaftiz işlemi ile çocuğun manevi anlamda temizlendiğine inanılır.¹³⁶

Yezidilikte gusül abdesti gibi bir abdest bulunmayıp namaz öncesi abdest elleri bileklere kadar yıkamak ve yüzleri yıkamak şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Yezidi evlerinde banyo, hamam ve tuvalet gibi suyla temizlenme ile ilgili alanlar bulunmamaktadır.¹³⁷

¹³⁴ Kılıç, Sami, "Yezidilik Ve Yezidilikte Harrani İzleri", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2011,VI (3), s. 285-296.

¹³⁵ Sarıtoy, Süleyman, "Yezidilerde Dinî İnanç, İbadet ve Sosyo-Kültürel Hayat " (Batman ili Beşiri ilçesi örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bil. Öğretmenliği Anabilim Dalı, Elazığ, 2014, s. 70.

¹³⁶) Kerçin, Yunus, "Tarihsel Ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidilik" (İdil- Midyat Örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şırnak Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Şırnak 2015, s. 86-87.

¹³⁷ Okçu, Davut, *İslam'dan Ayrılan Cereyanlar*, Yezidilik Ve Yezidiler, Van 1993, s. 37. <http://www.eskieserler.net/files/DavutOkcu.pdf> Erişim Tarihi: 27.03.2019

İKİNCİ BÖLÜM

HRİSTİYANLIKTAKİ VAFTİZ

2.1. Hristiyanlıkta Kutsal Su ve Arınma

Hristiyanlıkta su, hayatın başlangıç maddesi olarak görülmüş, bu konuda genel olarak Eski Ahit'ten gelen anlayış sürdürülmüştür. Hristiyanlıkta suya hem yapıcı hem de yıkıcı anlamlar yüklenmiştir. Su, Hristiyanlık teolojisinde manevi anlamda hayat veren her şeyin simgesi olarak görülmüştür. Suyun bizatihi kendisinin Hristiyanlıkta özel bir yerinin olmasına rağmen su, arındırıcılık ve kutsama özelliğini vaftiz ritüeli ile kazanmıştır.¹³⁸ İsa'nın vaftizi sırasında asli günah ile kapanan gökler yarılmış ve su, Kutsal Ruh'un yeryüzüne inmesi ile yeni varoluşun mukaddimi olarak kutsallaşarak sakramental bir değer kazanmıştır.¹³⁹ Bu sebep ile vaftiz suları Hristiyanlıkta büyük bir kutsiyet taşımaktadır. İlk dönem kilise babalarından olan Tertullianus'a(d.160?-ö.220?) göre su insanların inanç dünyalarında diğer maddelerden çok daha farklı bir konuma sahiptir. Zira tanrının canlıların yaratılmasında kullandığı ilk madde su olmuştur. Bu sebeple her doğal su tanrıdan aldığı bu onuru taşımakta ve tanrıya yakarıшта kullanılması halinde kutsal bir hal almaktadır. Duaların edilmesi ile birlikte Kutsal Ruh ile birleşen sular artık diğer nesneleri de kutsallaştırma gücüne sahip olmuştur. Dolayısı ile vaftizde kullanılan sular kutsaldır ve kutsallaştırma özelliğine sahiptir.¹⁴⁰ İlk dönem kilise babalarından Tertullian'a göre vaftiz suyunu olağanüstü kılan şey Kutsal Ruh'un oradaki varlığıdır.¹⁴¹

Hristiyanlıkta vaftiz suları ile tufan suları arasında ilişki kurulmuş, vaftizde insanların suya dalması tufandaki suların altında kalma olayına benzetilmiştir. Nuh'un bütün günahkârlardan kurtulması gibi vaftiz suyuna dalıp çıkan insan, üstün bir mücadeleden sonra galip gelerek bütün günahlarından kurtulmuştur.¹⁴²

Hristiyanlıkta özellikle vaftiz sularının kutsal kabul edilmesi dışında, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde sular takdis edilerek doğaüstü bir anlam kazanmıştır. Su

¹³⁸ Kaya, Metin, a.g.e s. 21

¹³⁹ Sezal, Zeynep, a.g.e, s. 63.

¹⁴⁰ Eliade, Mircea, İmgeler ve Simgeler, s. 176.

¹⁴¹ İnanlar, Mehmet Zafer, Din- Mitos İlişkisi: Hristiyanlık Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2015, s. 179.

¹⁴² Eliade, Mircea, İmgeler ve Simgeler, Çev. Mehmet Akif Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, s. 174.

kutsamalarının nasıl yapılacağı ile ilgili formlar IV. yüzyıl ve VII. yüzyıllar arasında meydana gelmiştir. Şifaya ihtiyacı olanlar için okunarak kutsanmış suların geçmişi ise daha eskilere dayanmasına rağmen bunun ritüel bir özelliği bulunmamaktadır. Hristiyanlıkta kutsama, sade bir dua ya da istavroz çıkarma ile gerçekleştirilebilir. Daha çok Doğu Kiliseleri'nde görülen bu uygulamanın geçmişi III. yüzyıla kadar gitmektedir. Roma Kilisesine ait güncel su kutsamaları dua içermezken mahalli uygulamalarda dua olgusuna rastlanabilmektedir. Kilise ve sunaklara serpilene su ve vaftiz suyu gibi diğer sular bu sonuncuya göre daha çok ritüel bir özellik taşımaktadır. Paskalya ve Pentekost bayramlarından bir gün önce Roma Kilisesine has bir dua kitabı ile yapılan ritüel bir su takdisi bulunmaktadır.¹⁴³ Paganizmin etkisi ile Katolik Kilisesi belli bir yöntem ile hazırlanan kutsal suları haftalık ibadetlerin icrası sırasında cemaat üzerine serpiştirerek ya da parmaklarını suya daldırma şeklinde bir ritüel icra etmektedir. Günahlardan arındırma fonksiyonu olan bu sular ile aynı zamanda vaftiz de hatırlatılmaktadır.¹⁴⁴

Hristiyanlıkta su fenomeninden bahsederken değinmemiz gereken konulardan biri de ayazmalardır. Türkçeye Grekçeden geçmiş olan ayazma sözcüğü mukaddes anlamına gelen “hagia” ve su anlamına gelen “ma” sözcüklerinden meydana gelen birleşik bir kelimedir. Yeni Ahit'te mübarek ve kutsal mekan manasında kullanılan bu ifade Ortodoks cemaatinin kutsallaştırdıkları su kaynaklarını ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁴⁵

Su kutsamalarının tarihi Hristiyanlıkta çok eski olmakla birlikte özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Rum Ortodokslar tarafından su kutsamaları çoğalarak artmıştır. Bu su kutsamaları o kadar yaygınlaşmıştır ki İstanbul'da hemen hemen bütün su kaynaklarının kutsandığına dair tarihi vesikalar mevcuttur. Ayazma kavramını Evliya Çelebi'nin eserlerinde de görmek mümkündür. Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde bu sulardan bir şifa kaynağı gibi bahsetmektedir.¹⁴⁶

Hristiyanlıkta halk inanışları çerçevesinde değerlendirilebilecek olan ayazmalar isimlendirilirken Hristiyanlık tarihinde önemli yer edinmiş kutsal görülen aziz ve

¹⁴³ Erbaş, Ali, “ Muhtelif Dinlerde Su Motifi”, *Ekev Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler*, 2004, VIII (20), s. 241-258.

¹⁴⁴ Gürkan, Salime Leyla, a.g.e, s. 441.

¹⁴⁵ İhtiyar, Metehan, *Myndos Ayazması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı, Bursa 2016, s. 22.

¹⁴⁶ Eyice, Semavi, “Ayazma”*Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul 1991, ss. 229-230.

azizelerin isimleri kullanılmıştır. Burada ayazmalara isim verilmesindeki temel inanç su kaynaklarının bu yolla bu kutsal kabul edilen kişilerin koruyuculuğuna bırakılmasıdır. İnsanlar bu su kaynaklarının olağanüstü bir şifa aracı olduklarına inanmışlardır. Ayazmaların ziyaret edilmesinde herhangi bir zaman sınırlaması olmamakla beraber ayazmaya ismini veren kişilerin yortu günlerinde ziyaretçi sayısı artmaktadır. Bu günlerde bir de büyük bir dini tören yapılmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde diğer dinlere mensup insanlar da bu su kaynaklarını şifa bulmak ümidi ile ziyaret etmişlerdir.¹⁴⁷

İnsanlar ayazmaları sadece kutsal bir mekan olarak değil aynı zamanda hastalıkların tedavisinin gerçekleşmesi için bir vasıta olarak görmüşlerdir. İnsanların ihtiyaç durumlarına göre gerçekleştirdikleri bazı uygulamaları da görmek mümkündür. Örneğin bu ayazmalardan bazılarının suyu içildiğinde kişiyi zengin edeceğine ya da içen bir annenin sütünün çoğalacağına inanılır. Kuruçeşme'deki Hagios Dimitrios ayazmasında bazı isteklerin gerçekleşmesine dair çeşitli inanışlar mevcuttur. Bu ayazmada istekte bulunanların arka arkaya üç cumartesi ayazmaya gitmesi gerekmektedir. Dilsiz çocukların bu ayazmanın suyunda banyo yapıp duvara asılmış halkaları ısırması ile konuşabileceklerine inanılmıştır.¹⁴⁸

2.2. Vaftizin Anlamı

Hristiyanlıkta gerek teolojik manada gerekse ritüel manada Hristiyan kiliseleri arasında farklılıklar bulunmakla beraber belki de bu kiliselerin üzerinde ittifak ettikleri en büyük ortak nokta vaftizdir. Kiliselerde vaftize yüklenen anlamlar değişse de bütün kiliseler vaftiz sakramentini kabul etmiş ve çok az farklılıkla aynen uygulamışlardır.¹⁴⁹

Yunanca kökenli olan vaftiz kelimesi “baptein” ya da “baptizein” kelimelerinden gelmekte olup bu kelimelere çeşitli dillerde farklı manalar yüklenmiş olmasına karşın suya dalmak, yıkanmak ya da hükmi kirliliklerden kurtulmak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵⁰ Hristiyanlıkta ise kişinin imanını tasdik eden, onun Hristiyan cemaatinin bir üyesi olmasını sağlayan ve su ile yapılan önemli bir sakramenttir. Bu sakrament ile

¹⁴⁷ Çimen Kılınç, Demet, “Halk inanışları açısından İstanbul'daki kilise ve ayazmalar” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2010, s. 27-28.

¹⁴⁸ Soydan, Ersoy, “İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması”, Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu, Ed. Nazlı Ferah Akıncı, 2013, s.645-651.

¹⁴⁹ Sezal, Zeynep, a.g.e, s.59.

¹⁵⁰ Meslin, Michel, “Baptism”, The Encyclopedia of Religion, ed. Mircea Eliade, II/59.

kişi yeni bir hayata başlangıç yapmış olmakla beraber günahlarından da arınmış olmaktadır.¹⁵¹

İlk dönem Kilise babalarından olan Tertullian vaftizi ifade ederken “serpmek”, “yıkamak” ve “ıslatmak” gibi anlamalara gelen Latince “tingo” kelimesini kullanmıştır. İsa’nın Havariler’ in üzerine su serpmesini bir nevi vaftiz olmak olarak algılayan Tertullian bu sebep ile “daldırmak” anlamına gelen “supmergo” kelimesini kullanmamıştır. Lavacrum kelimesini ise vücudun tamamının temizlenmesi ve İsa da arınma olarak kullanmıştır.¹⁵²

Türk Dil Kurumu’na göre ise dilimize Rumcadan geçmiş olan vaftiz kelimesi “suya daldırmak” anlamındaki “bapta” kelimesinden gelmektedir. Hristiyanlığın başlangıcından beri teolojik tartışmalar ile birlikte vaftize yüklenen anlamlar da çeşitlenerek günümüze kadar gelmiştir. Adem’in işlediği ilk g nahtan dolayı insanın kirlenen doğasını temizlemenin tek yolu vaftizdir. Vaftiz asli g nahtan kurtulmanın yanında insanın İsa ile bütünleşmesini sağlayan, kişiyi İsa’nın cemaatine dahil eden, Kutsal Ruh ile birlikte kişinin yeniden doğmasını sağlayan, iman ve kurtuluşu sağlayan, çok yönlü bir anlam ihtiva eden belki de Hristiyanlığın en önemli sakramentidir.¹⁵³ Ayrıca tekrarlanması mümkün olmayan vaftiz, Hristiyan kutsal metinlerinde Yahudilerin sekizinci gün sünnet olmasının, Tufanın, Yahudilerin Kızıldeniz’i geçmelerinin, İsa’nın ölümünün ve göğe yükselmesinin sembolik bir ifadesi olarak g r lm ştir.¹⁵⁴

Havarilerin İsa adına vaftiz oldukları bilinmektedir. Havarilerin vaftiz olmalarındaki gaye İsa’nın söylediklerine iman ettiklerini göstermektir. Havarilerin vaftiz olmaları çevrelerindeki insanları etkilemiş ve aynı gün üç bin kişi vaftiz olmuştur. Havari Petrus diğer havariilere “*Tövbe edin ve g nahlarınızın bağışlanması için her biriniz İsa Mesih ismiyle vaftiz olsun. Böylece günahlarınız bağışlanacak ve Kutsal Ruh armağanını alacaksınız.*”¹⁵⁵ Yeni Ahit’teki bazı vaftiz törenleri göstermektedir ki Hristiyanlığın ilk

¹⁵¹ Sezal, Zeynep, a.g.e, s. 59.

¹⁵² Yılmaz, Nuh, “Tertullian’ın Vaftiz Anlayışı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, XVII (31), s. 121-140.

¹⁵³ İnananlar, Mehmet Zafer, a.g.e, s.177.

¹⁵⁴ Alexander P. Khazdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium* volume 1, Oxford University Press, New York 1991, s.251.

¹⁵⁵ Resullerin İşleri 2/38.

dönemlerinde yapılan vaftiz tövbeyle birlikte eski inançları terk edip İsa'nın cemaatine katılmanın sembolik bir ifadesi olmuştur.¹⁵⁶

Kilise babaları vaftizin bir erginlenme ritüeli olduğunu, ölüm ve yeniden doğumla ilgili anlatımlarla çeşitlendirerek ön plana çıkarmışlardır. Vaftiz havuzu bir anlamda mezar ve rahim ile sembolleştirilmiştir. Vaftiz bir mühtedi için eski yaşamını gömdüğü mezar ve sonsuz yaşama kavuştuğu rahimdir.¹⁵⁷

Pavlus (d. ?- ö. 67 ?), vaftizi İsa'nın ölümü ile ilişkilendirerek vaftizi İsa ile ölmek ve İsa ile dirilmek olarak yorumlamıştır. Vaftizi yeni bir hayatın başlangıcı olarak kabul eden Pavlus hayatında İsa ile çarmıhta öldüğünü ifade eder. Bu sebeple vaftiz, eski hayatın yani günahların ölümü, günahsız bir hayatın başlangıcıdır.¹⁵⁸ Pavlus'a göre vaftiz suyu simgeseldir. Burada insanı günahlarından arındıran su değil kişinin İsa'nın çarmıhta çektiği eziyeti bedeninde ve ruhunda hissederek ölmesi ve İsa'da dirilmesiyle İsa'da bir olmasıdır.¹⁵⁹ Pavlus, imansız yapılan vaftizin hiçbir anlam ifade etmediğini, vaftizin imanın sembolik bir göstergesi olduğunu ve vaftizin imanın getirdiği yükümlülükleri taşıyabilmenin özel bir yolu olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁰ Vaftiz aynı zamanda Mesih'in şahsında birlik, farklılıkların ortadan kalması ve imanla gelen tanrı krallığına aidiyetin son eylemidir.¹⁶¹ Havari Petrus I. Mektubunda vaftizi insanları kurtarıcı özelliğe sahip bir ritüel olarak görmüş ve vaftizi bedeni kirleri arındırmasından çok tanrıya yönelen samimi ve merhametli bir kalbin işareti olarak tanımlamıştır. Petrus Nuh tufanı ile vaftiz arasında bağlantı kurmuş, vaftizi tufana benzetmiştir. Bu sebeple vaftizin İsa'nın dirilmesiyle insanları kurtaracağını bildirmiştir.¹⁶²

Su simgeçiliği bağlamında düşünüldüğünde vaftiz, kişinin bir inisiyasyon töreni öncesi verdiği mücadelelerin sembolik bir göstergesidir. Kudüslü Kirillos (d.313-ö.386) vaftiz suyuna dalmayı İsa'nın Ürdün Nehrinde vaftizi sırasında Ürdün Nehri'ne gizlenmiş bir ejderhayı yenmek için verdiği mücadeleye benzetmiştir. Kirillos İsa'nın insanların

¹⁵⁶ Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, Ay Işığı Kitapları, İstanbul 2003, s97-98.

¹⁵⁷ Eliade, Mircea, Doğuş ve Yeniden Doğuş, s.234.

¹⁵⁸ Romalılar'a Mektup 6/2-7.

¹⁵⁹ Turan, Neriman, Yeni Ahit Işığında İlk Hristiyan Toplumunun İnanç ve İbadet Anlayışı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2002, s. 48.

¹⁶⁰ Aydın, Fuat, Pavlus Hristiyanlığına Giriş, Eski Yeni Yayınları, Ankara 2017, s.225.

¹⁶¹ Galatyalılar' a 1. Mektup 3/26-29.

¹⁶² Petrus'un 1. Mektubu 3/20-22.

vaftiz suyuna dalabilmeleri için mücadele ettiğinden bahsetmektedir. Bu sebep ile Kirillos Hristiyan olacak olan adayı ikaz etmekte ve kişinin Baba'ya ulaşmak için her türlü sıkıntılara katlanmak zorunda olduğunu bildirmektedir.¹⁶³

Hristiyanlığın ilk dönem din babalarından olan Pacien (ö.392) vaftiz ile imanı bir bütünün parçaları olarak görmüş, iman etmeden vaftizin vaftiz olmadan da iman eksik kalacağını belirtmiştir. Resullerin İşleri'nde geçen “*Eğer bütün yüreğinle iman edersen vaftiz olmuş olursun*”¹⁶⁴ ifadesi Pacien'in çıkış noktası olmuştur. Pacien'e göre vaftiz insanı hür yapan, şeytandan uzaklaştıran ve ona ölümsüzlüğün kapılarını açan yüce bir eylemdir. Böylece Pavlus tarafından ortaya atılan asli günah inancı sonra gelen din adamları tarafından sistemleştirilmiştir.¹⁶⁵

Vaftizi bir geçiş ve arınma ritüeli olarak gören Gregoire de Nysse(ö.394)'ye göre bir insan yeniden doğmadıkça günahlarından ve borçlarından kurtulamaz. Bu sebeple vaftiz günahsız bir dünyanın giriş kapısıdır. Nysse, Kutsal Ruh ve suyu vaftizde son derece önemli görür. Zira Kutsal Ruh ile kişi özgür kalırken su ile de görünür ve görünmez kirlilerden temizlenmiş olur. Nysse vaftizi kişinin tanrısını taklit etmesi olarak görür. Ona göre alem ateş, su, toprak ve hava gibi 4 temel unsur üzerine kurulmuştur. Kişi hayatta iken toprakta görülmeyi değil, onun komşusu olan suda gömülmeyi tercih eder.¹⁶⁶

Hristiyanlıkta vaftiz ritüeli Adem'in cennetten kovulması ve Nuh Tufanı ile de ilişkilendirilmiştir. Zira vaftiz ile insan Adem'in günahkâr tabiatından kurtularak günahattan önceki saf ve temiz haline dönmektedir. Ayrıca Nuh Tufanı ile vaftiz arasında tufanda ölenler ile kurtulanlar arasında da benzerlik kurulmuştur. Vaftizde suya dalmak tufanda günahkâr olan insanları sudan çıkmak ise kurtulan günahsız insanları sembolize etmektedir.¹⁶⁷ Bazı müelliflere göre tufan vaftiz ritüelinin habercisidir. Onlara göre

¹⁶³ Eliade, Mircea, İmgeler ve Simgeler, s. 173-174.

¹⁶⁴ Resullerin İşleri 8/12-13, 13/36-39.

¹⁶⁵ Turan, Neriman, a.g.e, s. 49.

¹⁶⁶ Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, s.103-104.

¹⁶⁷ Çinpolat, Salih, “Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Çocukluk Dönemi İle İlgili İnanç ve Uygulamalar (Fenomenolojik Bir Yaklaşım)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2017, s. 96.

Nuh'un gemisi kendisini kötülüklerden ve günahlardan kurtarmak isteyen kişileri sapkın neslin elinden nasıl kurtardıysa kilise de aynı misyona sahiptir.¹⁶⁸

Hristiyanlıkta vaftiz, eski yaşam tarzının yani nizamın terk edilip yeni bir düzene geçişin somutlaştırılmasıdır. Kişinin üç defa suya dalması İsa'nın üç gün mezarda kalmasını sembolize eder. Vaftiz ölüm ve yeniden doğumu sembolize ederken vaftiz suyu ölümü temsil ettiği için mezarı, yeniden hayat verdiği için anne rahmindeki suya benzetilerek aynı zamanda anneyi temsil etmektedir. Vaftiz olanlar tanrı ile ahitlemiştir. Aziz Cyril (d.376- ö. 444) e göre vaftiz kişinin kendini tanrıya adanmasıdır. Vaftiz imanının açık bir göstergesidir. Bu sebeple vaftiz inanca geçiş değil günahlardan arınmak ve ilahi olanı dünyevi olana tercih etmektir.¹⁶⁹

Vaftiz sayesinde birey asli günden kurtulmakta, İsa'nın kurban edilmesiyle oluşan iyiliğe katılmakta ve buna ortak olmaktadır. Vaftizden oluşan iyiliği ve güzelliği inananlara verme yetkisi kilisededir. Kilise kontrolünde yapılan tövbe ve vaftiz ritüeli insanı günahlarından arındırarak onu İsa'nın topluluğuna dahil etmektedir.¹⁷⁰ Cyruslu Theodoreth vaftizin sadece günahlardan arınma anlamı taşımadığını zira öyle olsaydı günahsız doğan çocukları vaftiz etmenin anlamsız olacağını ifade etmiştir. Ona göre vaftiz içerisinde büyük sırlar barındıran, ileriki yaşamında aydınlığın ve mutluluğun işareti ya da bizzat kendisidir.¹⁷¹

Hristiyanlar Eski Ahit'te geçen sembolik manadaki bulut vaftizi¹⁷² ile İsa'nın vaftizi arasında bir benzerlik kurmakta ve tanrının bulutla İsrailoğullarını koruması gibi İsa Mesih'in de kendilerini tanrının azabından ve ateşinden koruyacaklarına inanmaktadırlar. Hristiyanlara göre bulut vaftizi İsrailoğullarına verilmiş bir sır olarak kalmış ve bu sırda pek az kimse vakıf olmuştur.¹⁷³

Vaftiz, Hristiyanlıktaki teslis inancını tamamlayan bir unsurdur. Zira Kudüslü Saint Cyril'e göre vaftiz sırasında Kutsal Ruh' un ebedi olarak Mesih'e yerleşmesi ve

¹⁶⁸ Sümer, Selinda, a.g.e, s. 15.

¹⁶⁹ Kuşçu, Emir, Din Fenomenolojisi (Wilfred Contwell Smith Örneği), Sarkaç yayınları, Ankara 2011, s. 163-164.

¹⁷⁰ Katar, Mehmet, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Tövbe, s. 88.

¹⁷¹ Sümer, Selinda, a.g.e, s. 12.

¹⁷² Çıkış 13/21.

¹⁷³ Tarakçı, Muhammet, Protestanlıkta Sakramentler, Emin Yayınları, Bursa 2012, s. 56.

tanrının “sevgili oğlum” şeklinde hitabıyla teslis tamamlanmış olmaktadır.¹⁷⁴ İlk dönem kilise babalarından Tertullian vaftiz ile şehitlik mertebesini bir tutmuş ve vaftizi kurtuluşu sağlayan önemli bir sakrament olarak görmüştür.¹⁷⁵

Vaftiz, İsa’nın çarmıhta çektiği acılara sembolik olarak ortak olmaktır. Vaftiz ritüeli sırasında vaftizi icra eden kişi tarafından haç çizilmesi ile Markos İncili’nde geçen İsa’nın sorusuna cevap verilmekte İsa’nın acılarına ortak olunduğu gösterilmektedir.¹⁷⁶ “Siz ne dilediğinizi bilmiyorsunuz.” dedi. İsa “Benim içeceğim kaseden siz içebilir misiniz? Benim vaftiz olacağım gibi siz de vaftiz olabilir misiniz?”¹⁷⁷ Vaftiz sırasındaki başka bir simgesel anlatım ise kişinin vaftizde üryan olmasıdır. Bu üryanlık kişinin günah işlemeyen önce Adem’in cennetteki çıplaklığı ile ilişkilidir. Buradaki çıplaklık Adem’in günahsız olduğu andaki halinin kişideki yansımasıdır.¹⁷⁸

John Calvin’e(d. 1509- ö.1564) göre vaftiz mevcut olan bütün günahları silme gücündedir. Gerek asli günah gerek ise dünya da geçmişte işlenmiş ya da gelecekte işlenmesi muhtemel günahların tamamen ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır. Calvin’e göre vaftiz imkanı bulunmayan kimseler de tanrının lütfu sayesinde bağışlanabilir. Dolayısıyla vaftiz gerekli fakat zorunlu olmayan bir sakrament olarak karşımıza çıkmaktadır. Calvin burada ritüelin sembolik anlamından ziyade iman ve tanrının mutlak gücünü vurgulamaktadır.¹⁷⁹

İnsanın doğasını çift tabiatlı kabul eden Ortodoksluğa göre vaftiz ile birlikte insan Âdem’den kalan günahkâr tabiatından kurtulmakta ve İsa Mesih’in tabiatına kavuşmaktadır. Dolayısıyla kişi samimi bir tövbe etmeli ve aday günahlardan uzak durmalıdır. Ortodokslukta Ortodoksluğa geçmek isteyen kişiye vaftiz töreni yapılmadan önce kişi bir samimiyet sınavından ve bir dizi eğitimden geçirilir. Burada amaç kişinin Hristiyanlığı bütünüyle içselleştirerek Kilise’nin samimi bir üyesi olmasını sağlamaktır.¹⁸⁰ Augustin vaftizi sadece bir tövbe vaftizi ya da Yahya’nın yaptığı vaftizin değiştirilmiş bir versiyonu

¹⁷⁴ Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, s. 95.

¹⁷⁵ Turan, Neriman, a.g.e, s. 48.

¹⁷⁶ Sezal, Zeynep, a.g.e, s. 60.

¹⁷⁷ Markos 10/38.

¹⁷⁸ Eliade, Mircea, İmgeler ve Simgeler, s. 175.

¹⁷⁹ Tarakçı, Muhammet, a.g.e, s. 63.

¹⁸⁰ Güre, Mustafa, a.g.e, s. 107.

olarak görmez. Ona göre İsa'nın vaftizi orijinaldir ve İsa ile bir olmayı ifade etmektedir.¹⁸¹

Ayrılmış Doğu Kiliseleri' inden olan Süryani Kilisesi'ne göre vaftiz, kutsal bir sır olmakla birlikte tanrının lütfunu kazanmanın özel bir yoludur.¹⁸² Ayrıca asli günden kurtulmak anlamına gelen vaftiz, İsa'nın krallığına katılarak sosyal bir cemaatin üyesi olmanın sembolik bir ifadesidir.¹⁸³

Hristiyanlıkta vaftiz ve iman bir bütünün eş yarıları gibi görülmektedir. Zira iman olmadan yapılan vaftiz anlamsız, vaftize ulaştırmayan iman ise gerçek kabul edilmemektedir. Katoliklerin vaftizi yeni bir hayatın başlangıcı olarak görmeleri ve bunu konsil kararıyla mühürleyerek vazgeçilmez kılmalarına karşın Protestanlar vaftizin yeniden hayat verdiği görüşünü reddederler. Protestanlara göre iman aklanma ve kurtuluş için yeterlidir. Bu sebeple vaftizin fonksiyonları konusunda görüş birliğine varmaları oldukça güçtür.¹⁸⁴

Protestan Kilise' ye göre vaftiz, İsa'nın cismani varlığı ile ödediği kefarete ortak olmak ve İsa'nın bedenine katılmaktır.¹⁸⁵ Protestan teologlardan olan Luther(d.1483-ö.1546) vaftizde kullanılan suyun sadece su olmadığını onun tanrının emri ve kelamı olduğunu belirtmiştir. Zira Luther'e göre vaftiz kaynağını bizzat İsa'dan alır.¹⁸⁶ Luther'e göre vaftiz tanrının insan ile konuşmasıdır. Vaftizde kullanılan su tanrının bir simgesidir. Ona göre suya dalmak Adem ile kirlenen insan doğasının temizlenmesidir. Sudan çıkmak ise Mesih ile dirilmektir. Luther'e göre vaftiz asli günahı temizler fakat insanın şehvet ve arzuları devam ettiği için günah kavramı insanda var olmaya devam eder. Bebeklerin bile bundan kurtulması mümkün değildir.¹⁸⁷ Bu sebep ile Luther diğer Protestan grupların aksine bebek vaftizine karşı çıkmamış bebek vaftizi ile onların asli günden kurtularak

¹⁸¹Batuk, Cengiz, Mitoloji ve Tarihsellik (Hristiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü), İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 133.

¹⁸² Özmen, Abdurrahim, "Tur Abdin Süryanileri Örneğinde Etno-Kültürel Sınırlar" (Yayımlanmamış Doktor Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2006. s. 205.

¹⁸³ Akbaba Bozok, Bilgehan, Mardin Süryani Cemaati Örneğinde Kültürel İfade ve Anlam Üretme Alanı Olarak Ritüeller ve Müzik (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2009, s. 62.

¹⁸⁴ Tarakçı, Muhammet, a.g.e, s. 59,61.

¹⁸⁵ Erbaş, Ali, " Protestan Reformu ve Martin Luther", Dinler Tarihi Araştırmaları- III (Sempozyum), Dinler Tarihi Yayınları/3, Ankara, 2002, ss. 197-245.

¹⁸⁶ Matta 28/19.

¹⁸⁷ Batuk, Cengiz, a.g.e, s. 201.

arındıklarına inanmıştır.¹⁸⁸ Bir diğer Protestan teolog olan Zwingli (d.1484-ö.1531) vaftizin kendisinden ziyade iman kavramı üzerinde durur. Bir kişinin vaftizle gelen nimetlere ulaşabilmesi için öncelikli olarak güçlü bir imana sahip olması şarttır. Kişi imana sahip olmadıkça binlerce kez vaftiz olsa da hiçbir şekilde affolunamaz. Güçlü bir imana sahip olan birisinin de vaftize ihtiyacı yoktur. Su ile arınacaklarını gerçekte ise iman ile kurtulacaklarını fark ederler. Dolayısıyla kişi önce iman eder daha sonra vaftiz olarak bu imanı tamamlar ve günahlarından temizlenir. Bunun dışında salt bir vaftiz günahları temizleme gücüne sahip değildir.¹⁸⁹

F. Socianus'a (d.1539- ö.1604) göre vaftiz kaynağını cennetten alan, günahları azaltan ve yaşça belli bir olgunluğa ulaşanlar için imanın tasdikidir. Ona göre vaftiz suyu sembolik olup tövbe etmenin bir göstergesidir. Günahlar suya transfer edilmez. Vaftiz yetişkinler için bedeninin konuşması ve İsa'nın krallığına dahil olmaktır.¹⁹⁰ Metodistlere göre ise vaftiz, İsa'nın ailesine katılmaktır. Kişinin tövbe ederek teslise iman etmesi ve Hristiyanlığın kutsal kabul edilen metinlerinin hakikat olduğuna inanarak Mesih'in krallığına girmesidir. John Wesley (d.1703-ö.1791) vaftizi tanımlarken vaftizi tekrar doğuşun habercisi ve su ile temizlenmek olarak tanımlamaktadır. Bunun maddi ve manevi olmak üzere iki işareti vardır. Maddi işaret vaftizde kullanılan suyun kendisidir. Manevi belirtisi ise kişinin gūnahta ölmesi, saf ve temiz bir hayata yeniden doğmasıdır. Wesley bu yeni hayata doğumun herkeste gerçekleşmeyebileceğini bunun ancak çocuk vaftizi ile gerçekleşebileceğini belirtir.¹⁹¹

Memnonitlere göre vaftiz kişinin tanrı ile yeminleşmesidir. Tanrı İsrailoğulları ile yaptığı ahdin bir benzerini İsa Mesih'in çektiği acılarla insanlık ile yeniden yapmıştır. İsa'nın çektiği acılar ve ızdırap insanlığın günahları kefareti olmuş ve tanrının bahşettiği lütuf sayesinde insanlık günahlarında ölecek İsa Mesih ile yeniden dirilmiştir. İşte vaftiz

^{188 188} Erbaş, Ali, "Protestan Reformu ve Martin Luther", s. 235.

¹⁸⁹ Tarakçı, Muhammet, a.g.e, s. 63.

¹⁹⁰ Kalkan, Mehmet, "Socinianizm'in Temel İnanç Sistemi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul 2010, s. 103.

¹⁹¹ Bolat, Bayram, "Metodist Kilise Hakkında Bir Araştırma", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2006, s. 126.

sayesinde kişinin ahdini doğruladığını ve kendi kurtuluşlarını sağladığına inanılmaktadır. Böylece kişi yeniden doğmuş olmakta ve tanrının ailesine dahil olmaktadır.¹⁹²

Protestan Ermeni Kilisesine göre vaftiz son derece önemli bir sakramenttir. Vaftiz İsa'da bir olma, günahlardan kurtulma, İsa'nın çektiği acılara ortak olma ve İsa Mesih aracılığı ile hakikate ulaşmaktır. Bu sebep ile Mesih'in cemaatine katılabilmek için vaftiz şarttır. Vaftiz, bir inisiyasyon töreni olmaktan ziyade iman etmiş kişinin yapması gereken zorunlu bir işlemdir. Zira vaftiz bir aidiyet bağıdır. Vaftiz olan kişi İsa'nın çektiği sıkıntılara tanıklık etmekte ve onun emrine uyacağını taahhüt etmektedir. Protestan Ermenilere göre vaftiz sakramentinin öncesi imandır. İman olmadan vaftiz anlamsızdır. Bu sebep ile vaftiz kişinin imanını su ile ilan etmesidir. Protestan Ermeniler vaftizi yeniden doğuş olarak görmemektedirler. Onlara göre yeniden doğuş İsa Mesih ile bir olma, günahlardan tövbe etme ve Kutsal Ruh aracılığıyla olur. Bu sebep ile yeniden doğuşu veren imana giden yoldur. Bu sebep ile vaftiz bir kurtuluş değil kurtuluşun bir alametidir.¹⁹³

2.2.1. Asli Günah - Vaftiz İlişkisi

Hristiyanlık dininin bir ahit dini olması sebebi ile günah, bireyin kasıtlı ya da kasıtsız olarak tanrı ile olan anlaşmasını bozması demektir. Bu anlaşmanın bozulması ise tanrının emir ve yasaklarına karşı gelmekle mümkündür. Ahdini bozan insan tanrı ile düşman olmakta ve tanrının insanlığa olan sevgisini de yadsımaktadır. Hristiyanlıkta günah kavramı iki şekilde kategorize edilir. Bunlardan biri asli günah, diğeri ise fiili günahdır. Fiili günah insanların yaptıkları şahsi kötülüklerdir. Bu kötülükler ise işlenen günahın boyutuna göre ölümcül günah ve ölümcül olmayan günah şeklinde sınıflandırılır. Hristiyanlıkta bireyin işlediği günahları fark etmesi ve kabul etmesi tövbeye giden yolun başlangıcı olarak görülmektedir.¹⁹⁴

İsa'nın günaha bakışını kaynaklarda şu şekilde görmek mümkündür: İsa öğrencilerine insanın günaha düşebileceğini, fakat önemli olanın tövbe etmek olduğunu,

¹⁹² Keleş, Hatice, Kılıç, Davut, "Memnonit Kilisesi'nin İnanç Esasları, Öğretiler Ve Sakramentleri", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, XII (10), s. 165-174.

¹⁹³ Küçük, Mehmet Alparslan, "Türkiye Protestan Ermeni Kilisesi'nin İnanç ve İbadeti, *Dinî Araştırmalar*, 2008, XI (32), s. 149-174.

¹⁹⁴ Katar, Mehmet, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Tövbe, s. 4-5.

insanında diğer insanların günaha düşmelerine vesile olmaktan mutlak suretle sakınmaları gerektiğini öğütlemiştir. Vaazlarında İsa insanın başka insanları günaha sürüklemektense boyunlarına bir taş bağlayıp kendilerini denize atmalarının onlar için daha iyi olacağını söyleyecek kadar durumun ciddi olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁵

Asli günah meselesi Hristiyanlığın ilk dönemlerinden günümüze kadar tartışılan Hristiyan teolojisinin en önemli meselelerinden biri olmuş ve tarihsel süreç içerisinde bu konu ile ilgili olumlu ve olumsuz pek çok görüş bildirilmiştir.

Asli günah terimini ilk kullanan Saint Augustin(d.354- ö.430) olsa da, asli günah hakkında ilk görüş bildiren Pavlus olmuştur. Pavlus Tevrat'ta geçen Adem'in iyiliği ve kötülüğü bilme ağacından yemesi yasaklanan meyveyi Havva'nın vasıtası ile yemesini¹⁹⁶ ilk günah olarak yorumlamıştır. Hristiyanlığa göre bu günah Adem vasıtası ile yeryüzüne inmiş ve bütün insanlara ırsiyetten dolayı geçmiştir. Hristiyanlıkta bütün insanların bu günaha ortak olduklarına ve cezalandırılacaklarına inanılmaktadır. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi ile bu günahın ona geçmediğine inanılmaktadır. Hristiyanlığa göre İsa çarmıhta acı çekerek can vermiş ve bu günaha kefaret olmuştur. Hristiyanlar vaftiz olarak İsa'nın çektiği bu ızdıraba ortak olmakta ve asli günahı kurtulmaktadırlar. Pavlus'un düşüncesinde asli günah doktrinin amacı İsa'nın misyonunu kuvvetlendirmektir.¹⁹⁷

Çarmıh hadisesi Hristiyanlıkta İsa'nın insanlık için acı çekmesi ve insanlığın kurtuluşu için kendisini feda etmesinin dışında bir de Adem'in vaftizi ile ilişkilidir. Özellikle Ortaçağ döneminde Hristiyan dünyasında bahsedilen bir efsane bu hususu şöyle ifade eder: Adem Hebron Vadisi'nde 932 yaşına geldiğinde artık ölüm döşeğindedir. Oğlu Şit'i merhamet yağı istemek üzere cennet kapısına gönderir. Şit cennete gelir ve Adem'in isteğini baş meleğe iletir. Baş melek Şit'ten cennete bakmasını ister ve gördüklerinin anlamını Şit'e açıklar. Baş melek burada İsa'nın geleceğini müjdelar. Baş melek Şit'e anne ve babasının tattığı ağacın meyvesinden üç tohum verir ve bunları Adem'in diline koymasını ve üç gün sonra öleceğini söyler. Daha sonra bu üç tohumdan 3 ağaç meydana gelir. Çeşitli tarihsel olaylardan sonra bu ağaçlar birleşerek

¹⁹⁵ Sarıkcıoğlu, Ekrem, Kanonik ve Apokrif İncillere Göre İsa (Hayatı ve mesajı), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s. 136.

¹⁹⁶ Tekvin 2/7-25.

¹⁹⁷ Tümer, Günay, "Asli Günah" *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.III, İstanbul 1991, ss. 496-497.

İsa'nın çarmıhının yapıldığı tek bir ağaç haline gelir. Dünyanın merkezine getirilen bu ağacın tahtası Mesih'in haçı olmuştur. Çarmıha gerilen İsa'nın kanı Adem'in yaratıldığı ve gömüldüğü yer olan dünyanın merkezine düşer. İsa'nın kanının insanlığın atası olan Adem'in kafatasına damlamasıyla Adem vaftiz olmuş ve bütün günahlarından kurtulmuştur. Bu kurtuluş aynı zamanda bütün insanlığın kurtuluşudur. Çünkü İsa çarmıhta çektiği acılar ile insanlığın bütün günahlarını temizlemiştir.¹⁹⁸

Pavlus'a göre asli günahın Adem'den bütün nesline sirayet ettiği açıktır. O Romalılara mektubunda Adem'in işlediği günahla birlikte ölümün yeryüzüne girdiğini, ölüm aracılığıyla da günahın herkese sirayet ettiğini bildirmiştir.¹⁹⁹ Pavlus asli günahla yani Adem ile bir düşüş başladığını, ve bunun ancak İsa Mesih ile son bulduğunu ifade eder. Eğer Adem'in işlediği günah olmasaydı günah olmazdı ve İsa Mesih'in misyonuna da gerek kalmazdı. Çünkü o bütün insanlığı günahlarından arındırmak için gelmiştir. Bu sebeple İsa'nın varlığı Adem'e bağlıdır.²⁰⁰

Pavlus' un asli günah anlayışını sistematikleştiren Augustine olmuştur. Çocuk vaftizinin gerekliliğini savunan Augustine göre vaftiz olan birey bütün günahlarından arınmakta, İsa ile birlikte olarak onun çektiği ızdıraba ortak olmaktadır. Böylece kişi kendini bekleyen kötü bir sondan kurtulmakta ve tanrının affını kazanmaktadır. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde asli günah doktrininin yaygınlık kazanmamış olması sebebi ile çocuk vaftizi kiliseler arasında tartışmalara yol açmış ve bazı kiliseler çocuk vaftizine karşı çıkmıştır. Asli günah anlayışının bir dogma haline gelmesi ile IV. yüzyıla gelindiğinde çocuk vaftizi büyük oranda yaygınlık kazanmıştır. Bu sebeple vaftiz ilk dönem Hristiyanları için İsa'nın cemaatine katılmayı ifade etmektedir.²⁰¹

Augustine'e göre Adem'in günahı ile insanlığın tabiatı bozulmuş ve insan günahı seçebilirken günahı reddetme yetisini kaybetmiştir. Bu sebeple insan günah işleyebiliyorken, iyilik yapması ise ancak tanrının lütfu ile gerçekleşmektedir. Augustine'in bu görüşlerine Pelagius (d.354-ö.418) karşı çıkmış insanın potansiyel olarak hem iyilik hem de kötülük yapabilme tabiatında olduğunu vurgulamıştır. İnsanın sorumlu kabul edilebilmesinin ön koşulu özgürlüktür. Eğer birey özgürce seçim yapmadan

¹⁹⁸ Eliade, Mircea, Dinler Tarihine Giriş, s. 256.

¹⁹⁹ Romalılar'a Mektup 5/12.

²⁰⁰ Batuk, Cengiz, a.g.e, s. 49.

²⁰¹ Katar, Mehmet, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Tövbe, s. 90-91

günahkâr kabul edilirse, bu tanrının adaleti ile bağdaşmaz. Bu sebep ile tanrı iyiyi istemesine karşın insan iradesine müdahale etmez.²⁰² Plagius cinsel dürtülerin ve ölümün zorunluluğunu savunmuş, Adem'in işlediği günahın insanlığa sirayet etmeyeceğini, bu olayın sadece insanlığa kötü bir misal olduğunu belirtmiştir. Pelagius asli günahın kavramının tanrının adaletine gölge düşüreceğini ve insanlığın özgür iradesine zarar vereceğini düşündüğü için Adem'in günahının diğer insanlara geçmeyeceğini savunmuştur. Ona göre adil olan tanrı var olan düzenin de adalet içerisinde olmasını ister. Bu sebeple insanın da doğası iyi olmak zorundadır.²⁰³ Ayrıca Pelagius asli günah düşüncesine paralel olarak çocuk vaftizini de gereksiz görmüştür. Çünkü ona göre çocuklar dünyaya saf ve temiz olarak gelmektedirler.²⁰⁴

Kilise ise bu görüşe sert bir tepki göstermiş ve Pelagius' a karşı çıkmıştır. Zira kiliseye göre Pelagius Paganizmden, stoacılarından ve antinomistlerden etkilenmiştir.²⁰⁵ Pelagius'un arkadaşı ve öğrencisi olan Caelestius Carthage'de onun görüşlerini yansıtan bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride insanın Adem'in günahından sorumlu olmadığı, insanların günahsız doğdukları, ölümün başlangıçtan beri var olduğu, kurtuluş için Musa Şeriatine uymak gerektiği, İsa'da dirilme diye bir şeyin var olmadığı gibi ifadeler yer almıştır. Bu bildiri karşısında Carthage'de bir konsil toplayan din adamları Pelagius ve taraftarlarının görüşlerini reddetmişlerdir.²⁰⁶

Hristiyan din adamı olan Aquinas' a (d.1225-ö.1274) göre Adem' e asli gûnahtan dolayı ölüm cezasının verilmesi ve ölümünde yeryüzüne inmesinden dolayı herkesin ölmesi insanların asli gûnahtan dolayı kirlendiklerini göstermektedir. Aquinas asli günah meselesinde Adem' in bilinçli bir şekilde günah işlediğini ve bu sebep ile günahın doğan çocuklarına geçmesini olağan görmektedir. Aquinas'a göre insanların bebeklik dönemlerinde olaylar karşısında gösterdikleri kızma, ağlama, vurma, kıskançlık gibi bazı

²⁰² Aykıt, Dursun Ali, "Pelagianizm' in Tarihi Ve Öğretileri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, (22), s. 175-196.

²⁰³ Aykıt, Dursun Ali, a.g.e, s. 188.

²⁰⁴ Aykıt, Dursun Ali, a.g.e, s. 175,196.

²⁰⁵ Kahraman, Ferruh, "İslam Kelamı ve Hristiyan Teolojisine Göre Günah", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Sakarya 2005, s. 54-55.

²⁰⁶ S.J. Mc Kenna, "Pelagius and Pelagianism", *New Catholic Encyclopedia*, The Catholic University of America, Washington, 2003, XI/ 58-60.

olumsuz davranışlar aslında onların ruhlarının değil sadece bedenlerinin masum olduğunu ispatlamaktadır.²⁰⁷

Yahudi Din Bilgini Hasday Crescas'a (d.1340-ö.1410) göre Hristiyanlıktaki asli günah doktrini tanrının ilahi adaletine ters düşmektedir. Zira o, kişinin ilahi lütuf olmadan kurtulamayacağı görüşünü reddeder. Tanrıya inanıp salih amellerde bulunan, sorumluluklarını yerine getiren tanrıya yakın bir kulun Adem'in işlediği bir günahtan dolayı cezalandırılmasını ilahi adalet ters olarak görmektedir.²⁰⁸

Crescas, asli günah doktrininin ilahi adalet ters düştüğünü belirtmekle beraber bu eleştirisini vaftiz ritüelinde de sürdürmektedir. Zira Hristiyanlık teolojisinin vaftiz olmayanların kurtulamayacaklarına dair olan görüşünü iki çocuğun durumunu örnek vererek açıklamaktadır: Bu çocuklardan biri her türlü maddi imkânlara sahip, vaftiz konusunda onu yönlendirebilecek yardımcıları olan, tanrıya asi olan ve her türlü kötülüğe bulaşmış kötü karakterli bir babanın çocuğudur. Diğer çocuk ise iyi yürekli, fakir ve kendisine vaftiz konusunda yardımcı olacak kimsesi olmayan tanrının sevgisini kazanmış bir babanın çocuğudur. Üstelik fakir olan baba çocuğunu vaftiz ettirmek istemektedir. Crescas zengin adamın çocuğunun vaftiz edildiğini, fakir adamın ise çocuğunu şartlardan dolayı vaftiz ettiremediğini ve bu çocukların ikisinin de küçük yaşlarda öldüğünü düşünerek, Hristiyanlığa göre zengin adamın çocuğu cennete yoksul olan adamın çocuğu ise cehenneme gidecektir. Crescas böyle bir inancın Tanrının adaleti ile bağdaşmayacağını, vaftiz inancının bu şekilde kabul edilmesinin mümkün olmadığını ve tamamen reddedilmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁰⁹

Luther'e göre vaftiz asli günahı tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Zira Luther günlük hayatta işlenen günahların asli günahtan kaynaklandığını söyleyerek günlük hayatta şehvet ve arzunun var olduğunu bu sebeple vaftizin asli günahı tamamen temizlemediğini ifade etmektedir. Katolik gelenek ile Luther'in düşüncelerinin çatıştığı temel nokta vaftiz sonrası işlenen günahların gerçek günah olarak kabul edilip edilmemesidir. Katolik gelenek fiili günahları asli günahın bir cezası olarak görür ve

²⁰⁷Gurbetoğlu, Fatma Seda, "Yahudi Din Bilgini Hasday Crescas'ın Hristiyanlık Eleştirisi: Bittul İkkarey ha-Notsrim" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa 2014, s. 29-30.

²⁰⁸Gurbetoğlu, Fatma Seda, a.g.e. s. 31.

²⁰⁹Gurbetoğlu, Fatma Seda, a.g.e, s. 38-39.

günahın kendisi olarak görmez. Luther'e göre ise fiili günah gerçek günahdır.²¹⁰ Luther, vaftizin bedendeki şehveti ve günaha olan eğilimi tamamen temizlemediği yönündeki iddiasını Pavlus'un mektuplarındaki muhatabın imanlı Hristiyanlar yani vaftiz olup İsa'nın krallığına katılanlar olduğunu vurgulamış eğer muhatap vaftiz olanlar ise demek ki günah ve şehvet devam etmektedir.²¹¹

Hristiyanlıktaki kefarete anlayışına göre asli günahın affedilmesi ancak bir bedele bağlıdır. Hristiyanlığa göre işlenen günahın büyüklüğüne göre ödenecek olan bedelde büyük olmalıdır. Bu sebep ile bu günahın bedelini ancak melekler, insanüstü varlıklar ya da tanrı ödeyebilir. Meleklerin yaratılış itibarı ile insandan üstün, gayeleri bakımından ise insandan aşağıda olmaları sebebi ile bu bedeli ancak tanrı ödeyebilir. Bu sebep ile tanrı İsa'da bedenleşmiş, çarmıha gerilerek acı çekmiş ve insanlığın günahını ortadan kaldırmıştır.²¹²

Asli günah ve vaftiz konusunun tartışıldığı önemli bir ortam ise 1545-1563 yılları arasında gerçekleşen Trente Konsili'dir. Bu konsilde asli günah meselesi ve vaftiz konusu da tartışılmıştır. Trente Konsil'i, Katolik geleneğe karşı çıkan Protestanlık mezhebinin reformuna karşı olarak düzenlenmiştir. Bu konsilde Protestan anlayış vaftizi ve kominyonu gerçek sakramentler olarak kabul etmiş, geri kalan sakramentleri ise Mesih tarafından gerçekleştirilmediği için kabul etmemişlerdir. Protestanlığa göre diğer sakramentler tarihsel süreç içerisinde oluşmuş kutsal kitap anlayışından uzak olan sakramentlerdir. Bu konsilin 5. oturumunda asli günah doktrinine yönelik yapılan eleştirilere karşı çıkmış, Luther'in vaftizin asli günahtan kurtuluşu sağlayamayacağı ve insanın günlük hayatta işlediği fiili günah ile asli günah arasındaki ilişkiye dair görüşleri reddedilmiştir. Bu konu ile ilgili Adem'in işlediği günah ile tabiatının ve kutsallığının bozulduğuna, asli günahın Adem'in çocuklarına bulaştığına inanmayanların, asli günahtan İsa'nın inayetinden başka bir yolla kurtulabileceğine inananların, vaftiz sayesinde İsa'nın inyeti ile asli günahtan kurtulamayacağına inananların aforoz olmaları kararları alınmıştır.²¹³

²¹⁰ Şahin, Mustafa, "Katolik Karşı Reformu Olarak Trente Konsili ve Katolik Geleneğe Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul 2014, s. 65.

²¹¹ Batuk, Cengiz, a.g.e, s. 234.

²¹² Gurbetoğlu, Fatma Seda, a.g.e, s. 34.

²¹³ Şahin, Mustafa, a.g.e, s. 62,73.

Ayrıca Trente Konsili'nde vaftiz ile ilgili olarak Yahya'nın vaftizi ile İsa'nın vaftizinin bir olmadığı, vaftizde suyun kullanımının zorunlu olduğu, İsa Mesih'in vaftiz ile ilgili ifadelerinin gerçek anlamda olduğu, vaftizde gerçek doktrini Roma Kilisesi'nin uyguladığı kurtuluş için vaftizin zorunlu olduğu, vaftiz olanların kilisenin koyduğu kurallara uymak zorunda olduğu, vaftiz olan çocukların buluş çağına geldiklerinde vaftiz olmalarına gerek olmadığı gibi kararlar alınmıştır. Bu kararlara uymayanların aforoz edilmeleri gerektiği bildirilmiştir.²¹⁴

Asli günah doktrinini reddeden bir diğer grup ise Socianistlerdir. XVI. yüzyılda ortaya çıkan Socianistlere göre Adem'in işlediği günah şahsi olup bu günahın diğer insanlara hiçbir etkisi yoktur. Dolayısıyla onlar bebeklerin vaftiz edilmesini reddetmiş onların cennete gideceklerine inanmışlardır.²¹⁵ XIX. yüzyılda Amerika'da ortaya çıkan Mormonlar da asli günahı reddetmişlerdir. Suçun şahsiliğine inanan Mormonlar bebeklerin Adem'in işlediği günahı etkilediğini fakat bu günahın vebalinde olmadıkları görüşünü savunmaktadırlar.²¹⁶

XIX. yüzyılın önemli düşünürlerinden olan Soren Kierkegaard'a (d.1813-ö.1855) göre asli günah kutsal kitabın barındırdığı en büyük sırdır. Ona göre asli günah bir bilgi konusu değildir. O asli günahı insanın bizzat yaşadığı ve deneyimlediği bir varoluşsal bir problem olarak görür ve bu sebeple de buna bir çözüm bulmak ile uğraşmaz. Ona göre asli günahın en önemli özelliği çözülebilecek bir mesele olmamasıdır. Kierkegaard'a göre günah insanlığın her yerindedir. İnsanlık bilinçli ya da bilinçsiz olarak günah denizinde yüzmekte ve bu umutsuz hastalıktan kurtulamamaktadır. O da birçok Hristiyan ilahiyatçı ya da filozof gibi günahın kaynağını Adem'in işlediği ilk günah olarak görür. Adem' in bu eylemi aynı zamanda günahkârlık kavramının da doğmasına yol açmıştır. Yani aynı zamanda günah Adem'e gelmiştir. Bundan sonra insanlık yeryüzüne giren günah kavramına bireysel olarak yaptıkları işler ile ortak olmaktadır. Bu sebeple Adem ile sonradan günah işleyen insanlar arasında bir fark yoktur. Sonuç olarak Kierkegaard asli günahı bir varoluş meselesi olarak görmüş, kendi benliğine kavuşmayı tanrı huzurunda

²¹⁴ Şahin, Mustafa, a.g.e, s. 74-75.

²¹⁵ W.M. Clow, Socianizm, ERE., T.&T. Clark, New York, 1980, XI/ 650-654.

²¹⁶ Kahraman, Ferruh, a.g.e, s.57-58.

bulunabilmenin ön koşulu olarak görmüş ve kişinin ancak var olduğunda günah işleyebileceğini savunmuştur.²¹⁷

Pavlus'un Tevrat'a dayandırdığı Asli günah doktrini İsa'yı merkeze almış ve onun misyonunu kuvvetlendirmiştir. Asli günah doktrini ile birlikte Hristiyanlıkta yapılan vaftiz ritüeli de ayrı bir önem kazanmış ve çocuk vaftizi yaygınlaşmıştır. Tarihi süreç içerisinde asli günah doktrinini kabul eden teologlar olduğu gibi bu doktrine karşı çıkan teologlar da olmuştur. Özellikle insanın asli günah ile tabiatının bozulduğu ve insanın özgür seçim yapamayacağı görüşü tanrının adaletine ters düştüğü gerekçesi ile reddedilmiştir.

2.3. Hristiyanlıkta Vaftizin Kökeni

Hristiyanlıkta vaftiz ve evharistiya gibi ritüellerin, Hristiyanlığın başlangıcından itibaren dini bir ritüel olarak Hristiyanlıkta mevcut olmaları ve diğer ritüellerin tarihsel süreç içerisinde oluştukları düşünüldüğünde bu durum, vaftizin Hristiyanlığa diğer inançlardan miras kalmış olması ihtimalini akıllara getirmektedir. Bu sebep ile Hristiyanlığın yayılmaya başladığı coğrafyalarda yaygın olan paganist inançlar, Yahudilik ve Yahudilik menşeli inançlar üzerinde duracağız.

2.3.1. Hristiyanlıkta Vaftiz Anlayışının Pagan Kökenleri

Hristiyanlığın büyük ölçüde Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde yayılmaya başladığı düşünüldüğünde Hristiyanlığın Roma sınırları içerisinde kalan pagan kökenli inançlardan etkilenmesi muhtemeldir. Hristiyan teolojisi incelendiğinde buradaki birçok unsurun eski pagan inançlarının Hristiyanlığa uyarlanması olduğu görülmektedir. Hristiyanlık öncesi varlığını güçlü bir şekilde sürdüren Attis, Adonis, Mitra, İsis gibi gerek Mısır kökenli gerekse İran ve Helenistik kökenli inançlar Hristiyanlığın esas kurucusu kabul edilen Pavlus tarafından uyarlanarak Hristiyanlık teolojisinin alt yapısı oluşturulmuştur. Pavlus'un buradaki amacının bu tür putperest inançları Hristiyanlık potası içerisinde eriterek, putperestlerin daha kolay bir şekilde Hristiyan olmalarını sağlamak olduğu söylenebilir. Pavlus'un gerek Helenistik kültürü ve inançlarını yakından tanınması gerekse Eski Ahit'e çok hakim olması onun bu amacını kolaylaştırmıştır.

²¹⁷ Batuk, Cengiz, a.g.e, s.229-230, 238.

Hristiyanlığın hemen öncesinde Roma'ya hâkim olan dini yapı incelendiğinde Roma imparatorunun aynı zamanda baş kahin sıfatı ile dini yapının da başı olduğu görülmektedir. Dini bir oluşumdan ziyade siyasi özelliği daha baskın olan bu yapı insanlarda heyecan, ümit ve şevk gibi bazı duyguları uyandırmaktan oldukça uzaktır. Her ne kadar Roma imparatorları bu dini yapıyı canlandırmak amacıyla mabetler ve tanrı heykelleri yaptırırsalar da bu faaliyetler dini yapıyı ayakta tutmaya yetmemiştir.²¹⁸ Uzun yıllar devam eden savaşlar insanların inanç dünyalarındaki boşluğu daha da derinleştirmiştir. İnsanlar artık savaş, deniz, fırtına vb. tanrılardan uzaklaşmış özellikle öldükten sonra sonsuz yaşam gibi kendilerini öldükten sonra kurtaracak olan sır dinlerine yönelmişlerdir. Bu dini yapıların yayılmasında askeri yapının büyük bir payı vardır.²¹⁹ Bu tür sebeplerden dolayı Attis, Adonis, İsis, Mitra, Dionysus gibi inançlar Roma İmparatorluğu içerisinde yayılma imkanı bulmuştur.

Hristiyanlıkta uygulanan vaftiz ritüeli Hristiyanlık öncesi dönemlerde var olan daha çok Helenistik kültürün ve diğer Doğu kültürlerine ait mitosların değişikliğe uğratılarak kabul edilmesidir. Hristiyanlık ile yakın temasta bulunan Mitra ve İsis tapınımlarında vaftiz mevcut olup belli bir eğitim sürecinden geçirilen mühtediler vaftiz edilmişlerdir. Özellikle Roma İmparatorluğunda geniş bir inanan kitlesi bulunan Mitra Kültündeki vaftiz aynı zamanda Hristiyanlıktaki gibi günahlardan kurtulmak maksatlıdır.²²⁰

Mitraizm olarak da bilinen Pers kökenli Mitra kültüründe Tanrı olarak kabul edilen Mitra İsa zamanında Tanrı Ahura Mazda ile bir tutulmuş ve insan ile Tanrı Ahura Mazda arasında peygamberlik makamında görülmüştür. Mitra dünyada iken insan formunda bulunmuş ve insanlık için acı çekerek ölmüştür. Bu döneme ait çizimlerde bu durum açıkça görülmektedir. Hristiyanlığın kurucusu kabul edilen Pavlus'un şehri olan Tarsus'ta Mitra dini yaygın olmakla birlikte Pavlus'un yazmalarında Mitra dininden yapılan benzetmeler göze çarpmaktadır.²²¹ Güneş ile sembolize edilen İsa gibi 25 Aralık'ta doğan Mitra, Hristiyanlıkta İsa'nın misyonuna benzer bir misyon üstlenmiştir. O Tanrı Ahura Mazda ile insanlık arasında bir köprü görevi gören bir tandırıdır.

²¹⁸ Çelik, Mehmet, "Sır Dinleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, (8), s. 213-225.

²¹⁹ Çelik, Mehmet, a.g.e, s. 214-215.

²²⁰ İnanlar, Mehmet Zafer, a.g.e, s. 182.

²²¹ Weigall, Arthur, *Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 65-66.

Hristiyanlıkta yedi sakramentin bulunması yine Mitra dini ile Hristiyanlık arasındaki benzerliklerdendir. Çünkü Mitra dininde de vaftiz, inanç ikrarı, rabbin sofrası gibi ritüeller mevcuttur.²²² Mitraizmde en çok ön plana çıkan kutsal ritüel bir boğanın kurban edilmesidir. Kurban edilen boğanın kanı Mitra dinine mensup olan kişinin üzerine akıtılır. Bu ritüel ile birlikte kişinin günahlarından arındığına ve sonsuz bir yaşama kavuştuğuna inanılır. Yapılan dinsel yıkanmalar aynı zamanda kötülüklerden kurtulmak için yapılmaktadır.²²³ Erken dönem kilise babalarından olan Tertullian Mitras dinine mensup kişilerin su ile vaftiz olarak günahlarından arındıklarını ve din görevlisinin vaftiz olan kişinin başı üzerine işaret yaptığını bildirir.²²⁴ İlk dönem Hristiyanları Hristiyan olmak isteyen mühtedileri mart-nisan aylarında vaftiz etmişlerdir. Bu anlayışın benzerini Mitras gizemlerinde de görmek mümkündür. Zira Mitras gizemlerinde günahlarından kurtulmak isteyen cemaat üyeleri bu dönemlerde vaftiz olmuşlardır.²²⁵

Roma topraklarında yaygın olan bir diğer inanç İsis/ Serapis kültüdür. İsis / Serapis inancında vaftiz ritüeline rastlanmaktadır. Bu vaftizde temel amaç bireyin maddi âlemden manevi aleme geçerken bedensel ve ruhsal kötülüklerden kurtulmasını, saf ve temiz olmasını sağlamaktır. İsis dinine giren insanlara su ile arınma ritüellerinin uygulanması II. yüzyıldan kalan Latince tek roman olan “Başkalaşım- Altın Eşek” isimli eserde de ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.²²⁶ Pavlus tarafından şekillenen Hristiyanlık anlayışında vaftizdeki temel amaç inananların vaftiz yoluyla kurtuluşa dair beklentilerini arttırmak ve inananların kurtuluş inancını sağlamlaştırmaktır. Vaftiz olan kişinin artık kilise sırlarına vakıf olabileceği inancı İsis tapınımla Hristiyanlık arasındaki benzer noktalardan biridir. Tertullian’a göre vaftiz olunan birey sadece bedeni olarak temizlenmez. O aynı zamanda ruhundaki kötülüklerden de uzaklaşır. Bu anlayışın benzerlerini Roma ve Mısır’daki tapınak ayinlerinde de görmek mümkündür.²²⁷ Eski Mısır dininde ölümlerin üzerine Nil Nehri’nin sularından döküldüğü ve insanların arınmak amacıyla Nil Nehri’ne girdikleri bilinmektedir. Yapılan bu ritüellerin Mısır’daki İsis

²²² Sakioğlu, Mehmet, İsa Haçta Öldü Mü? , Ozan Yayıncılık, İstanbul 2004, s.273-274.

²²³ Aydın, Fuat, “Sır Dinlerinde Kurtuluş(Orfizim, Mitraizm ve Gnostizm)”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, (8), s. 189-198.

²²⁴ Weigall, Arthur, a.g.e, s. 69.

²²⁵ Peter, Gandy, Timoty, Freke, İsa’nın Gizemleri, çev. Aslı Bengisu, Ayna Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 46.

²²⁶ Çetinkaya, Haluk, a.g.e, s. 53.

²²⁷ Akalın, Kürşat Haldun, a.g.e, s. 53,55, 57.

tapınımla ilgili olduğu, bu ritüeller sayesinde kişinin tanrı ile birleşeceğine ve kişinin öldükten sonra dirileceğine inanılmaktadır. İncillerde geçen Yahya'nın “ *O sizi ruh ve ateş ile vaftiz edecek* ”²²⁸ ifadesi yine İsis kültündeki tanrıçanın inananları ateş ile vaftiz etmesine benzemektedir.²²⁹

Eski Mısır kökenli olan Osiris kültünün Avrupa'ya Diyoynsus ismiyle yayılması vaftizin kökenine dair bir diğer görüştür. Mısır'da Kral Sesotris'in tahta geçmesi ile Osiris kültü canlanmış ve Kral Sesotris ordularını dünyanın dört bir yerine göndererek zaferler kazanmıştır. Trakya ve Avrupa'da kalıcı askeri birliklerin kurulması Osiris kültünün Diyoynsus adıyla buralara yayılmasını sağlamıştır. Yunanlılar bu kültü direkt olarak almamış kendi dinlerine uyarlamışlardır.²³⁰

Dionysos kültündeki vaftiz uygulaması ile Hristiyanlığın ilk dönemlerinde yapılan vaftiz ayini paralellik göstermektedir. İlk dönem Hristiyanlarının üryan bir şekilde suya dalmaları ve sudan çıktıktan sonra beyaz elbiseler giyerek ellerinde mum, başlarında taç ile bazilikaya yürümeleri Hristiyanlığın pagan kökenlerine dair ipuçları vermektedir. Zira bu uygulama şekli hemen hemen Dionysos kültü ile aynıdır.²³¹ Hristiyanlıktaki birçok teolojik anlayış ile eski pagan inançlarının ve kültürlerinin paralellik göstermesini ilk dönemki papazlar şeytana bağlamışlardır. Onlara göre şeytan İsa'nın dünyaya geleceğini bilmektedir. Hristiyanların akıllarını karıştırmak ve onların imanlarını sarsmak için onun hayatını Osiris ve Dionysus olarak taklit etmiştir. İsa'nın “tanrı oğlu” olarak ifade edilmesi ile Dionysus'un Tanrı Zeus'un oğlu olması ve özünde onun da tanrı olması Hristiyanlık ile benzer olan noktalardır.²³² Joseph Campbell gibi bazı mitoloji uzmanları ise vaftizin kökeninin Sümerlerden geldiğini iddia etmişlerdir. Joseph Campbell'a göre bu ritüel Su Tanrısı Ea'nın tapınak şehri Eridu'dan gelmektedir.²³³

Hristiyanlığın yayılmaya başladığı bölgelerde, vaftiz ritüelinin uygulandığı dini inançların varlığı görülmektedir. Yapılan bu vaftiz ritüelleri ile Hristiyanlıktaki vaftiz ritüelleri önemli ölçüde paralellik göstermektedir. Özellikle vaftiz olacakların belli

²²⁸ Matta 3/11.

²²⁹ Akalın, Kürşat Haldun, a.g.e, s. 62.

²³⁰ Akalın, Kürşat Haldun, a.g.e, s.80.

²³¹ Yılmaz, Sinan, Paganizm'den Hristiyanlığa Geçmiş Semboller (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Sivas 2015, s. 137-138.

²³² Peter, Gandy, Timoty, Freke, a.g.e, s. 38.

²³³ Peter, Gandy, Timoty, Freke, a.g.e. s. 45.

eğitimden geçirilmeleri, vaftiz olunan dönem, vaftizin amacı, yapılan vaftizdeki şekilsel benzerlikler gibi konular dikkat çekmektedir. Bu neden ile Hristiyanlıkta vaftizin ilk kaynağı paganist inançlar olmasa bile günümüzde yapılan vaftizin büyük oranda bu inançlardan etkilendiğini söylemek mümkündür.

2.3.2. Pavlus ve Hristiyan Vaftizine Olan Etkisi

Vaftiz ile putperestlik arasındaki ilişkinin tam olarak kavranabilmesi için Hristiyanlığın mimarı kabul edilen Pavlus' un kim olduğundan bahsetmekte yarar vardır.

Pavlus' un doğduğu, yaşamını sürdürdüğü ve ziyaret ettiği şehirler gerek dinsel açıdan gerekse de kültürel açıdan oldukça zengin bir birikime sahip şehirlerdir. Bu coğrafyalarda farklı inançlara sahip birçok insan ile karşılaşan Pavlus, ilk zamanlar sert bir İsevi düşmanı iken M.S 34 yılında Şam yolculuğu sırasında yaşadığı olaylar ile bu tutumundan vazgeçmiş, kendisinin Yahudi olmayanlara hakikati anlatmak için vazifelendirilen bir elçi olduğuna inanmıştır. Bugün Hristiyanlık teolojisinin temel kavramları kabul edilen kefarete doktrini, asli günah, çarmıh, yeniden dirilme ve kilisenin Mesih'in vücudu gibi kavramların fikir babasıdır. Özellikle vaftiz ritüelinin anlamsal olarak değişikliğe uğramasında Pavlus' un etkisi büyük olmuştur. O Yahudilik içerisinde cereyan eden bir dini hareketin ayrı bir din olarak kurumsallaşmasına öncülük etmiştir.²³⁴ Pavlus' un düşüncelerini yaymada son derece başarılı olduğu söylenebilir. Pavlus'un öğretilerini yaymadaki başarısının belki de en önemli unsuru Roma vatandaşı olmasıdır. O Roma vatandaşı olmanın verdiği imtiyazlardan faydalanarak Roma İmparatorluğu sınırları içerisindeki bölgelere çok kolay yolculuk edebilmenin verdiği özgürlük ile düşüncelerini geniş coğrafyalara yaymayı başarmıştır.²³⁵

Pavlus, Yeni Ahitte kendisine mal edilen yazılarda kendini ifade ederken Tarsuslu bir Yahudi olduğunu, iyi bir Yahudilik eğitimi aldığını, başlangıçta sert bir İsevi düşmanı olduğunu fakat bu tavrının Şam yolculuğu sırasında değiştiğini ifade eder. Bu değişimin sebebini ise İsa'nın kendisi ile diyalog kurduğunu ve kendisinin Şam'a gitmesini istediğini söyler. İsa'nın isteği ile Şam'a giden Pavlus burada Hananya adında biri ile

²³⁴ D.Witherup, Ronald, "Pavlus Hakkında 10 Soru 10 Cevap", Çev. Süleyman Turan, *Din Bilimleri Akademi Araştırma Dergisi*, 2004, IV (4), s.243-259.

²³⁵ Turan, Süleyman, *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus*, IQ Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 54.

tanışır. Pavlus’a, Hananya tarafından bir elçi olduğu bildirilmiş ve günahlarından arınması için vaftiz olması söylenmiştir.²³⁶

Pavlus’un yetiştiği ve yaşamını sürdürdüğü bölgeler incelendiğinde bu bölgelerin Helenistik kültürün etkisine maruz kalmış şehirler oldukları görülmektedir. Özellikle Tarsus ve Antakya gibi Helen kültürünün etkisiyle oluşan düşünce akımlarının temsil edildiği bölgeler daha fazla ön plana çıkmaktadır. Tarsus, Anadolu, Mısır ve Orta Doğu incelendiğinde bu bölgelerin Mitra, Sandan, Attis (Mısır ve Orta Doğu’da Osiris) gibi dini ya da kültürel inançların etkisinde oldukları görülmektedir.²³⁷

Pavlus’un düşüncelerinin şekillenmesinde Helenistik İsa taraftarlarının ve birtakım gizem dinlerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Pavlus’un kefarete anlayışı, Rab ve tanrının oğlu gibi ifadeleri İsa için kullanmış olması buna işaret olarak kabul edilmektedir. Zira bu ifadeler daha çok Helenistik cemaatin kullandığı ifade biçimleridir.²³⁸ Pavlus ilk gençlik yıllarını Tarsus’ta geçirmiş bu sebep ile bu bölgedeki inançları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Tarihsel olarak Tarsus’un dini yapısı incelendiğinde Hristiyanlık öncesi dönemde ağırlıklı olarak Grek kültürünün baskın olduğu, bunun yanında Roma, Pers ve Ortadoğu kaynaklı inançların varlığı da görülmektedir. Tarsus’daki dini yapının ilk oluşumlarının paganizm kökenli olduğunu söylemek mümkündür. Ön plana çıkan inanç ise Sandan Kültü’dür. Ölen, dirilen tanrılara bu kültte rastlanmaktadır. Verimlilik tanrısı kabul edilen Sandan aslında Grek dinindeki koruyucu ziraat tanrısının Tarsus’daki adıdır. Yunanlıların Zeus olarak adlandırdıkları tanrıya eş değer kabul edilen Baal inancı da Tarsus’ta mevcuttur. İlahi oğul olarak nitelendirilen Sandan kültü ile ilahi baba manasına gelen Baal inancı Tarsus’un dini yapısının ilk oluşumlarıdır. Kısacası Pavlus ölen, dirilen tanrı inancına ve oğul ilah gibi inançlara hiç de yabancı değildir. Ayrıca Roma’da görülen kralın ölümünden sonra tanrı kabul edilmesi inancı da Tarsus da görülmektedir.²³⁹

Pavlus, sır dinlerinin mistik öğelerinden etkilenmiş olmakla beraber şekilsel anlamda vaftiz konusunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Sır dinlerinde vaftiz ayini

²³⁶ Resullerin İşleri 21/29, 22/3-4, Romalılar’ a Mektup 11/1, Galatyalılar’ a Mektup 1/13, Filipililer’ e Mektup 3/5.

²³⁷ Gündüz, Şinasi, Pavlus (Hristiyanlığın Mimarı), Ankara Okulu Yayınları 2014, s. 96-97.

²³⁸ Turan, Süleyman, a.g.e, s. 59.

²³⁹ Yıldırım, Münir, “Tarsus’un Dini Tarihine Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, VI(2), s. 101-122.

sırasında ritüel çeşitli ögeler ile zenginleştirilerek gerçekleştirilir ve ritüelin icrası daha baskın bir hal alırken, Pavlus ritüelin icrasına değil, anlamına, manasına önem vermektedir. Pavlus'ta şekil ikinci plandadır. Bu yüzden önemli olan vaftizin fonksiyonudur. Belki bu sebep ile Pavlus vaftizin şekilsel özelliklerine bir yenilik getirmemiş olmakla beraber, taşıdığı anlamı değiştirmiş vaftize yeni anlamlar yüklemiştir. İsa'da ölme ve İsa'da dirilme şeklinde vaftize getirilen Pavlus yorumu ilk dönem Hristiyanları için yeni bir anlayıştır.²⁴⁰ Ayrıca Pavlus'un vaftize getirdiği vaftiz ile sonsuz bir yaşama kavuşulacağı ve tanrı ile bir olunacağı şeklindeki yorum, Paganist inançlarda gerçekleşen vaftiz törenlerine yüklenen anlamlar ile benzerlik göstermektedir.

2.3.3. Hristiyanlıktaki Vaftiz İnancında Yahudilik ve Heterodoks Yahudi Gruplarının Etkisi

Günümüzde Hristiyanlık ve Yahudilik birbirlerinden çok farklı bir görünüm arz etmekle beraber Hristiyanlığın Yahudilikten neşet etmiş bir din olmasından dolayı vaftizin kökeni konusunda başvuracağımız başlıca kaynaklardan biri Yahudilik kaynakları olacaktır.

İsa'nın söylediklerine iman edenler arasındaki ilk görüş ayrılığı Yahudi şeriatine uyulup uyulmayacağı konusu olmuştur. Yahudi cemaatinden olan ilk Hristiyanlar Yahudilik dininin gereklerini yerine getirmişlerdir. Kudüs dışında kalan Yahudi grupları ise yaşadıkları coğrafyalarda Grek Kültürünün tesirinde kalmış ve Yahudi şeriatine çok önem vermemişlerdir. Bir diaspora Yahudi'si olan Pavlus Grek ve Helen kültürünün tesirinde kalmış ve Yahudi şeriatini yerine getirmeyi putperestleri Hristiyanlaştırmak için büyük bir engel olarak görmüştür. Pavlus Yahudi şeriatine değil Hristiyanlığın yayılmasına öncelik vermiştir. Bu sebep ile Pavlus putperestleri bir takım dini yükümlülüklerden muaf tutmuştur. Pavlus'un bu tutumu üzerine ilk Hristiyanlar arasındaki tartışmalar büyümüş ve bu soruna bir çözüm bulmak amacıyla bir konsil düzenlenmiştir. M.S 50-52 yıllarında gerçekleşen Havariler Konsili ile Yahudi olmayıp da Hristiyanlığa geçmek isteyen insanların Yahudi şeriatına uymalarına gerek olmadığı kararı alınmıştır.²⁴¹ Bu karar ile ilk Hristiyanlar iki gruba bölünmüş bir grup Pavlus

²⁴⁰ Caka, Eduart, Bir Mistik Olarak Pavlus (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa, 2015, s. 170.

²⁴¹ Resullerin İşleri 15/29.

çizgisinde kalırken diğer bir grup ise Yahudi şeriatine uymaya devam eden Yahudi-Hıristiyanlar olmuştur.²⁴²

Yukarıda bahsettiğimiz sebepten dolayı daha çok Pavlus çizgisinde yayılmaya başlayan Hıristiyanlıkta Yahudilikteki ibadet ve inançların terk edildiği söylenebilir. Buna karşın ilk Yahudi-Hıristiyan gruplarından biri olan Ebionitler de İslam'dakine benzer bir gusül abdesti mevcut olup²⁴³ Ebionitlerin dine girmek için vaftiz uygulaması yaptıkları da bilinmektedir.²⁴⁴

Yahudilikteki su ile arınma ritüellerinin günümüz Hıristiyanlığında görülmemesine rağmen Yahudi kutsal metinlerindeki bazı ifadeler vaftiz ritüelinin yapılmasına dayanak olmuştur. Vaftizin bir pagan ritüeli olarak Hıristiyanlığa aktarıldığı görüşüne karşı çıkan Hıristiyanlar buna dayanak olarak Eski Ahit' deki bazı ifadeleri göstermektedirler. *“Üzerinize temiz su dökeceğim arınacaksınız. Sizi bütün kirliliklerinizden ve putlarınızdan arındıracağım.”*²⁴⁵ Özellikle Tevrat'ta geçen *“Yıkanın temizlenin”*²⁴⁶ *“Beni zufa ile temizle pak olurum, beni yıka kardan ak olurum”*²⁴⁷ gibi bölümlerin Yahya'nın yaptığı vaftize kaynaklık ettiği düşünülmektedir.²⁴⁸ Ayrıca vaftiz sakramentinin amaçladığı manevi temizlenme de Tevrat'ta geçen bazı ifadeler ile desteklenmiştir. Tevrat'ta tanrının *“kutsal olun”*²⁴⁹ çağrısı insanın tanrı ile temasa geçmeden evvel manevi bir temizlik sürecinden geçmesi olarak anlaşılmıştır.²⁵⁰

Eski Ahit' te geçen bazı ifadeleri putperestliği meşrulaştırmak ya da Hıristiyanlık potası içerisinde paganizmi eritmek için kullanan Pavlus, vaftizin temellendirilmesinde de böyle bir yol izlemiştir. Eski Ahit' teki ifadeleri *“Tanrının tapınağı olduğunuzu ve tanrının ruhunun sizde yaşadığını bilmiyor musunuz?”*²⁵¹ şeklinde formüle eden Pavlus, tanrının ruh olduğunu ve bu ruhla bütün canlılara hayat verdiğini, tanrının ruhunu taşıyan

²⁴² Eroğlu, Ahmet Hikmet, Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, XLI, ss. 309-325.

²⁴³ Er, Koray, Kayıp İsa, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2013, s. 165.

²⁴⁴ Yılmaz, Mustafa Selim, Kumran Yazmalarının Ahit Geleneği Açısından Değerlendirilmesi, *Ay Işığı Kitapları*, İstanbul 2011, s. 173.

²⁴⁵ Hezekiel 36/25

²⁴⁶ İşaya 1/6

²⁴⁷ Mezmurlar 51/7

²⁴⁸ Erdem, Mustafa , “Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993,C.XXXIV, s. 133-154.

²⁴⁹ Levililer 1/44, Petrus' un 1. Mektubu 1/13-16.

²⁵⁰ Sezal, Zeynep, a.g.e, s.67.

²⁵¹ Korintililer'e Mektup 3/16-17.

insanında tanrı olduğunu, ruhun bütün cismani varlıklara girerek onları insanlar için tapınak yaptığını ve tanrının da ruhunun suda saklı olduğunu ifade etmiştir. Nuh Tufanı ve Musa'nın Kızıl Deniz'i ikiye ayırması gibi su ile ilgili olayları yorumlama şekli Hristiyanların vaftiz ritüeline dayanak olmuştur.²⁵²

Hristiyanlar İsa'nın insanlık için acı çektiğini ve insanlık için kurban edildiği fikrine kanıt olarak Eski Ahit' te geçen bazı ifadeleri kanıt olarak göstermektedirler. Eski Ahit'in Yeşaya bölümünde geçen ifadelerde kulun çektiği hastalıkların, acıların ve çektiği eziyetlerin onların esenliği için olduğunu ve bu acıların onların aklanmasını sağladığı belirtilmiştir.²⁵³ Bu bölümün İsa'nın acı çekerek vaftiz suyunu temizlediği düşüncesine kaynaklık ettiği söylenebilir.

Yahudilikte dine yeni girenlere yapılan arınma banyosunun vaftizin kaynağı olduğunu söylemek güçtür. Yahudilikte dine sonradan girenlere yapılan arınma banyosu Yahudilikte başlangıçtan beri olan bir uygulama değildir. Bu durum bu ritüelin Yahudiliğe tarihsel süreç içerisinde yerleştiğini göstermektedir.²⁵⁴ Dolayısıyla vaftiz ritüelinin din değiştirenlere uygulanan bir inisiyasyon töreni olarak Yahudilikten aktarıldığı görüşü de vaftizin kökenini tam olarak yansıtmamaktadır.

Hristiyanlıktaki vaftiz ritüelinin kaynağı ile ilgili bir diğer önemli görüş bu ritüelin Hristiyanlığa Esseniler ya da Kumran Cemaati olarak bilinen Yahudilik kaynaklı bir dini akım olduğu görüşüdür.

Esseni kelimesinin ifade ettiği anlam tam olarak bilinmemesine karşın Filozof Philo'ya göre “azizler” anlamındadır. Dindarlığı ve zahitliği ifade ettiğine dair görüşler de mevcuttur. Eldeki veriler değerlendirildiğinde Esseniler'in 4. Antiyakos'un Yahudilere uyguladığı baskı ve şiddetten kaçanlar tarafından Makkabiler isyanından önce kurulduğu düşünülmektedir.²⁵⁵

Bizim burada Esseni Cemaatine yer vermemizdeki en büyük amaç Yahya ve İsa'nın bu cemaatten olduklarına dair görüşlerdir. Essenilerin Yahya gibi kendilerini anlatırken “Çölde yol arayanlar” olarak ifade etmeleri ile Yahya'nın çölde yaşaması, Yahya'nın

²⁵² Akalın, Kürşat Haldun, a.g.e, s.46.

²⁵³ Yeşaya 53/4-12

²⁵⁴ Tarakçı, Muhammet, a.g.e, s. 50.

²⁵⁵ Taşpınar, İsmail, Din ve Fenomenoloji Arasında Hristiyanlık ve Yahudilik, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2017, s. 126.

dünya hayatından el çekerek zahidvari bir hayat yaşaması ile Essenilerin toplum dışında inzivaya çekilmeleri, Yahya'nın halka hitabında insanlara ellerindekilerini yoksullar ile paylaşmalarını tavsiye etmesi ve kıyamet gününü alametleri ile ilgili söylemleri Essenilerin inançları ile benzer olan noktalardır. İsa'nın ise Yahya ile akraba olması, aynı dönemde yaşamaları, Yahya tarafından vaftiz edilmesi ve onun ölümünden sonra vaazlarına başlaması Esseniler, Yahya ve İsa konusunu daha da derinleştirmektedir.²⁵⁶

Essenilik ve Hristiyanlık arasındaki ilişkiyi karmaşıklaştıran bir diğer durum Yeni Ahit'te İsa'nın kardeşi olarak zikredilen ve Musa'nın şeriatine sıkı sıkıya bağlı olan Yakup ile Esseni Cemaati lideri olan Sıddık Mürşid'in benzer tutumlar sergilemeleri ve ikisinin de ölümlerinin benzer olmasıdır. Tarihsel bir İsa'nın var olmadığına dair görüşleri destekler nitelikteki bir görüşe göre İsa'ya mal edilen özellikle çarmıh olayı Esseni lideri Sıddık Mürşid'in ölümüne aittir. John Marco Allegro' ya göre Mürşid MÖ 88' de Makkabi hanedanına mensup idarecilerden Alexandro Janneus tarafından çarmıha gerilmiştir.²⁵⁷

İsa zamanında Esseniler Filistin'deki Yahudi yöneticilerin ve din adamlarının gösterdikleri olumsuz davranışlardan dolayı gözlerden uzak gizli bir yaşam biçimini tercih etmişlerdir. Esseniler'in iki önemli merkezi bulunmakla birlikte bunlardan biri Mısır'da Maoris gölü civarında diğer ise Filistin'deki Ölü Deniz civarındadır. Esseniler cemaatine girebilmek çok da kolay değildir. Cemaat yeni bir üye kabul etmeden önce onu bir yıllık bir acemilik eğitimine tabi tutardı. Bu sürecin sonunda başarılı olanlar iki yıl gibi bir deneme sürecine tabi tutuluyorlardı. Bu süreç içerisinde adaylar çeşitli sıkıntılara katlanmakta ve verilen vazifeleri yerine getirmekle yükümlüydüler. Esseniler bir sır tarikatı olmalarından dolayı adaylara sırlarını açık ettirmeyeceklerine dair yeminler ettirilmekteydi.²⁵⁸ Bu süreçlerin sonunda aday vaftiz edilir ve cemaate katılırdı.

Esseniler günde 3 defa gusül abdestine benzer bir abdest alır ve temizliğe son derece önem verirlerdi. Hristiyanlığın kutsal metinlerinde Esseniler hakkında bilgi bulunmasa da eldeki veriler ışığında bu cemaat ile Hristiyanlık arasında bağlantılar bulunmaktadır.

²⁵⁶ Mekin Meçin, Mehmet, Yıldız, Muharrem, "Gnostik Bir Yahudi Tarikatı Esseniler", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2013, VIII (16), s. 33-56.

²⁵⁷ Taşpınar, İsmail, a.g.e, s. 141.

²⁵⁸ Schure, Edourad, Büyük İnisyeller, Çev. Bilyay Vakfı Yayın Kurulu, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2016, s.467.

Bazı araştırmacılara göre Hristiyanlık bu mezhepten doğmuştur. Araştırmacıları böyle bir düşünceye sevk eden nokta Hristiyanlık ve Esseniler arasındaki benzerliklerdir. Esseniler cemaatini idare eden 12 kişilik gurubun varlığı ile Hristiyanlıkta 12 havarinin bulunması ve Matta İncilinde bahsedilen İsa'nın çölle imtihan edilmesi²⁵⁹ ile Esseniler'in çölde yaşamaları bu hususlara örnektir. Bazı müelliflere göre İsa'nın imtihan için götürüldüğü yer Kumrandaki Esseniler cemaatidir.²⁶⁰ Ayrıca Evharistiya ritüeline benzer bir ritüelin Esseniler cemaatinde de bulunması ve Pavlus'un yazdığı düşünülen mektuplar ile Kumran Yazmaları arasındaki benzerlikler Hristiyanlık Essenilik ilişkisinin daha derin olduğunu göstermektedir.²⁶¹ Yahya'nın ve İsa'nın Esseni cemaatinin üyeleri oldukları birçok yazar tarafından kabul edilen ortak noktadır. Esseniler'in yozlaşan ve deforme olan Eski Ahit metinleriyle birlikte Yahudilerin günahkâr olduklarını ve bu yüzden yeni bir dini oluşum içerisine girdikleri belirtilmektedir.²⁶²

M.Ö II. yüzyılda Kudüs' teki resmi Yahudilik inancından sapmalar görülmüş ve Yahudiler birçok farklı inançsal guruba ayrılmıştır. Kumran Cemaati, Vaftizciler ve Nasuralar bu gruptandır. Sabiiler Filistin bölgesindeki atalarını anlatırken Nasuralar terimini kullanmaktadırlar. Bu dönemde resmi Yahudilik kendi içerisinde çıkan farklı akım ve dini ekollere şiddetle karşı çıkmış onlarla mücadele etmiştir. Nasuralılar en çok mücadele edilen grup olmakla birlikte resmi Yahudilik temsilcileri filizlenen her dini akımı Nasuralılardan gözüyle görmüş ve İsa ve cemaati de Nasura olarak adlandırılmıştır.²⁶³

İlk dönem Hristiyanlarının vaftiz ritüelini Mandeistlerden almış olmaları muhtemeldir. Zira Doğu Aramice'de vaftizin manası incelendiğinde vaftiz mana olarak temizlik maksadıyla akarsuya dalma anlamına gelmektedir. Bu olaya Mandeistler 'siğba'' adını vermişlerdir. Bu aynı zamanda onların ''sabiğe'' olarak isimlendirilmelerine sebep olmuştur. Bu isim Doğu Aramice'de bazı dil özelliklerinden dolayı ''sachie'' olarak okunmaktadır. İbn Nedim bu cemaatin her ritüel öncesi suda yıkanmalarından dolayı

²⁵⁹ Luka 4/1-13.

²⁶⁰ Taşpınar, İsmail, a.g.e, s. 139.

²⁶¹ Martinez, Florentino Garcia and Barrera, Julio Trebolle, The People of the Dead Sea Scrolls, Trnsl. Wilfred G. E. Watson, Brill, Leiden 1995, s. 216.

²⁶² Martin, Sean, Gnostikler(İlk Hristiyan Sapkınlar), Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 26.

²⁶³ Gündüz, Şinasi, "Sabiilik", Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016, ss. 472-493.

bunlara suda yıkananlar manasında “muğtesile” adını vermiştir. Şarkaviye göre Yunan Hristiyanlardaki vaftiz düşüncesi de böyle doğmuştur. Şarkaviye göre Yunanlı Hristiyanlar da yeni bir duruma geçiş manasında vaftiz ritüelini devralmışlardır.²⁶⁴

Sabiilik ve Essenilik bağlamında düşünüldüğünde bu iki dini grup arasındaki benzerlikler konuyu daha da karmaşıklştırmaktadır. Her iki dini grubunda Kudüs’teki resmi Yahudilik inancına karşı çıkmaları ve ikisinin de iç arınmayı ve öze dönmeyi odak noktalarına almaları benzerdir. Ayrıca her iki dini cemaatinde kapalı bir toplum özelliğine sahip olması, ölüm ve sonrası gibi inançlar, düşüncelerinin gnostik bir düalizm arz etmesi, geleceğe yönelik görüşleri, maddi ve manevi temizlenmeye gösterdikleri hassasiyetler oldukça benzerdir.²⁶⁵

Vaftiz işlemini bir erginlenme ritüeli olarak gören Eliade’ye göre Hristiyanlığın vaftiz ritüelini paganist inançlarda ya da Essenilikte aramak anlamsızdır. Eliade vaftizi birçok Yahudi cemaatinin uyguladığını böyle bir uygulananın Esseniler cemaatinde de var olduğunu belirtmektedir. Fakat Essenilerde yapılan dinsel yıkanmaların zaman zaman tekrarlandığını belirtmekte, bu sebep ile Hristiyan vaftizi ile bu dinsel yıkanmaların birbirinden farklı olduğunu düşünmektedir. Hristiyanların vaftizi kutsallaştırmaları ve onu bir sakramental öge olarak kabul etmelerinin dayanağı vaftizin bizzat İsa Mesih tarafından gerçekleştirilmesidir.²⁶⁶

2.3.4. Yeni Ahit’te Hristiyan Vaftiz İnancının Dayanakları

Bugün Hristiyanlıkta vaftiz uygulamasının belki de en büyük dayanağının Yeni Ahitte geçen ifadeler olduğu söylenebilir. Yeni Ahit’te geçen özellikle İsa’nın vaftiz olması ve Hristiyanlığın ilk dönemlerinde gerçekleşen vaftiz ritüelleri vaftiz ritüelinin kutsal metinlerdeki dayanağıdır.

Yeni Ahit’te İsa’nın Yahya tarafından vaftiz edildiği görülmektedir. Bu arada Yahya’nın beklenen Mesih’in kim olduğunu bilmediği ve vaftiz sonrasında İsa’nın beklenen Mesih olduğuna iman ettiği belirtilmektedir. İncillerde Yahya’dan İsa’nın yolunu hazırlayan bir haberci olarak bahsedilmiştir. Ayrıca Yeni Ahit’te Yahya’nın İsa için dünyanın günahını ortadan kaldıran, kendinden önce var olan ve kendinden üstün

²⁶⁴ Şarkavi, Cemaleddin, a.g.e, s. 106.

²⁶⁵ Mekin Meçin, Mehmet, Yıldız, Muharrem, a.g.e, s. 53.

²⁶⁶ Eliade, Mircea, Doğu ve Yeniden Doğu, Çev. Fuat Aydın, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2015, s. 228.

olarak ifade etmesi dikkat çekicidir. Yahya'nın İsa'yı vaftiz etmesinin sebebi olarak İsa'nın beklenen Mesih olduğunun ortaya çıkması ve İsrailoğulları'nın onu tanınması için olduğunu söylemek de mümkündür. İsa'nın vaftizi sırasında Kutsal Ruh' un güvercin şeklinde İsa'ya indiği ve Kutsal Ruh ile vaftiz edecek olanın İsa olduğu gibi ifadeleri de görmekte mümkündür.²⁶⁷ İsa'nın Kutsal Ruh ile vaftiz edeceğine dair ifadeleri incilerin diğer bölümlerinde de görülmektedir.²⁶⁸

İsa'nın vaftizi sırasında göklerin yarıldığı ve Tanrı'nın İsa'yı oğlu olarak ilan ettiği ve ondan razı olduğunu bildirdiği bir nida işitilir. Kutsal Ruh' un da güvercin şeklinde indiğini burada da görmek mümkündür.²⁶⁹ Hristiyanlıkta bazı söylencelere göre İsa vaftiz sonrası çöle götürülerek burada imtihan edilmiştir. Zira şeytanın çeşitli vaatlerle aldatmaya çalıştığı İsa bütün imtihanlardan başarı ile çıkmış ve şeytan onu kandıramayacağını anlayınca onu terk etmiştir.²⁷⁰

İsa'nın Yahya tarafından vaftiz edilmesi ve Yahya'nın *“O sizi ateş ve ruhla vaftiz edecek”*²⁷¹ ifadesi günümüzdeki Hristiyan vaftizinin daha ziyade Yahya'nın vaftizi olduğu görünümündedir. Vaftize yüklenen günahları temizleme fonksiyonu İsa'nın neden vaftiz olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Antakyalı İgnace' ye göre İsa vaftiz olarak çektiği ızdırap yoluyla vaftiz suyunu temizlemiştir.²⁷²

Yukarıda belirttiğimiz ateş ile vaftiz Yahudilerin çok da yabancı olmadıkları bir ifadedir. Çünkü Eski Ahit'te buna benzer ifadeleri görmek mümkündür. *“Rab Siyon kızlarını pisliklerden arındıracak. Yeruslaim'de dökülen kanı adil ve ateşten bir ruh ile temizleyecek.”*²⁷³

Yuhanna İncili'nde İsa'nın vaftiz uygulaması yaptığına dair bilgiler bulunsa da burada bir çelişki olduğu görülmektedir. Zira Yuhanna İncili'nin bir bölümünde Yahya'ya gelen birinin İsa'nın Şeria Nehri'nin karşı kıyısında insanları vaftiz ettiğini söylemesi üzerine Yahya İsa'yı överek onun gelecek olan Mesih olduğunu ima

²⁶⁷ Yuhanna 1/19-33.

²⁶⁸ Matta 3/11, Elçilerin İşleri 10/37-38.

²⁶⁹ Matta 3/13-16.

²⁷⁰ Sarıkçıoğlu, Ekrem, Kanonik ve Apokrif İncillere Göre İsa (Hayatı ve Mesajı), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s. 62-63.

²⁷¹ Matta 3/11.

²⁷² Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, s. 97.

²⁷³ Yeşaya 4/4.

eder.²⁷⁴Burada yapılan vaftiz Yahya'nın vaftizinin aynısıdır. Yuhanna İncilinin başka bir bölümünde ise İsa'nın kimseyi vaftiz etmediği, vaftizin İsa'nın öğrencileri tarafından yapıldığı ve İsa'nın bunu üzerine Yahudiye' den ayrılıp Celile'ye gittiği görülmektedir.²⁷⁵

İncillere göre vaftiz bizzat İsa'nın bir emridir. İsa ölümünden üç gün sonra dirilmiş ve öğrencilerine görünmüştür.²⁷⁶İsa öğrencilerine Celile'ye gitmelerini ve kendisini bildirdiği dağda onu beklemelerini söylemiştir. Öğrencileri ile buluşan İsa öğrencilerine: *“Gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin.”*²⁷⁷

Yeni Ahit'te özellikle Elçilerin İşleri bölümünde vaftiz uygulaması yapılması ya da tavsiye edilmesi ile ilgili bölümlere rastlanmaktadır. Petrus'un İsrail halkına hitabı üzerine İsa'nın çarmıha gerilmesinden pişmanlık duyan İsrail halkına Petrus şöyle seslenmiştir: *“Tövbe edin, her biriniz İsa Mesih'in adıyla vaftiz olsun. Böylece günahlarınız bağışlanacak ve Kutsal Ruh armağanını alacaksınız.”*²⁷⁸Bir başka bölümde Petrus'un Kornelius'un evinde yaptığı konuşma esnasında Kutsal Ruh'un armağanının öteki uluslardan olanlara da verildiğini gören Petrus onlara şu şekilde hitap etmiştir: *“Bunlar tıpkı bizim gibi Kutsal Ruh'u almışlar. Suyu vaftiz olmalarına kim engel olabilir”* Bu konuşmanın ardından Petrus onların Mesih adıyla vaftiz olmalarını istemiştir.²⁷⁹

Pavlus ve arkadaşları Hristiyanlığı yaymak için birtakım misyon gezileri yapmıştır. Bu geziler esnasında da insanların iman edip vaftiz oldukları Yeni Ahit' te görülmektedir. Pavlus ve arkadaşlarının Tiyatra kentinde yaptıkları konuşma üzerine Lidya adında bir kadın onların söylediklerine iman etmiş ve ev halkıyla birlikte vaftiz olmuştur.²⁸⁰Pavlus'un misyon yolculuklarının birinde Pavlus Korint'e gitmiş ve burada bir havra yöneticisi olan Krispus ve ailesi Pavlus'un söylediklerine iman etmiş ve bir çoğu Korintliler'de iman edip vaftiz olmuştur.²⁸¹ Pavlus ve Silas'ın tutuklu bulunduğu sırada

²⁷⁴ Yuhanna 3/23-24.

²⁷⁵ Yuhanna 4/1-3.

²⁷⁶ Matta 28/9-10.

²⁷⁷ Matta 28/16-20.

²⁷⁸ Elçilerin İşleri 2/37-38.

²⁷⁹ Elçilerin İşleri 10/45-48.

²⁸⁰ Elçilerin İşleri 16/14-15.

²⁸¹ Elçilerin İşleri 18/2-8.

zindanda görevli olan zindancı burada bir takım olaylara şahit olmuş ve ailesi ile birlikte iman edip vaftiz olmuştur.²⁸²

Pavlus Efes'i ziyareti sırasında bir grup öğrenci ile görüşmüş, onlara vaftiz olup olmadıklarını ve Kutsal Ruh'u alıp almadıklarını sormuştur. Öğrenciler Yahya'nın vaftizi ile vaftiz olduklarını Kutsal Ruh'tan haberdar olmadıklarını söylemişlerdir. Pavlus onlara Yahya'nın vaftizinin bir tövbe vaftizi olduğunu söylemiş ve İsa'ya iman etmelerini istemiştir. Bunun üzerine Rab İsa adıyla vaftiz olmuşlardır.²⁸³

2.4.Vaftiz Mekanları

Kilise kavramı Hristiyanlıkta ruhban sınıfını ifade etmekle beraber aynı zamanda dini mimari yapıları da ifade etmektedir. Hristiyanlığın ilk yayılmaya başladığı dönemlerde Roma İmparatorluğu'nun baskılarından dolayı dini mimari yapılara rastlanmaz. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Yahudi ibadet mekanlarını kullanan Hristiyanlar zamanla Yahudilerin engellemeleri ile mabetlere alınmamışlardır. Bu dönemlerde Hristiyanlar katakomplarda, mezarlıklarda ve evlerde ibadetlerini yerine getirmeye başlamışlardır. Milan Fermanı ile Hristiyanlığa özgürlük tanınması ile dini mimari yapılarda gelişmeler yaşanmıştır. Başlangıçta bazilikalar örnek alınarak inşa edilen ilk kiliselerin yerini Hristiyan teolojisinin zenginleşmesi ve törenlerin daha ayrıntılı bir şekilde planlanması ile farklı mimari özelliklere sahip ihtişamlı yapılar almıştır.²⁸⁴

Kiliseler arasında farklılıklar bulunmakla beraber kiliselerde, genellikle ibadet edilen bölümler üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar Naos, narteks ve apsisdir. Apsis bölümü vaftiz ritüelinin de icra edildiği ve kilisenin en mübarek kabul edildiği bölümdür. Burada din görevlilerinin sırası, piskoposun kürsüsü, kutsal kitabın okunduğu kürsü ve ortada ise sunak bulunmaktadır. Sunağın sağ tarafında ise vaftiz kurnası ve vaftiz ayininin icra edildiği yer bulunmaktadır.²⁸⁵ Ortaçağ dönemine kadar her kilisede vaftiz mekanı bulunmazken vaftiz olmadan hayatını kaybedenlerin sayısının artması ile vaftiz kurnaları kiliselerin içerisine alınmış ve yeni kilise mimarisi içerisinde vaftiz mekanları da yerini

²⁸² Elçilerin İşleri 16/25-33.

²⁸³ Elçilerin İşleri 19/2-6.

²⁸⁴ Aydın, Mehmet, "Kilise" *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXVI Ankara 2002, ss.11-14.

²⁸⁵ Aydın, Mehmet, a.g.e, ss. 11-14

almıştır.²⁸⁶Protestanlıkta vaftiz yerel kiliselerde yapılabileceği gibi, bazı zaruri durumlarda vaftizin evde yapılmasında da bir sakınca yoktur.²⁸⁷

Hristiyanlık ilk üç yüzyılını putperest bir toplumda yasaklı bir şekilde geçirdiğinden ilk dönemlerde kilise gibi dini mimariden yoksundur. Zamanla vaftiz anlayışında meydana gelen değişimlere bağlı olarak akarsu, göl, ırmak gibi doğal su alanlarında yapılan vaftiz, kilise mimarisinin de gelişmesiyle beraber kilise içerisinde vaftiz ritüeli için hazırlanmış özel havuzlarda yapılmaya başlanmıştır. Suyu dalmak şeklinde gerçekleşen vaftiz sağlık sorunları bulunan insanlara su serpmeye şeklinde gerçekleştirilmiştir.²⁸⁸

Roma İmparatoru Kostantin'in MS. 313'de Milan fermanı ile Hristiyanlığa özgürlük tanınmış ve özgürlük tanınan Hristiyanlar bazı mimari yapıların fonksiyonlarını değiştirerek bunları kilise olarak kullanmışlardır. Bu yapılar içerisinde hamamların en çok tercih edilen yapılar olduklarını söylemek mümkündür. Zira bu yapıların içerisine daha çok insan girebilmektedir. Ayrıca bu yapılar sahip oldukları alt yapıdan dolayı vaftizhane görevi de görmüşlerdir. Bu tür yapıları yani hamam üzerine ya da etrafına yapılan vaftizhane örneklerini Cezayir, Tunus, Arnavutluk gibi ülkelerde görmek mümkündür.²⁸⁹

İlk dönem vaftiz mekânları arasında katakompları da saymak mümkündür. Katakomplar Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Hristiyanların ibadet etmek amacıyla kullandıkları yer altı mezarlarına verilen isimdir. Katakomplar kayalar kazınarak ya da yerin altı kazılarak yapılmıştır. Bu katakompların belirli bölümlerine vaftiz kurnaları yerleştirilmiş ve vaftiz ayini gerçekleştirilmiştir.²⁹⁰

Vaftiz işlemi için kullanılan yapılardan biri de vaftiz evleridir. Vaftiz ritüelinin yapılış şekline göre bu yapılar merkezi planlı yapılar olarak inşa edilmişlerdir. Vaftiz evleri vaftiz havuzu, vaftiz törenini icra edecek olan din görevlisinin bulunduğu alan ile vaftiz törenini izleyecek olanlar için ayrılan bir bölüm olacak şekilde tasarlanmıştır. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde eğer şehirde belirgin bir şekilde mezhepsel ya da

²⁸⁶ Sümer, Selinda, a.g.e, s. 27.

²⁸⁷ Çinpolat, Salih, a.g.e, s. 100.

²⁸⁸ Katar, Mehmet, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Tövbe, s. 90.

²⁸⁹ Çetinkaya, Haluk, a.g.e, s. 54.

²⁹⁰ Sümer, Selinda, a.g.e, s. 23.

Hristiyanlıktaki farklı dini akımlar şeklinde bir farklılık yok ise sadece bir tane vaftiz evi inşa edilmiştir. Aksi durumlarda ise vaftiz evlerinin sayısı artmıştır. Mesela Ravenna (İtalya)'da o dönem itibari ile 2 tane vaftiz evi bulunmakta, bunlardan biri Ortodokslara ait iken diğeri ise Ariusçular'a aittir.²⁹¹ Hristiyanlığın ilk dönemlerinde vaftizhanelerde yapılan vaftiz havuzlarının Yahudilikteki mikveler gibi yere kazılı bir şekilde basamaklarla inilebilecek ve kişinin rahat bir şekilde suya dalmasını sağlayacak biçimde tasarlandığı görülmektedir.²⁹²

Vaftizin Yahya'dan sonra sadece piskoposlar tarafından yapılması ilk vaftiz yapılarının kilise yakınlarına inşa edilme zarureti doğurmuştur. VI. yüzyılın sonlarına kadar yetişkinlerin vaftizi yaygın olduğu için büyükçe bir şekilde tasarlanan vaftiz havuzları, çocuk vaftizinin yaygınlaşması ile yerini daha küçük boyutlu vaftiz kurnalarına bırakmıştır.²⁹³

Hristiyanlıktaki teolojik düşüncenin ilk dönem yapılan dini yapıları da etkilediği görülmektedir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde bazı vaftiz mekanları sekizgen planlı olarak tasarlanmıştır. Bu planlama örneği tufan hadisesi ile ilişkilidir. Hristiyanlığa göre vaftiz mekanlarının sekizgen planlı olması tufanda hayatta kalan sekiz kişiyi sembolize etmektedir. Aynı zamanda sekiz İsa'nın dirildiği günü de hatırlatmaktadır. İlk gün İsa'dır. O gün dirilen İsa aracılığı ile su, iman ve ahşaptan oluşan yeni bir kuşak meydana gelmiştir. Tanrı'nın var ettiği 7 gün İsa'nın dirilişi sekizinci yani haftanın ilk günü ile yenilenmiştir.²⁹⁴ Pavlus'un vaftize yüklediği İsa'da ölmek ve dirilmek gibi anlamlar ilk dönem vaftiz mekânlarının mimari yapısını da etkilemiştir. Özellikle Batı Hristiyanlığında ilk dönemlerde vaftiz mekânları Antik Çağın lahit planının uygulandığı İtalya ve civarında dairesel planlı vaftiz mekânları yapılmıştır. Burada sembolik bir anlatımı da görmek mümkündür. Zira bu yapılar vaftiz mekânı mezar yapısının, vaftiz havuzu ise ölünün içinde bulunduğu lahdin yerini almıştır.²⁹⁵

²⁹¹ Çelebi, Mehmet Rıfat Hulusi, Hristiyanlığın İlk Dönemlerindeki Sapkınlıkların Dinsel Yapıların Morfolojisi Üzerine Etkileri, *ARTIUM*, 2013, I(1), ss. 44-53.

²⁹² Sümer, Selinda, a.g.e., s. 28.

²⁹³ Aydın, Ayşe, "Kilikya Ve İsaurya Bölgesi Vaftiz Yapıları", *Sanat Tarihi Dergisi*, 2006, sayı: XV, s. 1-19

²⁹⁴ Aydın, Ayşe, a.g.e., s. 3.

²⁹⁵ Aydın, Ayşe, a.g.e., s. 2.

2.5. Vaftizin Yapılma Şekli, Zamanı ve Tekrarı

Hristiyanlıkta belki de önemli sakrament olarak görülen vaftizin yapılma şekli ve zamanı da tarihsel süreç içerisinde bir takım değişikliğe uğramıştır. Bu bölümde vaftizin yapılaş şekline ve zamanına değineceğiz.

2.5.1. Vaftizin Yapılış Şekli

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde vaftiz denilince akla, gücü yetenlerin vaftiz öncesi oruç tutması, adaya su serpilmesi ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edilmesi gelmektedir. III. yy. dan sonra şeytan kovma, din görevlisinin adayın üzerine elini koyması ve takdis edilmiş yağ sürme gibi eklemeler yapılarak vaftiz ritüeli birtakım değişikliklere uğramıştır. IV. yy.dan sonra da değişiklikler devam etmiş adaya, saf ve temiz bir hayatın başlangıcı olarak beyaz bir elbise giydirilmiştir. Ayrıca ruhun temizlendiğinin bir nişanesi olarak dine yeni giren kişiye yanan bir kandil verilmiştir.²⁹⁶

Hristiyanlıkta vaftiz işleminin gerçekleştirilmesinde su kullanılmaktadır. Fakat bazı dönemlerde Yeni Ahit’eki bazı ifadelerden dolayı buna itirazlar olmuştur. Yeni Ahit’te geçen “*O sizi Kutsal Ruhla ve ateş ile vaftiz edecek*”²⁹⁷ ifadesi bunun kaynağıdır. Bu itirazlara cevap veren Thomas Aquinas buradaki anlatımın mecazi olabileceğini buradaki ateş kelimesinin Pentikost gününde Havarilerin mucizevi bir şekilde konuşmaya başlamalarına işaret edebileceği gibi ateş kelimesinin uğursuzluk, kötülük, bela, sıkıntı gibi anlamlara gelebileceğini de belirtmiştir. Çünkü çeşitli sıkıntılar insanların günahlarını temizlemektedir. Bu sebep ile Aquinas’a göre vaftizde suyun kullanımı doğrudur. Hristiyanlıkta sakramentlerin amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için madde, biçim ve maksat olmak üzere bu üç unsurun bir arada bulunması elzemdir. Buradaki maddi unsur ritüelin icrasında kullanılan sudur. Vaftiz günahlardan arınmayı sağladığına göre cismani kirlerden kurtulmak için su kullanılıyorsa manevi kirlerden arınmak içinde suyun kullanılmasının makul bir anlayış olduğu söylenebilir.²⁹⁸

Hristiyanlıkta Kilise’nin bir üyesi olmak isteyen kişi vaftiz edilir. Fakat kişi hemen vaftiz edilmediği gibi belirli bir hazırlık sürecinden geçirilir. Vaftize hazırlık aşaması ile

²⁹⁶ Tarakçı, Muhammet, a.g.e, s. 71.

²⁹⁷ Matta 3/11, Luka 3/16.

²⁹⁸ Tarakçı, Muhammet, “Bir Hristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa 2015, s. 179-180.

başlayan süreçte kiliseye gelen adaya öncelikle kiliseden talebinin ne olduğu sorulur. Adayın iman cevabını vermesi üzerine din görevlisi adaya üfleyerek şeytanın onu terk etmesini ve Kutsal Ruh'un adaya dolmasını talep eder. Bundan sonra papaz adayın kulak, burun ve göz gibi bazı azalarına haç işareti çizer. Bu süreçte din görevlisi dualar okumaya devam eder. Bundan sonra adayın diline bir miktar tuz sürülür. Daha sonra belirli bir eğitim sürecinden geçirilen adayın başarılı olması halinde vaftiz ritüeline geçilir. Kiliseye tekrar gelen aday yüksek sesle Matta İncili'nde²⁹⁹ geçen Pater Noster duasını topluluk içinde okur. Din görevlisi tükürüğünü adayın kulağına ve burnuna sürüp açıl der ve omuzlarının arasını zeytinyağı ile sıvazlar. Bu işlemlerin ardından kişiye, kiliseye kendi rızası ile gelip gelmediği sorulur. Eğer aday bu soruya olumlu cevap verirse üzerine su serpilir. Bu arada papaz “*Seni Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ediyorum*” sözlerini söyler. Böylece kişi yeniden doğmuş gibi olur. Bundan sonra ise kişinin vücuduna kutsal yağ sürülür.³⁰⁰ Vaftizin yeni bir hayata başlangıç olarak görülmesi ile III. yüzyıldan itibaren Hristiyan olan mühtedilere, yeni doğanlara bal karışımı ve süt verilmiştir.³⁰¹

Dünya hayatını tanrı ile şeytan arasında bir mücadele alanı olarak gören Hristiyan din adamları vaftiz olan kişinin, şeytanı reddettiğini ve tanrının krallığına katıldığını vaftiz sırasında yapılan sembolik eylemlerle gösterdiğini belirtmektedirler. Vaftiz sırasında şeytan kovma duası sürekli tekrar edilir. Vaftiz olan kişinin yüzüne üç defa dua okunur ve her seferinde suratına üflenir. Bedendeki kötücül güçlerin çıkması bu dua sayesinde olur. Şeytanı reddettiğini söyleyerek ve şeytanın ismi söylenildiğinde üç defa tüküren birey üç defa suya batırılır ve her defasında baba, oğul, kutsal ruh ismi tekrarlanır. Kilise tarafından vaftiz edilen birey artık İsa ile bütünleşmiş, Hristiyanlığın sırlarını almaya vakıf olmuş ve bunları aktarma yetkinliğine sahip olmuştur.³⁰²

Vaftiz ritüelinin uygulanmasında kiliseler arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Katolikler su serperek vaftizi gerçekleştirirken Ortodokslarda vaftiz bütün bedenin suya dalması şeklinde gerçekleştirilir. Protestanlıkta ise su serpme ya da başa su dökme şeklinde icra edilir.³⁰³ Metodistlerde ise vaftiz suya dalmak, vaftiz olacak kişinin başına

²⁹⁹ Matta 6/9-14.

³⁰⁰ Yıldırım, Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 144.

³⁰¹ Sezal, Zeynep, a.g.e, s. 61.

³⁰² Akalın, Kürşat Haldun, a.g.e, s. 48.

³⁰³ Catechism Of The Catholic Church, 317, (1240.), Libreria Editrice Vaticana, USA: Liguori Publications, 1994.

su aktarılması ya da kişinin başına su serpilmesi gibi üç farklı biçimde gerçekleştirilebilmektedir.³⁰⁴

Hristiyanlıkta vaftiz edilen eğer çocuk ise vaftiz sırasında çocuklara bir de vaftiz ismi verilir. Bu isim genellikle geçmişte Hristiyanlığa büyük hizmetlerde bulunmuş büyük din görevlilerinin isimleridir. Burada vaftiz ismi verilmesindeki temel amaç çocuğun kutsal kabul edilen bu kişilerin ruhları tarafından manevi anlamda korunmasıdır. Vaftiz sırasında çocuk vaftiz annesi ya da vaftiz babası tarafından tutulur. Bu kişiler aynı zamanda vaftiz edilen çocuğun ahlaki, manevi ve dini eğitiminden de mesul tutulur.³⁰⁵

Hristiyanlıkta vaftiz törenini icra etme görevi kiliseye mensup herhangi bir din adamı tarafından gerçekleştirilebileceği gibi Hristiyanlıkta kurtuluşun esas olmasından dolayı ve vaftizin de kurtuluşun ön koşulu olması ile zaruret durumlarında herhangi biri de vaftiz ritüelini icra edebilmektedir. Fakat Katolik kilisesi kadınların vaftiz töreni yönetmesine sert bir şekilde karşı çıkmakta izin vermemektedir.³⁰⁶

Kıpti Kiliselerinde rahip her vaftiz töreni öncesi suyu kutsamaktadır. Suriyelilerde ve Maronitlerde suyun üç gün sonra suyun takdis edilmişlik özelliğini kaybettiğine ve vaftiz ritüelinde kullanılamayacağına inanılır. 4.yy.dan itibaren Epifani Bayramından bir gün önce suların ritüel olarak takdis edilmesi Bizans litürjisinde de görülmektedir. Bu uygulama Doğu Kiliseleri ve Latin Kiliselerinde de görülmektedir. Takdis edilmiş suların serpilmesi Kilisenin insanların dini duygularını güçlendirmek ve Hristiyan topluluğun dini törenlerini gerçekleştirebilmelerini sağlamak için yaptıkları bir uygulamadır.³⁰⁷

Katolik Kilisesi'ne göre vaftiz sadece su ile yapılmamaktadır. Su ile vaftiz olmanın dışında vaftiz olmayı canı gönülden isteyip fakat imkânsızlıklar yüzünden vaftiz olmadan ölenler ya da vaftiz ile hiç tanışmamış inançlı kişiler için arzu vaftizi denilen bir vaftiz de mevcuttur. Peygamberler ya da imanı büyük olanlar için bu vaftiz geçerlidir. Su ve arzu vaftizinin dışında bir de İsa Mesih uğruna can verenler için kan vaftizi bulunmaktadır. Su ile vaftiz eğer mümkün olmuyorsa bu iki vaftiz günahların affedilmesi ve cezaların ortadan kaldırılması için yeterlidir ve bunu yapabilecek güçtedir.³⁰⁸

³⁰⁴ Bolat, Bayram, a.g.e, s. 127.

³⁰⁵ Yıldırım, Suat, a.g.e, s. 144-145.

³⁰⁶ ³⁰⁶ Tarakçı, Muhammet, "Bir Hristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas", s. 180.

³⁰⁷ Erbaş, Ali, Muhtelif Dinlerde Su Motifi, s. 256.

³⁰⁸ Güre, Mustafa, a.g.e, s. 105-106.

Vaftiz ritüelinin icrası konusuna değinirken Donatist Kilisenin bu konudaki görüşleride oldukça önem arz etmektedir. Donatist Kilise İsa'nın tanrı olduğuna iman etmeyen ve Pavlusçu Hristiyanlık anlayışına karşı çıkan bir Hristiyan akımıdır. Afrika'da Donatus tarafından IV. yüzyıl başlarında filizlenen bu hareket İsa'nın sadece bir peygamber olduğunu kabul etmektedir. Pavlusçu çizgide olan Roma İmparatorluğu Donatistlere karşı zalimce bir akım tedbirler almış ve kısımlar yapmıştır. İslâmiyet'in Kuzey Afrika'da yayılmasıyla Donatist Kilise mensupları da Müslüman olmuşlardır.³⁰⁹

Donatistlere göre yapılacak olan bütün ayinlerin geçerliliği ritüeli icra edecek olan din görevlisinin günahsızlığına bağlıdır. Buradaki günahsızlık tamamen günah işlememiş olmak olarak algılanmamalıdır. Donatistlere göre rahibin günahta ısrar etmesi, tövbe etmemesi ya da günah kabul edilen bir fiili günah olarak görmemesi gibi sebepler rahibin yapacağı ritüelleri geçersiz kılmaktadır. Donatistlerin sonraki dönemlerinde bu anlayış değişmiştir. Petillian döneminde vaftiz ritüelinin geçerliliği rahibin günahsızlığına değil adayın hür iradesine bağlanmıştır. Doğru seçim yapıldıktan ve vaftiz gerçek bir kilisede yapıldıktan sonra ritüel geçerli kabul edilmektedir. Fakat ritüeli yöneten rahibin açıktan günah işlediği biliniyorsa ve ritüeli yönetmesine izin verilirse vaftiz ritüeli geçersiz kabul edilmektedir.³¹⁰

2.5.2 Vaftizin Yapılma Zamanı

Hristiyanlıkta vaftiz ritüelinin ne zaman yapılması gerektiği tartışma konusudur. Zira Yeni Ahit'te bunla ilgili herhangi bir ifade yoktur. Dolayısıyla vaftizin uygun görülen bir zamanda yapılabileceği fikri makul görülmektedir. Fakat vaftizin ne zaman yapılması gerektiğine dair tartışmalar yok da değildir. Özellikle Batı da Latinler arasında vaftizin Pentekost ile Paskalya arasında yapılması gerektiğini savunanlar olmuştur. Vaftizin İsa'da dirilme yani yeni bir hayatın başlangıcı olarak görülmesi bu ritüelin paskalya yani İsa'nın dirilişi ile yapılması gerektiği ifade edilmiştir.³¹¹

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde vaftiz kişinin iman ikrarının hemen ardından yapılırken daha sonraki dönemlerde bu anlayış değişmiştir. Hristiyan olmak isteyen mühtedi belli bir süreçten geçirildikten sonra vaftiz edilmiştir. Bu süre 2-3 yıl

³⁰⁹ Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, Konya 1998, s. 100.

³¹⁰ Turgut, Ramazan, Donatizm (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa 2011, s. 40.

³¹¹ Seyfeli, Canan, Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler, Ed. Eyüp Tanrıverdi, Diyarbakır, 2011. s. 103.

civarındadır. İlk dönem Hristiyanlarında vaftiz sadece Paskalya ve Pentekost bayramlarından bir gün önce olmak üzere sınırlandırılmıştır.³¹²Hristiyanlıkta böyle bir anlayışın doğmasının temel sebeplerinden biri Hristiyanlığın ilk dönemlerinin baskı ve şiddet ile geçmesi, Hristiyanlığa karşı oluşan hoşgörüsüz ortam Hristiyanlık dinine girip çıkma gibi olayları arttırmıştır. Bu sebep ile Hristiyan olmak isteyen kişi hemen vaftiz edilmemiş, birkaç yıllık bir eğitim sürecine tabi tutulmuştur. Bu süreci başarı ile atlatanlar Paskalya arifesinde vaftiz edilmiş ve paskalya günü ilk kez ayine katılmıştır.³¹³

Hristiyanlıkta Paskalya günü gibi Hristiyanlarca kutsal kabul edilen günlerde vaftiz olmak giderek yaygın olmuştur. Vaftiz ritüelinin icrasında din görevlisinin Baba, Oğul, Kutsal Ruh adına yaptığı vaftiz bazı Protestan kiliselerinde sadece İsa adına yapılmaktadır.³¹⁴Katolik Kilisesince vaftiz için tayin edilmiş belirli bir zaman yoktur. Fakat çocukların ve hasta kişilerin vaftiz edilmelerinde beklenilmemesi gereklidir. Katolik Kilisesi çocuk vaftizi konusunda oldukça hassastır. Zira anne karnında ölme riski olan çocukların bile vaftiz edilebileceği Katolik Kilisesi tarafından ifade edilmiştir.³¹⁵

Miladi V. yüzyılda yaşamış olan Leon de Grandi vaftizin yapılma zamanındaki hataya vurgu yaparak vaftizin aslına dönmek gerektiğini ifade eder. Ona göre vaftiz Epifani’de değil sadece Paskalya ve Pentekost günlerinde yapılmalıdır. Çünkü bu havarilerin uygulamasıdır. Bugünlerde yapılan vaftiz İsa’nın çektiği ızdıraba ortak olmak ve eski varlığı yeni bir varoluşla değiştirmek anlamlarına gelmektedir.³¹⁶

Hristiyan kiliselerinin vaftizin yapılma zamanına yönelik yaptıkları tartışmaların en önemli kısmının çocuk vaftizi olduğu söylenebilir.

2.5.2.1. Çocuk Vaftizi

Yahudilikte doğan erkek çocuklarının sekizinci gün sünnet edilmeleri bir ahit anlamı taşımaktadır. Bir tür dine giriş anlamı taşıyan sünnetten ve İsa’nın da sünnet olmasından yola çıkarak vaftizin sekizinci gün yapılması gerektiğine dair görüşler de

³¹² Katar, Mehmet, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet’te Tövbe, s. 89.

³¹³ Turan, Neriman, a.g.e, s. 49.

³¹⁴ Aydın, Mehmet, Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 72.

³¹⁵ Çinpolat, Salih, a.g.e, s. 100.

³¹⁶ Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, s. 108.

ortaya atılmıştır. Ayrıca vaftiz sembolik olarak sünnetin yerine koyulmuş buda sonraki dönemlerde tartışma konusu olmuştur.³¹⁷

Hristiyanlıkta çocukların vaftiz edilmesinin geçmişi II. yüzyıla kadar gitmektedir. İlk dönem kilise babaları asli günah doktrininden dolayı çocukların vaftiz edilmeleri konusunda farklı bir tutum sergilemişlerdir. Kibriyanus vaftizin yararlarına dikkat çekerek çocukların günahsız olmalarının vaftiz edilmemeleri gerektiği anlamına gelmeyeceği görüşünü savunmuştur. Tertullianus ise vaftizin günahlardan arındırma boyutuna dikkat çekmekte ve masumların vaftizini gerekli görmemektedir. Vaftiz çocuklara ancak bilinçli olarak vaftizin anlamını idrak ettikleri bir yaşta yapılmalıdır.³¹⁸

Hristiyanlıkta çocuk vaftizinin dayanağı genellikle asli günah olmakla birlikte bir de Pavlus'un Korintlilere yazdığı mektupta yer alan bir ifadede çocuk vaftizinin yapılmasına dayanak olmuştur. Bu ifadede Pavlus İstefanas'ın ev halkını vaftiz ettiğini söylemekte³¹⁹ ve bazı Hristiyan din adamları ev halkında çocuklarında bulunmasından dolayı çocuklarında vaftiz edildiği sonucunu çıkarmaktadırlar.

Markos İncil'inde "*İman edip vaftiz olanlar kurtulacak, iman etmeyenler ise hüküm giyecek.*"³²⁰ şeklinde bir ifadenin yer alması kurtuluşun iman ve vaftiz bir arada olursa gerçekleşebileceği düşüncesini doğurmuş ve bazı teologlar bu sebepten dolayı çocuk vaftizine karşı çıkmışlardır. İman ve tövbe kavramlarının vaftizden evvel ya da sonra zikredilmesi tövbe, iman ve vaftiz arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu sebep ile çocukların vaftiz edilmeleri de anlamsızdır. Onlar iman edecek zihni olgunlukta olmadıklarından ve günahsız olduklarından dolayı da tövbe etmeleri gerekmediğinden vaftiz olmalarına gerek yoktur. İsa'nın otuzlu yaşlarında vaftiz olması çocuk vaftizi düşüncesini de çürütmektedir.³²¹

Vaftizin günahlardan arındırmak gibi bir fonksiyonu olduğu gibi aynı zamanda vaftiz kiliseye mensup olmanın da bir gereğidir. Bu sebeple bazı teologlar kiliseye

³¹⁷ Seyfeli, Canan, a.g.e, s.106.

³¹⁸ Erdem, Mustafa, a.g.e, s.145.

³¹⁹ Korintlilere 1/16.

³²⁰ Markos 16/16.

³²¹ Şarkavi, Cemaleddin, Kilise ve 7 Sakrament, Ocak Yayınları, İstanbul 2012, s. 120.

katılmanın bilinçli yapılması gereken bir eylem olduğu görüşünü savunmakta ve çocukların vaftiz edilmelerini reddetmektedirler.³²²

Vaftizin bilinçli bir eylem olduğunu ve bu sebeple çocuk vaftizinin anlamsız olduğunu kabul eden görüşlerden biri de Anabaptist harekettir. Anabaptistler'e göre kurtuluşu istemek bilinçli yapılan bir eylemdir. Bu sebeple çocuk vaftizini reddederler. Memnonitler bu grubun örneklerindendir.³²³

*“Kim inanır ve vaftiz olursa kurtulur.”*³²⁴ Bu bölüm vaftiz ile iman ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde çocuk vaftizinin gerekli olduğunu söylemek güçtür. Zira inanç kişinin bilinçli bir şekilde üzerinde düşündüğü konular üzerine vardığı kanaattir. Çocukların bunu yapabilecek zihinsel olgunlukta olmamalarından dolayı çocuk vaftizi tartışmalıdır.

Memnonitler de İsa'nın otuzlu yaşlarda vaftiz olmasından ve Yeni Ahit'te bebek vaftizi ile ilgili bir ifade olmamasından dolayı çocuk vaftizi uygulanmamaktadır. Aynı zamanda vaftiz öncesi kişinin tövbe etmesi gerektiği ve bebeklerin böyle bir durumunun olmaması da çocuk vaftizinin yapılmama sebebidir.³²⁵

F. Socianus çocuk vaftizine karşı çıkmış vaftizin iman ikrarı olduğunu, onun Mesih'in cemaatinin bir üyesi olmak anlamına geldiğinden çocuk vaftizine karşı çıkmıştır. O İncil'deki bazı bölümlerden çocuk vaftizinin gerekliliğinin çıkarılamayacağını savunmuştur ve çocuk vaftizini katiyen kabul etmemiştir.³²⁶

Protestan Ermeni Kilisesi çocuk vaftizinde bir sakınca görmemekle birlikte yetişkin vaftizini esas almaktadır. Kişinin Mesih'i kavrayabilecek zihinsel olgunlukta olması gerekmektedir. Protestan Ermeni Kilisesinde vaftiz olma yaşı en az 12 dir. İsa'nın mabetteki din adamları ile yaptığı tartışma esnasında 12 yaşında olmasından dolayı Protestan Ermeniler 12 yaşı sınır kabul etmişlerdir. Protestan Ermenilere göre bilinçli bir yaşa gelmeden vaftiz olan çocuklar istemeleri halinde tekrar vaftiz olabilmektedirler.³²⁷

³²² Erdem, Mustafa, a.g.e, s. 144-145.

³²³ Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, s. 112.

³²⁴ Markos 6/16.

³²⁵ Keleş, Hatice, Kılıç Davut, a.g.e, s. 174.

³²⁶ Kalkan, Mehmet, Socinianizm'in Temel İnanç Sistemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul 2010, s.103-104.

³²⁷ Küçük, Mehmet Alparslan, a.g.e, s. 167.

Vaftiz ritüelinin tövbe ve iman kavramları ile çok yakın ilişkili olması ve bunun Yeni Ahit'te açıkça belirtilmesi çocuk vaftizinde akıllara bazı soruları getirmektedir. Hristiyanlıkta kurtuluşu sağlayan tövbe ve iman mıdır? Yoksa vaftiz ritüelinin kendisi midir? Çocukların hatta bebeklerin iman ve tövbe kavramları ile ilgili bir tasarrufta bulunamamaları çocuk vaftizinin gerekliliği konusunu da tartışmalı hale getirmektedir. Ayrıca Katolik Kilisesi'nin doğmamış çocukların vaftiz edilebileceği görüşü, vaftizde her zaman suyun gerekli olmadığı şeklinde bir yorumun yapılmasına müsaittir.

2.5.3. Vaftizin Tekrarı

Hristiyanlıkta vaftiz tekrarı mümkün olmayan bir sakramenttir. Buna karşın bazı kiliselerde kiliseler arası geçişte yeniden vaftiz uygulaması yapıldığı bilinmektedir. Hristiyan din adamları vaftizin İsa'nın ölümüne ve dirilişine ortak olmak manasına geldiğini belirtmiş ve bu sebeple yeni bir vaftiz şeklinde algılanabilecek uygulamalardan sakınmak gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Hristiyan din adamlarına göre böyle bir uygulama İsa'yı tekrar çarmıha germek ile eş değerdir. Ayrıca vaftiz kişinin yeniden doğumu olarak kabul edilmekte ve bu doğumun yalnızca bir defa gerçekleştiği ifade edilmektedir.³²⁸

Kurtuluş, iman ve dine giriş gibi kavramlar tekrarlanamayan kavramlar olmasından dolayı Hristiyan kiliseleri vaftizin ömürde yalnız bir defa uygulanabileceğini kabul etmektedirler. Buna karşın vaftizin bilinçli bir eylem olduğu görüşünü savunan bazı kiliseler bebeklikte vaftiz olanların ergenlikte de vaftiz olmaları gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Anglikan kilisesi bu görüşü savunmaktadır. Bazı Anabaptist gruplar ise vaftizin birçok defa yapılabileceğini savunmaktadır.³²⁹

Donatistler Yeni Ahit'te geçen bazı ifadelerden dolayı vaftizin ömürde bir defa yapılabileceğini savunmuşlardır.³³⁰ Katoliklerin yaptığı vaftizi geçersiz kabul eden Donatistler bundan dolayı kendi yaptıkları ikinci vaftizin aslında birinci vaftiz olduğunu savunmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde Donatist kiliseye geçmek isteyenler için tekrar vaftiz olma şartı esnetilmiş, vaftiz olmaya yanaşmayanlara bu konuda ısrarcı olunmamış

³²⁸ Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, s. 145.

³²⁹ Gündüz, Şinasi, Hristiyanlık, İsam Yayınları, Ankara 2015, s. 163.

³³⁰ Efesliler' e Mektup 4/4-6.

ve kiliseye katılmaları kolaylaştırılmıştır.³³¹ Süryani kilisesinde ise Süryani Kilisesine geçmek isteyen birisi tekrar vaftiz edilir.³³²

2.6. Hristiyanlıkta Vaftiz Dışında Su İle Yapılan Arınma Ritüelleri

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde devam ettirilen gusül benzeri su ile arınma ritüelleri terk edilmiş olsa da Katolik ve Ortodoks kiliseleri yeni doğum yapmış kadınları ritüel anlamda kirli kabul etmiş ve ibadet mekanlarına girebilmeleri için 40 günlük bir sürenin geçmesini, kadınların bu sürecin sonunda bir arınma banyosu yapmalarını şart koşmuşlardır.³³³ Doğum yapan kadınların belli bir müddet sonra arınma banyosu yapmaları Hinduizm, Yahudilik İslamiyet ve diğer birçok din ile benzer bir tutumdur.

Ayrıca Hristiyanlıkta kilise mensubu bir din görevlisi tarafından takdis edilmiş sular, exorsizm, defin işlemleri ve çeşitli adaklarda kullanılmaktadır. Ayrıca evharistiya ritüeli başlamadan önce takdis edilmiş suyun kullanımı ve kiliseye girmeden önce takdis edilmiş suyun parmaklar ile yüze ve vücuda sürülmesi bu durumun örneklerindendir.³³⁴

2.7. Vaftiz İle İlişkisi Bakımından Konfirmasyon

Hristiyanlıkta önemli sakramentlerden biri olan konfirmasyon, “tasdik etme”, “onaylama”, “teyid” etme gibi anlamalara gelen, kişinin imanının güçlenmesini ve Hristiyan olan kişinin mesuliyetinin bilincinde olması sağlayan önemli bir ritüeldir. Konfirmasyon vaftiz sakramenti ile iman eden kişinin imanında sadık olduğunu ve imamının papazlar tarafından tasdik edilmesidir. Vaftiz günahlardan kurtulmak konfirmasyon ise İsa’nın insanlık için çektiği ızdıraba tanıklık etmektir. Vaftiz ile kazanılan nimetler konfirmasyon ile mükemmelleştirilmektedir. Konfirmasyon ritüeli ile kişiye bir misyon yüklenmekte kişi İsa Mesih’in çağrısıyla dünyayı tanrının istediği doğrultusunda değiştirme görevini üstlenmektedir.³³⁵ Konfirmasyon, kişinin tanrının insanlık için İsa Mesih yolu ile yaptıklarına tanıklık etmesidir.³³⁶ Katolik Kilisesi konfirmasyonu kişinin kiliseye tabiiyetinin ve sadakatinin bir işareti olarak görürken

³³¹ Turgut, Ramazan, a.g.e, s. 41-42.

³³² Özcoşar, İbrahim, a.g.e, s. 205

³³³ Güre, Mustafa, a.g.e, s. 102.

³³⁴ Sezal, Zeynep, a.g.e, s. 59.

³³⁵ Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, s.174.

³³⁶ Yıldırım, Münir, Yunanistan Ve Ortodoks Kiliseleri, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2005, s. 134.

Ortodoks Kilisesine göre ise kişinin Hristiyan olması ve İsa'nın ailesine katılmayı sembolize etmektedir.³³⁷

Yeni Ahit'teki bazı bölümler konfirmasyon sakramentinin yapılmasına dayanak olmuştur. Elçiler İşleri'nde Samiriyelilerin iman edip vaftiz olduklarını fakat Kutsal Ruh'un sonradan yapılan bir uygulama ile aldıkları belirtilmektedir.³³⁸

Havariler kişi vaftiz olduktan sonra ona dokunmuş ve kişiyi İsa Mesih'in cemaatine katmışlardır. Havarilerin el sürme geleneği kiliseler tarafından değiştirilmiş bu işleme güzel kokulu yağ sürmeyi ekleyerek vaftiz olan kişinin kutsal yağ ile sıvazlanması adetini başlatmışlardır. Bu sıvazlama işlemine Doğu Kiliselerinde meyon Batı Kiliselerinde ise konfirmasyon denilmiştir.³³⁹ Hristiyanlığın ilk dönemlerinde vaftiz ve konfirmasyon bir arada yapılırken batı kiliselerinde konfirmasyonu episkoposun yapma zaruretinden dolayı zaman içerisinde vaftiz ile konfirmasyon törenlerini ayırma yoluna gidilmiş ve bu sakramentler ayrı ayrı uygulanmıştır.³⁴⁰

Yunanca ilk Hristiyan metinlerine göre Kutsal Ruh'un kişiye geçmesi din adamının kişinin başına elini koymasıyla sağlanırken bu anlayış daha sonra yerini kutsal yağlama ve haç işaretinin kişinin bedeninin bazı yerlerine çizilmesine bırakmıştır. Katolikler konfirmasyonu 8-12 yaşlarına kadar erteleyebilmektedirler. Kısaca vaftizde İsa Mesih ile bütünleşen insan konfirmasyonda da Kutsal Ruh ile bir olmaktadır.³⁴¹ Konfirmasyon aynı zamanda bir cemaate dahil olmanın simgesidir. Bir kişi bir mezhepten başka bir mezhebe geçmek isteğinde bazı kiliseler tekrar vaftizi şart koşarken bazı kiliseler ise mezhep değiştiren kişiye tekrardan konfirmasyon töreni uygular. Bu yönüyle konfirmasyonu yeni bir cemaate katılmanın sembolik bir göstergesi olarak görmek mümkündür.³⁴²

Kişinin vaftiz sakramenti ile kazandığı zenginlikleri elde tutmak ve vaftizin gücünü arttırmak amacıyla yapılan konfirmasyon, Katolik Kilisesine göre bizzat İsa Mesih tarafından gerçekleştirilmiştir. Konfirmasyon ritüelinin kim tarafından icra edileceği

³³⁷ Türkoğlu, Ali Ekber, Geçmişte ve Günümüzde Antakya'da Hristiyanlık (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Felsefe ve Din bilimleri Anabilim Dalı, Adana 2006, s. 98.

³³⁸ Elçilerin İşleri 8/14-17.

³³⁹ Türkoğlu, Ali Ekber, a.g.e, s. 97.

³⁴⁰ Pamir, Dominik, Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, İstanbul 2000, s. 136.

³⁴¹ Şarkavi, Cemaleddin, a.g.e, s. 131.

³⁴² Gündüz, Şinasi, Hristiyanlık, s. 167-168.

hususunda kiliseler arasında bir birlik mevcut değildir. Zira Katolik Kilisesinde bu ritüel sadece piskopos ya da özel durumlarda yetki vermek şartıyla papaz tarafından yapılabilirken Ortodoks Kilisesinde bu işi papazlar da yerine getirebilmektedir. Konfirmasyon yani güçlendirme ayininin ruhban sınıfından birisi tarafından yapılması gerektiği yaygın olan görüştür. Zira Hristiyanlıkta Kutsal Ruh'u alan Havarilerin, Kutsal Ruh'u diğer insanlara aktarabilecek yeterliliğe sahip olduklarına ve bunu ruhban sınıfına aktardıklarına inanılır. Ruhban sınıfı ise havarilerden aldıkları bu gücü diğer insanlara aktarabilmektedirler.³⁴³ Protestanlar konfirmasyonu 7 sakramentten biri olarak kabul etmeyip kutsal krem de kullanmazlar. Fakat konfirmasyon benzeri bir uygulama Protestanlıkta mevcuttur.³⁴⁴

2.8. Vaftizci Yahya

Yahya'nın İslâmiyet, Yahudilik, Hristiyanlık ve Sabiilik gibi dinlerin kutsal kitaplarında yer alması özellikle Hristiyanlık, Yahudilik ve Sabiilik bağlamında düşünüldüğünde bu çalışma açısından oldukça önemlidir.

Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden, Zekeriya'nın ilerlemiş yaşına rağmen ona müjdelenen oğlu ve bir peygamber olarak bahsedilen Yahya'dan, yine Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın sevgili bir kulu ve salih bir kişi olarak bahsedilmektedir. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden sonra gelecek olan için bir doğrulayıcı olarak da bahsedilmektedir.³⁴⁵ Yahya'nın Zekeriya'ya müjdelenmesini İncillerde de geçmektedir.. İncillerde Yahudiye yöneticisi Herodes zamanında Yahudilik dinine son derece bağlı olarak ifade edilen Zekeriya ve eşi Elizabeth' den bahsederken onların çocuk sahibi olamadıkları belirtilmiştir. Bir gün tapınak ibadeti sırasında Zekeriya' ya görünen bir melek ona Yahya adında bir çocuk müjdelemiş ve onun Kutsal Ruh ile dolacağını, Allah'ın sevgili bir kulu olacağını ve İsrailoğullarını Rab'lerine döndüreceğini bildirmiştir.³⁴⁶

Yahudi dininde doğan erkek çocukları tanrı ile ahitleşmenin bir göstergesi olarak doğumunun sekizinci gününde sünnet edilmektedir. Yahya'nın doğumunun sekizinci

³⁴³ Eroğlu, Ahmet Hikmet, "Hristiyanlık", Dinler Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, ss.130-193, s. 162.

³⁴⁴ Yıldırım, Suat, a.g.e, s. 145.

³⁴⁵ Al-İmran 39, Meryem 12-14, Enbiya 90.

³⁴⁶ Luka 1/5-25.

gününde sünnet için gelen Yahudiler ona babasının ismini vermek isterdiler ise de annesi Elizabeth ve babası Zekeriya çocuğun adının Yahya olacağını söylerler. Yahya'nın müjdelenmesi sırasında dili tutulan Zekeriya'nın dili çözülür ve Allah'ın adını yücelten sözler sarf eder. Bu olayda karşısında şaşırان Yahudi halkı korkuya kapılır ve Yahya'nın geleceğini merak etmeye başlar.³⁴⁷

Luka İncili'ne göre Yahya anne karnında iken Meryem'in sesini işitmiş ve anne karnında hareket etmiştir. Sadece Luka'da geçen bu olay Elizabeth'in Kutsal Ruh ile dolması şeklinde yorumlayan bazı müellifler Yahya'nın takdis edildiği ve Adem'den gelen ilk günahı temizlendiği şeklinde yorumlamışlardır.³⁴⁸

Otuzlu yaşlarda tebliğe başlayan Yahya Yeni Ahit ve Josephus gibi Yahudi kaynakları incelendiğinde Yahya'nın bozulan Yahudi inancından dolayı Ürdün Nehri ve Yudea civarında kendi dini topluluğunu meydana getirmiştir. Yahya'nın insanları ahlaklı olmaya ve günahlardan tövbe etmeye ve bunun bir alameti olarak da insanları vaftiz olmaya çağırması dönemin yöneticisi Herod tarafından tehlikeli görülmüş ve tutuklandıktan sonra idam edildiği Josephus tarafından aktarılmaktadır.³⁴⁹ Başka bir rivayete göre ise dönemin yönetici kendisine helal olmayan bir kadın ile evlenmek ister. Fakat Yahya bunun haram olduğunu ve yasaklandığını söyler. Rivayetlere göre yöneticinin evlenmek istediği kadın Yahya ile birlikte olmak ister fakat Yahya bunu reddeder. Bunun üzerine Yahya'ya kin besleyen kadın dönemin yöneticisinden Yahya'nın başını ister ve Yahya başı kesilmek suretiyle öldürülür.³⁵⁰

Sabii kaynaklarında Yahya'dan övgü ile bahsedilmekte ve onun bir peygamber olduğu kabul edilmektedir. Yahudilerin Sabiilere uyguladıkları şiddet politikasından dolayı Kudüs'teki merkezi mabetin kötücül güçler tarafından ele geçirildiğine inanılan Sabiilikte Yahya, bu kötücül güçlerin dışında bir cemaate liderlik yapması için gönderilmiştir. Sabiilere göre Yahya bütün hayatı boyunca hakkı savunmuş bozulan ve

³⁴⁷ Luka 1/59-66.

³⁴⁸ Uzundağ, Mehmet Sait, Hz. Zekeriya ve Yahya (a.s.) İle İlgili Rivayetler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ 2005, s. 12.

³⁴⁹ Uzundağ, Mehmet Sait, a.g.e, s. 17.

³⁵⁰ İbn, Kesir, Kısasü'l – Enbiya, Çev. Hasan Ali Soygun, Mahmut Varan, Polen Yayınları, İstanbul 2017, s. 696.

deforme olan merkezi Yahudi inancına karşı çıkmıştır. Sabiilere göre Yahya ölmemiş göğe yükselmiştir.³⁵¹

Yahya'yı Sabiiliğin kutsal metinlerinde de görmek mümkündür. Bu metinlerde Yahya bir peygamber olarak görülür ve akarsularda vaftiz ettiği için övülürken, İsa'nın vaftiz ritüelinin durgun sularda yapılması gerektiğini söylediği için O, vaftizi değiştiren, bozan kötü bir figür olarak görülmüştür.³⁵² Fakat eldeki mevcut bilgiler İsa'nın insanları vaftiz ettiğine dair bir kaydın olmadığı yönündedir.

İncillerde Yahya'nın çölde yaşadığı ve deve tüyünden bir elbise giydiğine dair ifadeler mevcuttur. Yahya'nın günahkâr Yahudileri Şeria Nehri'nde vaftiz ettiğine dair ifadeler de bulunmaktadır.³⁵³ Yahya'nın yaptığı şekilde bir vaftiz Yahudi şeriatında yoktur. Bu yeni olan uygulama bir anlamda tövbe ile hatalardan ve günahlardan arınmanın özel bir yoludur.³⁵⁴

Yahya'nın yaptığı vaftiz sadece suya dalıp çıkma değildir. Zira vaftiz öncesi insanlar işledikleri suçları cemaate açık bir şekilde söyledikten sonra ve bu günahlardan dolayı büyük bir nedamet göstergesi olarak suya dalıp çıkıyorlardı. Dolayısıyla yapılan eylem geçmişteki günahlardan tövbe etmenin sembolik bir göstergesi mahiyetindedir.³⁵⁵ Edouard Schure'a göre Yahya'nın vaftiz ritüeli Essenilerden alınan abdestin değiştirilmiş bir versiyonudur. Yahya bunu iç arınmanın bir işareti olarak görmüştür.³⁵⁶ Bazı müellifler Yahya'nın yaptığı vaftizin kaynağı olarak Tevrat'taki ki bazı ifadeleri delil olarak göstermektedirler. Zira Eski Ahit'te geçen "*Yıkanın, temizlenin*"³⁵⁷ ya da "*Beni züfa ile temizle de pak olurum, beni yıka kardan ak olurum.*"³⁵⁸ gibi ifadeler vaftize işaret etmektedir. Bu sebep ile İsa öncesi Yahudi gruplarında çeşitli banyolar yapıldığını söylemek mümkündür. Fakat Yahya'nın yaptığı şekilde bir vaftiz Yahudilikte yer almamaktadır.

³⁵¹ Gündüz, Şinasi, Son Gnostikler Sabiiler, s. 52.

³⁵² Martin, Sean, a.g.e, s. 85.

³⁵³ Matta 3/4-6

³⁵⁴ Şarkavi, Cemaleddin, a.g.e, s. 107-108.

³⁵⁵ Uhyaroğlu, Murat, İsevilik İşaretleri, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2015, s. 271.

³⁵⁶ Schure, Edouard, a.g.e, s. 472.

³⁵⁷ İşaya 1/16.

³⁵⁸ Mezmurlar 51/7.

SONUÇ

Kutsalın içinde barındığı subjektif gerçeklik durumu kutsalın ortak bir tanımının yapılmasını ve kutsalın tanımsal sınırlarının çizilmesini güçleştirmektedir. Bu özelliği ile kutsal günümüzde insanların inanç dünyalarındaki çeşitliliğin de kaynağı durumundadır. Çevresindeki nesneleri, kişileri ya da metinleri diğerlerinden farklı bir şekilde konumlandıran ve onlara olağanüstü anlamalar atfeden insan, su fenomenini de kutsallaştırmış ve inanç dünyasında onu ayrı bir konuma oturtmuştur. Âlemin yaratılışı ile ilgili kozmogonilerde ya da canlıların yaratılmasında kullanılan ilk madde olması sebebi ile su, diğer maddelerden ayrı bir öneme sahip olmuştur. Su, canlı yaşamı için hayat verici olması ile yeni bir yaşamın başlangıcı olarak görülmüş, aynı zamanda tufan gibi olaylarla öldürücü etkisi ile de ölüm ile ilişkilendirilmiştir. Öyle ki suya atfedilen yüce anlamlar onlarla ilgili efsanelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Daha ileri boyutlarda ise bazı dinlerde gerek dinlerin kutsal metinlerinden kaynaklı gerek ise oluşan bu efsanelerden dolayı sular tanrılaştırılmıştır. Bazı dinlerde ise bu inanç melek inancı seviyesinde olmuştur. Bu sebep ile su dinlerin ritüellerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Su ile ilgili arınma ritüellerini hemen hemen her dinde görmek mümkündür. Su dinlerde inisiyasyon törenleri, erginlenme törenleri, cinsel münasebet durumları, ibadet öncesi arınma, doğum, ölüm, kadınların adet dönemlerinin bitimi gibi hemen hemen her dinde görülen dini ritüellerin icrasında kullanılmıştır. Dinlerde pek çok farklı teolojik anlayış bulunmakla beraber suya atfedilen temizleyicilik ve arındırıcılık anlamı ortak olmuştur. Bu ritüellerde suyun kullanılmasındaki ortak amaç kişilerin manevi kirlerden ve günahlardan kurtulması ilk doğumdaki gibi saf ve temiz hale gelmesidir. Çünkü suya dalmak ritüelindeki amaç, sudan doğan yaşam ile birleşerek eskiyen varlığın tekrar su ile ilk ana dönüşünü sağlamaktadır. Bu dönüş aynı zamanda kişinin kutsal ile temasa geçmeden önce kirlerinden arınmasının yegane yolu olarak görülmektedir. İbadet öncesi ve ölüm ritüellerinde su kullanılmasının altında yatan temel sebep de budur.

Hristiyanlıkta vaftiz sakramentinin kaynağını ortaya koymak oldukça güç bir iştir. Zira İsa'nın kimseyi vaftiz ettiğine dair bir kanıt olmamasına rağmen özellikle Yeni Ahit'te İsa'nın Yahya tarafından vaftiz edildiğine dair pek çok ifade bulunmaktadır. Yahya'nın bir Yahudi olması ve Yahudi halkına tebliğler yapmasına rağmen Yahya'nın yaptığı şekilde bir vaftizin Yahudilikte mevcudiyetinin olmaması, durumu karmaşıktır. Hristiyanlığın vaftiz işlemini Yahudilikten aldığına yönelik

görüşlerin var olmasına karşın Yahudilikte din değiştirenlere uygulanan arınma banyosunun geçmişi ise I. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu sebeple bu tür bir arınma şeklinin Yahudiliğe sonradan geçmiş olması muhtemeldir. Fakat bu duruma karşın Eski Ahit'te arınma ile ilgili ifadelerin varlığı da yapılan vaftize dayanak olmuştur. Vaftizin kökenine dair bir başka ihtimal ise vaftizin Yahudi heterodoks gruplarından Hristiyanlığa geçtiğidir. Çalışmada da bahsettiğimiz gibi özellikle Yahya ve İsa'nın Essenî (Kumran) cemaati ile olan münasebetleri ve Essenîlerin bazı özellikleri ile inisiyasyon törenleri gibi özelliklerin Hristiyanlığın ilk dönemleri ile benzerlik göstermesi böyle bir ihtimalin varlığını da düşündürmektedir. Sabiilik ve Essenîlik gibi dini grupların benzer özelliklere sahip olmaları ikisinin de Heteroortodoks Yahudi cemaati olma ihtimallerini kuvvetlendirmektedir. Sabiilikte ilahi dinlerden farklı bir peygamber anlayışı bulunmasına rağmen Yahya'nın bir önder gibi kabul edilmesi ve ilahi metinlerinde ondan sıkça bahsetmesi ve onun yaptığı vaftizi övmeleri Sabiilerin heteroortodoks bir Yahudi cemaati olma ihtimalini akıllara getirmenin yanı sıra aynı zamanda ilk Hristiyanların vaftiz uygulamasının bu gnostik tarikattan geldiği fikrinin doğmasına da sebep olmuştur. Vaftizin kaynağına yönelik son düşünce ise vaftizin Hristiyanlığa paganist kökenli inançlardan geçtiğidir. Özellikle Mitra, İsis, Attis, Adonis, Dionysus bu paganist inançlardan bazılarıdır. Kanaatimizce vaftizin şekilsel özelliklerinin az bir kısmı paganizmden etkilenirken paganizmin vaftiz ritüeline etkisi daha çok anlam boyutunda olmuştur. Başlangıçta sadece İsa'nın cemaatine katılmak anlamında olan vaftiz, Özellikle Pavlus'un kendini Yahudi olmayanlara gönderilmiş bir elçi olarak görmesi, paganistleri Hristiyanlaştırmak adına Pavlus'u paganizmi Hristiyanlık potası içerisinde eritme gibi bir düşünceye sevk etmiş ve Pavlus bu amaçla teolojik düşüncelerini açıklarken paganizmin yabancı olmadığı inançlardan faydalanmıştır. Bu durumun belki de en güzel ifadesi vaftiz olan kişinin çarmıhta İsa'nın acılarına ortak olarak ölmesi ve İsa'da dirilmesi fikridir. Pavlus özellikle asli günah doktrini ile vaftize çok önemli bir anlam kazandırmış ve hem İsa'yı hem de vaftiz ritüelini Hristiyanlığın merkezine oturtmayı başarmıştır. Asli günaha yöneltilen eleştirilere bakıldığında ise genellikle böyle bir düşüncenin Tanrı'nın adaleti ile bağdaşmayacağı düşüncesi ağırlık kazanmaktadır. Ayrıca asli günah doktrini ile çocuk vaftizi de Hristiyanlıktaki yerini almıştır. Asli günaha yönelik teolojik eleştiriler IV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bazı müellifler vaftizi kişinin imanını açık etmesi ve İsa'nın cemaatine katılmanın bir

göstergesi olarak görmüşlerdir. Zira kişi Hristiyan olmak için vaftiz olmamakta iman edip Hristiyan olduğu için vaftiz olmaktadır. Yeni Ahit'te geçen ifadelerde iman kavramının vurgulanması ve kişinin vaftizden önce belirli bir süreçten geçirilmesi bu durumun göstergesidir. Dolayısıyla vaftiz imanın bir nişanesi olarak görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde vaftizin uygulanış şeklinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Başlangıçta akarsularda yapılan vaftiz, Hristiyanlığın serbest olması ile birlikte ilk dönemler bazilika hamam ve vaftiz evleri gibi yapılarda gerçekleştirilmiştir. Dini mimari yapıların meydana gelmesi ile birlikte vaftiz ritüeli artık vaftizhanelerde ve kiliselerde yapılmaya başlamıştır. Konfirmasyon ritüeli Hristiyanlıkta hem vaftiz ritüeli ile gelen imanın dini otoritelerce tasdik edilmesi hem de vaftizle kazanılan nimetlerin Kutsal Ruh ile mükemmelleştirilmesidir. Kaynağını Yeni Ahit'ten alan bu ritüel başlangıçta el sürme şeklinde gerçekleştirilirken sonraki dönemlerde vaftiz olan kişiye kokulu yağların sürülmesi şeklinde değişmiştir. Yine ilk dönemlerde vaftizin hemen ardından gerçekleştirilen bu güçlendirme ayini daha sonraki dönemlerde çeşitli sebeplerden dolayı bu iki ritüel farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiştir.

Hristiyanlığın, özellikle Havariler Konsilinden sonra Pavluşçu çizgide yayılması ile Yahudilikteki su ile arınma ritüelleri terk edilmiştir. Bu sebep ile Hristiyanlıktaki vaftiz ritüeli anlamı, amacı ve uygulama şekli ile semavi dinlerden ziyade paganist inançlara daha çok benzemektedir. Özellikle kişinin vaftiz ile birlikte tanrı ile birleşeceği ve sonsuz bir yaşama kavuşacağı inancı bu duruma örnektir. Hristiyanlık dışındaki diğer dinlerde manevi anlamda kirlilik olarak kabul edilen durumlar, genel olarak dinlerin kutsal kitaplarında ifade edilmiş ve bunlardan arınma yolları gösterilmiştir. Genel anlamda Hristiyanlık dışındaki inançlarda görülen su ile arınma ritüelleri kişinin maddi alemden manevi aleme geçişini sağlayan bireysel dini tecrübe yönü ağır basan ritüeller olarak gerçekleşmekte ve günlük hayatta devamlı olarak gerçekleştirilmektedir. Hristiyan vaftizinin, özellikle bir cemaate dahil olma gayesi gütmesi vaftizin sosyolojik boyutunun diğer inançlara göre daha baskın olduğunu göstermektedir. Tarihsel süreç içerisinde Hristiyanlıkta vaftiz konusu, özellikle asli günah meselesinden dolayı tartışma konusu olmuş bu sebeple vaftizin anlamı çeşitlenerek ve zenginleşerek günümüze kadar ulaşmıştır. Hristiyanlıktaki vaftiz ritüeli, her ne kadar diğer inançlarda görülen inisiyasyon törenleri gibi bir cemaate dahil olma gayesi ile yapılmakta ise de içerisinde pek çok sırrı ve nimeti barındırdığına inanılan özel bir arınma yoludur.

Birçok farklı din ve inançta görülen su ile arınma ritüelleri, birkaç ilahi deneyimin farklı şekillerdeki ifade biçimleri olmuşlardır. Su, kutsal varlık ile insan arasında kurulan ilişkide önemli bir yere sahip olmuş, özellikle günahlardan ya da manevi kirliliklerden arınmak için kullanılan evrensel bir fenomen olmayı başarmıştır.

EKLER:

Resim 1. El Greco'nun "Baptism of Christ" (İsa'nın Vaftiz Edilişi) Adlı Tablosu

<https://www.tozlumikrofon.com/el-greconun-baptism-of-christ-isanin-vaftiz-edilisi-adli-tablosu/>

Erişim tarihi: 05.03.2019

Resim 2. Bir Ortodoks Kilisesinde çocuk vaftizi

<https://www.blessedcelebration.com/SearchResults.asp?Cat=14>

Erişim Tarihi:01.04.2019

Resim 3. Vaftiz havuzu

[.https://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/yilda-3-milyon-kisiyi-agirliyor/8](https://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/yilda-3-milyon-kisiyi-agirliyor/8)

Erişim Tarihi01.04.2019

Resim 4. Efes Meryem Ana Vaftizhanesi 6.yy.

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>
Erişim Tarihi:14.04.2019

Resim.5. Roma dönemine ait bir bazilikanın vaftizhanesi, Stobi, Makedonya (4. yüzyıl)

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>

Erişim Tarihi:14.04.2019

Resim 6. Almanya/Köln

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>

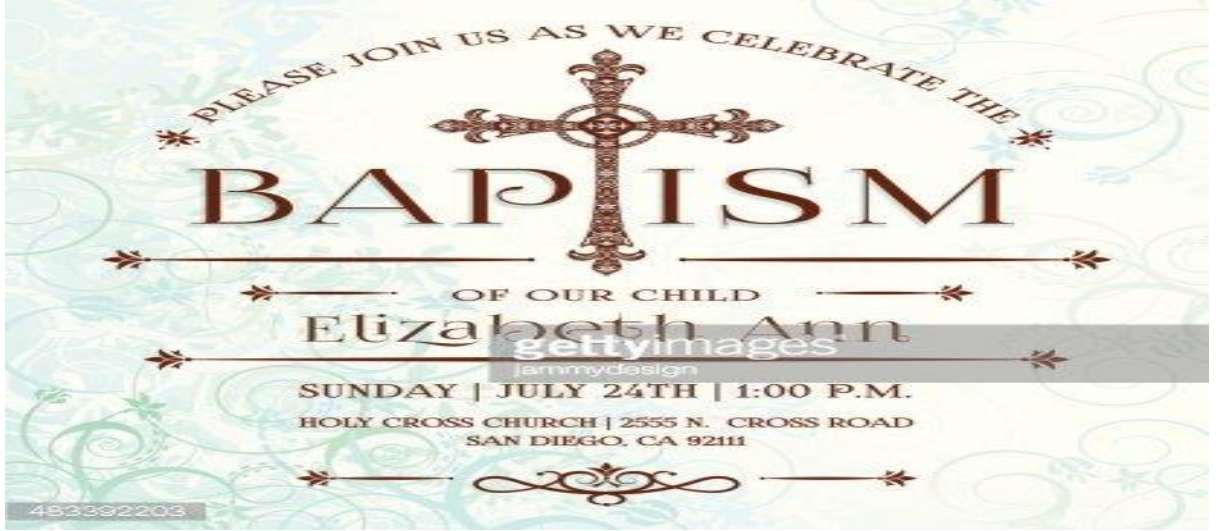
Erişim Tarihi:14.04.2019

Resim 7. Alahan Manastırı vaftizhanesi içinde bulunan haç formu vaftiz havuzu

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>

Erişim Tarihi:14.04.2019

Resim 8. Vaftiz davet kartı.

<https://tr.clipartlogo.com/istock/baptism-invitation-722260.html>

Erişim Tarihi:01.04.2019

Resim 9. Bir kilisedeki vaftiz kurnası

https://yandex.com.tr/gorsel/search?pos=45&p=1&img_url=https%3A%2F%2Fpxhere.com%2Fphotos%2F2f%2Fa5%2Fbaptismal_font_church_church_room_baptism_silent_religion_christianity-934728.jpg!d&text=vaftiz%20kurnas%C4%B1&rpt=simage

Erişim Tarihi:01.04.2019

Resim 10. Bir yetişkin vaftizi.

<https://novomoskovsk-ua.info/tainstvo-kreshheniya-vzroslogo-cheloveka/>
Erişim Tarihi:01.04.2019

KAYNAKÇA

Kaynak Eserler

Adam, Baki, “Kutsal Nedir?”, Halk İnanışları, Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Grafiker Yayınları, Ankara 2017, ss. 46-66.

Akalın, K, “Hristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültündeki Vaftiz ve Günah Çıkarma Ayinleri” , *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, (42), s.41-76.

Akarsu, Bedia, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1988.

Akbaba Bozok, B, *Mardin Süryani Cemaati Örneğinde Kültürel İfade Ve Anlam Üretme Alanı Olarak Ritüeller ve Müzik* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2009.

Alalu, Suzan, vd. Yahudilikte Kavram ve Değerler, Gözlem Gazetecilik ve Yayın A.Ş., İstanbul 1996.

Alıcı, Mehmet “Mecusilik”, Dinler Tarihi El Kitabı, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, ss.240-266.

Altunay, Erhan, Paganizm 2 (Mezopotamya- Mısır), Hermes Yayınları, İstanbul 2017.

Aydın, A, “Kilikya ve İsaurya Bölgesi Vaftiz Yapıları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 2006, (15), s. 1-19

Aydın, Fuat, Pavlus Hristiyanlığına Giriş, Eski Yeni Yayınları, Ankara 2017.

Aydın, F, “Sır Dinlerinde Kurtuluş (Orfizim, Mitraizm ve Gnostizm)”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, (8), s.189-198.

Aydın, Mehmet, Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

Aydın, Mehmet, “Kilise” *İslam Ansiklopedisi*, C.XXVI, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, ss.11-14.

Aydın, Mahmut, Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi (Tarih, İnanç ve İbadet), Ensar Yayıncılık, İstanbul 2016.

Aykıt, D, A, “Pelagianizm’ in Tarihi Ve Öğretileri”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010,(22), s.175- 196

Baran Tekin, D, Cengil, M, “Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, 2016, (29), s.33-63.

Batuk, Cengiz, Mitoloji Ve Tarihsellik (Hristiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü), İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

Besalel, Yusuf, Yahudilik Ansiklopedisi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın a.ş, İstanbul 2001.

Bolat, B, *Metodist Kilise Hakkında Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2006.

Bozkurt, M, *İncillerde ve Kur’an’da Günah Kavramı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2005.

Caka, E, *Bir Mistik Olarak Pavlus* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2015.

Catechism Of The Catholic Church, 317, (1240.), Libreria Editrice Vaticana, Usa: Liguori Publications, 1994.

Cerrahoğlu, İ, “Kur’ân-ı Kerim ve Sabiiler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , C. X, 1962, s.103-116.

Çağlar, B, *Türk Mitolojisinde 4 Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli 2008.

Çelik, M, “Sır Dinleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, (8), s. 213-225.

Çetinkaya, Haluk, “Vaftiz İşleminin Kökeni, Vaftizhanelerin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’den Bilinmeyen Bir Örnek: Mudanya Vaftizhanesi”, Güneş Karadeniz’den Doğar. Sümer Atasoy’a Armağan Yazılar, Hel Yayıncılık, Ankara 2013. s.53-65

Çevik, M, “Kutsalın Anlam Alanı”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, (13), s.130-142.

Çimen Kılınç, D, Halk İnanışları Açısından İstanbul'daki Kilise ve Ayazmalar (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2010.

Demirci, Kürşat, “Hinduizm”, *İslam Ansiklopedisi*, C.XVIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.112-116.

Demirci, Mehmet, İbadetlerin İç Anlamı, Vefa Yayınları İstanbul 2013.

Durkheim, Emile, Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri, Çev. Özer Ozan Kaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2010.

D.Witherup, Ronald, “Pavlus Hakkında 10 Soru 10 Cevap”, Çev. Süleyman Turan, *Din Bilimleri Akademi Araştırma Dergisi*, C. IV, 2004 (4), s.243-259.

Eliade, Mircea, Dinler Tarihine Giriş, Çev. Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2015.

Eliade, Mircea, Kutsal ve Kutsal Dışı, Çev. Ali Berktaş, Alfa yayınları, İstanbul 2017.

Eliade, Mircea, Doğuş ve Yeniden Doğuş, Çev. Fuat Aydın, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2015.

Eliade, Mircea, İmgeler ve Simgeler, Çev. Mehmet Akif Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017.

Erbaş, Ali, Hristiyanlıkta İbadet, Ay Işığı Kitapları, İstanbul 2003.

Erbaş, A, “Muhtelif Dinlerde Su Motifi”, *Ekev Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler*, C.VIII, 2004, (20), s.241-258.

Erbaş, Ali, “ Protestan Reformu ve Martin Luther”, *Dinler Tarihi Araştırmaları- III (Sempozyum)*, Dinler Tarihi Yayınları/3, Ankara, 2002, ss.197-245.

Erdem, M, “Hristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXIV, 1993, s. 133-154.

Er, Koray, Kayıp İsa, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2013.

Eriş, Cahit, Abdest, Ezan ve Adem'den Günümüze Namaz, Gülhane Yayınları, İstanbul 2014.

- Eroğlu, Ahmet Hikmet, Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XLI 2000, ss. 309-325.
- Eyice, Semavi, “Ayazma”, *İslam Ansiklopedisi*, C.IV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss.229-230.
- Frazer, James, Jonh, Antındal (Dinin ve Folklorun kökleri), Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- Güç, Ahmet, “Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları I (Sempozyum)*, 1998, s.337-354.
- Güç, A, “Kur’an’da Kutsallık Anlayışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX, 2000, (9), s.245-252.
- Gündüz, Şinasi, Anadolu’da Paganizm (Antik Dönemde Harran ve Urfa), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014.
- Gündüz, Şinasi, Pavlus (Hristiyanlığın Mimarı), Ankara Okulu Yayınları 2014.
- Gündüz, Şinasi, Hristiyanlık, İsam yayınları, Ankara 2015.
- Gündüz, Şinasi, Sâbiîler Son Gnostikler, Vadi Yayınları, İstanbul 2016.
- Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, Konya 1998.
- Gündüz, Ş, “Kutsal Hakkında Konuşmak (Dinsel Söylemde Mitos)”, *Milel Ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C.IV, 2009, (1), s.9-26.
- Gündüz, Şinasi, “Kur’an’daki Sabiîlerin Kimliği Üzerine Bir Tahlil ve Değerlendirme”, *Türkiye 1. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, (24-25 Eylül), 1992, s. 43-81.
- Güngör, Harun, “İslam Öncesi Türklerde Din ve İnanışlar” Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü, Ed. Halil İbrahim Bulut, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2010, s.1-36.
- Güre, M, *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Ankara 2015.
- Gürkan, Salime Leyla, Ana Hatlarıyla Yahudilik, İsam Yayınları, Ankara 2016.
- Gürkan, Salime Leyla, “Su” *İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss.440-444.

İbn, Kesir, Kısasü'l – Enbiya (1.baskı), Çev. Hasan Ali Soygun, Mahmut Varan, Polen Yayınları, İstanbul 2017.

İhtiyar, M, *Myndos Ayazması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa 2016.

İnanlar, M, Z, *Din- Mitos İlişkisi: Hıristiyanlık Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2015.

Kahraman, A, “Kutsal Dinlere Mahsus Bir Temizlik Şekli: Gusül Abdesti”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası*, 2006, (6), s.33-48.

Kahraman, F, *İslam Kelamı Ve Hıristiyan Teolojisine Göre Günah*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2005.

Kalın, Fetullah, Rudolf Otto’da Din, Kutsallık ve Mistik Tecrübe, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

Kalkan, M, *Socinianizm’in Temel İnanç Sistemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2010.

Karakaş, S, “Türklerin Orijinal Dinleri Meselesi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XIII, 2014, (2), s.463-477.

Karataş, Mustafa, İbadetlerde Ruh ve Şekil, Ensar Yayınları, İstanbul 2004.

Kasapoğlu, A., “Abdestin Sembol ve Dini Tecrübe Boyutu”, *Diyanet İlmi Dergi*, C. XIII, 2006,(4), s.93-108.

Katar, M, “Dinlerde Kefaret Anlayışı” *Dini Araştırmalar*, C.I, 1998, (1), s.59-75 .

Katar, M., “Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları”, *Dini Araştırmalar*, C.I, 1998, (1), s.59-75.

Katar, Mehmet, Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslâmiyet’te Tövbe, Andaç Yayınları, Ankara 2003.

Kaya, Korhan, Hinduizm, Dost Yayınevi, Ankara 2001.

Kaya, M, “*Kapadokya Bölgesindeki Vaftiz Konulu Duvar Resimleri*” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2014.

Khazdan Alexander P. The Oxford Dictionary of Byzantium volume 1, Oxford University Press, New York 1991.

Keleş, H, Kılıç, D, “Memnonit Kilisesi’nin İnanç Esasları, Öğretiler Ve Sakramentleri”, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C.XII, 2017, (1)0, s. 165-174.

Kerçin, Y, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidilik (İdil- Midyat Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şırnak Üniversitesi, Şırnak 2015.

Kılınç Çimen, D, *Halk İnanışları Açısından İstanbul’daki Kilise ve Ayazmalar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2010.

Kılıç, S, “Yezidilik ve Yezidilikte Harrani İzleri” , *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. VI, 2011, (3), s. 285-296.

Kıyak, A, “Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su kültü ve Elazığ’daki İzleri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.II, 2013, (4), 2013, s.22-39.

Koca, Ferhat, *İslam İbadet Esasları*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2013.

Kuşçu, Emir, *Din Fenomenolojisi (Wilfred Contwell Smith Örneği)*, Sarkaç yayınları, Ankara 2011.

Kutsal Kitap, Yeni Yaşam yayınları, İstanbul 2016.

Küçük, A, “Sihizm”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVIII, 1986, s.391-417.

Küçük, Abdurrahman, vd. , *Dinler Tarihi*, , Berikan Yayınevi, Ankara 2016.

Küçük, M, A, “Türkiye Protestan Ermeni Kilisesi’nin İnanç ve İbadeti”, *Dini Araştırmalar*, C.XI, 2008, (32), s. 149-174

Kutlutürk, C, “Hinduzim’de Cenaze Törenleri(Anyeşti Samskara)”, *E- Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C.VIII, 2016, (15), s.177-196.

Martin, Sean, *Gnostikler (İlk Hristiyan Sapkınlar)*, Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010.

Martinez, Florentino Garcia and Barrera, Julio Trebolle, The People of the Dead Sea Scrolls, Trnsl. Wilfred G. E. Watson, Brill, Leiden 1995.

Mekin Meçin, M, Yıldız, M, "Gnostik Bir Yahudi Tarikatı Esseniler", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C.VIII, 2013, (16), s.33-56.

Meslin, Michel, "Baptism", *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade, II/59

Okçu, Davut, İslam'dan Ayrılan Cereyanlar, Yezidilik Ve Yezidiler, Van 1993.
<http://www.eskieserler.net/files/DavutOkcu.pdf> Erişim Tarihi: 27.03.2019

Otto, Rudolf, Kutsala Dair, Çev. Sevil Ghaffari, Altı Kırk Beş Yayınları, İstanbul 2014.

Oymak, İskender, Zerdüştlük(İnanç, İbadet ve Adetler), Elazığ 2003.

Oymak, İ, "Anadolu'da Su Kültünün İzleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , C.XV, 2010, (1), s.35-55.

Özcoşar, İbrahim, "Makalelerle Mardin, IV. Önemli Simalar Dini Topluluklar", Mardin Tarihi(İhdas Kütüphanesi), C.IV, (7-9), İstanbul 2007.

Özen, Adem, Yahudilikte İbadet, Ay Işığı Kitapları, İstanbul 2001.

Özmen, A, *Tur Abdin Süryanileri Örneğinde Etno-Kültürel Sınırlar* (Yayımlanmamış Doktor tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2006.

Pamir, Dominik, Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, İstanbul 2000.

Peter, Gandy, Timoty, Freke, İsa'nın Gizemleri, Çev. Aslı Bengisu, Ayna Yayıncılık, İstanbul 2011.

Rabinowicz, Harry "Death", *Encyclopedia Judaica*, Ed. Fred Skolnik, Usa: Macmillan: Reference, 2007, Vol 5, s. 510-513.

Rox, Jean Paul, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev. Aykut Kazancı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.

Sakioğlu, Mehmet, İsa Haçta Öldü Mü? , Ozan Yayıncılık, İstanbul 2004

Sarıkcıoğlu, Ekrem, Kanonik Ve Apokrif İncillere Göre İsa (Hayatı ve Mesajı), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

Sarıtoý, S, *Yezidilerde Dinî İnanç, İbadet ve Sosyo-Kültürel Hayat* (Batman ili Beşiri ilçesi örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2014.

Sayım, Huzeyfe, “Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, (9), s.127-138.

Schure, Edourd, Büyük İnisiyeler, Çev. Bilyay Vakfı Yayın Kurulu, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2016.

Seyfeli, Canan, Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler, Ed. Eyüp Tanrıverdi, Diyarbakır, 2011.

file:///C:/Users/ASUS/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8b bwe/TempState/Downloads/2740-Ermeni_Kilisesinde_Sakramentler-Canan_Seyfeli-2011-516s.pdf Erişim Tarihi:13.11.2018

Sezal, Z, *Su Simgeçiliği ve İlahi Dinlerde Arınma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş 2007.

S.J. Mc Kenna, ”Pelagius and Pelagianism”, New Catholic Encyclopedia, The Catholic University of America, Washington, 2003, XI/ 58-60.

Şahin, M, ‘ ‘ *Katolik Karşı Reformu Olarak Trente Konsili ve Katolik Geleneğe Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2014.

Şahin, Salih, Zerdüşt Ne Buyurdu, Aram Yayınları, Diyarbakır 2014.

Şarkavi, Cemaleddin, Kilise ve 7 Sakrament, Ocak Yayınları, İstanbul 2012.

Soydan, Ersoy, ‘ ‘İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması’’, *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu*, Ed. Nazlı Ferah Akıncı, 2013, s.645-651.

Sümer, S, *İstanbul Ortodoks Ermeni Kiliselerinde Vaftiz Mekanları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul 2006.

Tarakçı, M, *Bir Hristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas*”(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa 2015.

Tarakçı, Muhammet, Protestanlıkta Sakramentler, Emin Yayınları, Bursa 2012.

Tezokur, M. Hadi, ‘‘Yahudi Dinsel Yaşamında Mükvenin Yeri ve Önemi’’, Bütün Yönleriyle Yahudilik, *Dinler Tarihi araştırmaları(Uluslararası Sempozyum)*, C.VIII, 2012, s. 99-118.

Topal, Şevket, ‘‘Temizlik(Taharet)’’, İslam İbadet Esasları El Kitabı, Ed. Talip Türcan, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.

Turan, Süleyman, Misyonerliğin Kurucusu Pavlus, IQ Yayıncılık, İstanbul 2006.

Turgut, R, *Donatizm* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa 2011.

Tümer, Günay, ‘‘Asli Günah’’, *İslam Ansiklopedisi*, C.III, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss.496-497.

Türk, İ, ‘‘Abdest ve Guslün Deruni Anlamlarıyla İlgili Sufilerin Değerlendirmeleri’’, *Bilimname*, C. XXII, 2012, (1), s.205-222.

Türkoğlu, A, E, *Geçmişte ve Günümüzde Antakya’da Hristiyanlık* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana 2006. ,

Türkyılmaz, A, ‘‘İslâmiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları’’, *Bilim ve Kültür: Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2013, (4), s.83-100.

Uhyaroğlu, Murat, İsevilik İşaretleri, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2015.

Uzundağ, M, S, *Hız. Zekeriyya ve Yahya (a.s.) İle İlgili Rivayetler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ 2005.

Ünal, A, ‘‘Yahudi Düğün Gelenekleri’’, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. V, 2016, (2), 2016, s. 225-241.

Vergote, Antonie, ‘‘Kutsal’’ , Çev. Asım Yapıcı, Halife Keskin, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, 2002, (2), s.207-235.

Yıldırım, M, ‘‘Tarsus’un Dini Tarihine Tarihsel Bir Yaklaşım’’, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.VI, 2006, (2), s.101-122.

Yıldırım, Münir, Yunanistan ve Ortodoks Kiliseleri, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2005.

Yıldırım, Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Yılmaz, Mustafa Selim, Kumran Yazmalarının Ahit Geleneği Açısından Değerlendirilmesi, Ay Işığı Kitapları, İstanbul 2011.

Yılmaz, N, “Tertullian’ın Vaftiz Anlayışı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, 2015, (31), s.212-140.

Yılmaz, S, *Paganizm’den Hristiyanlığa Geçmiş Semboller* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2015.

Weigall, Arthur, Hristiyanlığımızdaki Putperestlik, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2002.

W.M. Clow, Socianizm, ERE., T.&T. Clark, New York, 1980, XI/ 650-654.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.tozlumikrofon.com/el-greconun-baptism-of-christ-isanin-vaftiz-edilisi-adli-tablosu/>

Erişim tarihi: 05.03.2019

<https://www.blessedcelebration.com/SearchResults.asp?Cat=14>

Erişim Tarihi:01.04.2019

[.https://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/yilda-3-milyon-kisiyi-agirliyor/8](https://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/yilda-3-milyon-kisiyi-agirliyor/8)

Erişim Tarihi:01.04.2019

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>

Erişim Tarihi:14.04.2019

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>

Erişim Tarihi:14.04.2019

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>

Erişim Tarihi:14.04.2019

<https://www.wikiplanet.click/enciclopedia/TR/Vaftizhane>

Erişim Tarihi:14.04.2019

<https://tr.clipartlogo.com/istock/baptism-invitation-722260.html>

Erişim Tarihi:01.04.2019

<https://novomoskovsk-ua.info/tainstvo-kreshheniya-vzroslogo-cheloveka/>

Erişim Tarihi:01.04.2019